

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Výkon rodičovské odpovědnosti
osobami ve výkonu trestu odnětí
svobody**

Ilona Hájková

Ekumenický institut
Vedoucí práce Mgr. Petr Janděšek, Th.D.
Studijní program Teologie N6141
Studijní obor Křesťanská krizová a pastorační práce - diakonika

Praha 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Výkon rodičovské odpovědnosti osobami ve výkonu trestu odnětí svobody napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Novém Městě na Moravě dne 27. 11. 2019

Ilona Hájková

Bibliografická citace

HÁJKOVÁ, Ilona. *Výkon rodičovské odpovědnosti osobami ve výkonu trestu odnětí svobody*: diplomová práce (rukopis). Vedoucí práce: Mgr. Petr Jandejsek, Th.D. Praha: Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2019, s. 105

Anotace

Diplomová práce s názvem *Výkon rodičovské odpovědnosti osobami ve výkonu trestu odnětí svobody* se zabývá institutem rodičovské odpovědnosti, tedy naplňováním a výkonem práv a povinností rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody k jejich nezletilým dětem. V teoretické části je nejprve podrobně popsán právní rámec tohoto institutu dle aktuální právní úpravy občanského zákoníku, další část se věnuje výkonu trestu odnětí svobody jako specifické situaci, ve které se člověk jako rodič ocitá. Součástí praktické části je výzkumné šetření realizované ve vybraných českých věznicích pro výkon trestu odnětí svobody žen a mužů.

Práce analyzuje aktuální právní úpravu práv a povinností rodičů ve výkonu trestu a mapuje jejich naplňování v praxi. Výsledky výzkumného šetření za použití kvantitativní metodologie ukazují, že práva a povinnosti přiznaná rodičům legislativou i judikaturou Ústavního soudu ČR jsou ve výkonu trestu výrazně omezena. Toto omezení je způsobeno systémovými, materiálními i zákonnými překážkami jak na straně odsouzeného rodiče, tak na straně věznice a dalších státních i nestátních subjektů, jež se mají podílet na podpoře udržování a rozvíjení vzájemných vztahů mezi rodičem ve výkonu trestu a jeho dětmi.

Klíčová slova

rodičovská odpovědnost, výkon trestu odnětí svobody, práva vězňených osob, práva dítěte, zájem dítěte, právo udržovat kontakt

Summary

The Diploma Thesis called *The exercise of parental responsibility by persons serving prison sentence* deals with the institute of parental responsibility, which means fulfilling and execution of rights and duties of parents serving prison sentence towards their underage children. Legal framework of this institute pursuant to current legislation in the Civil Code is described in detail in the theoretic part, the next part deals with the execution of sentence prison sentence as a specific life circumstance in which a human being is caught in as a parent. The research survey carried out in selected Czech penitentiaries for execution of prison sentence of men and women.

The thesis analyses the current legislation of rights and duties of parents serving prison sentence and maps their carrying out in practice. Using the quantitative methodology, the results of the research survey show that rights and duties of parents acknowledged by legislation and in practice of the Constitutional court of the Czech Republic are substantially restricted during the execution of prison sentence. This restriction is caused by system obstacles as well as material and legal ones, both on the side of convicted parent and on the side of penitentiary and other state and non-state subjects that are supposed to take part in the support, as well as sustaining and development of mutual relationships between parents in execution of prison sentence and his children.

Keywords

parental responsibility, serving the sentence of imprisonment, prisoners' rights, rights of a child, the best interest of child, right to maintain contact

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Petru Jandějskovi, Th.D. za odborné vedení a konzultace, za cenné inspirativní rady a podněty k přemýšlení.

Děkuji ředitelstvím věznic pro výkon trestu, že mi umožnily realizovat výzkum, také děkuji všem respondentům za jejich vstřícnost a ochotu podílet se na výzkumném šetření a sdílet své názory a zkušenosti.

Děkuji za velikou podporu, trpělivost a povzbuzování své rodině.

Obsah

Seznam zkratk	11
Úvod	13
1. Rodičovská odpovědnost	15
1.1 Historický exkurz	15
1.2 Principy rodičovské odpovědnosti	17
1.2.1 Participační práva	18
1.2.2 Nejlepší zájem dítěte	19
1.3 Vznik a zánik rodičovské odpovědnosti	21
2. Nositelé a vykonavatelé rodičovské odpovědnosti	23
2.1 Výkon rodičovské odpovědnosti jen jedním rodičem	23
2.2 Výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství	24
2.3 Výkon rodičovské odpovědnosti rodičů žijících odděleně	25
3. Obsah rodičovské odpovědnosti	27
3.1 Péče o dítě	27
3.2 Ochrana dítěte	28
3.3 Osobní kontakt s dítětem	29
3.4 Zajišťování výchovy a vzdělání dítěte	30
3.5 Určení místa bydliště dítěte	31
3.6 Zastupování dítěte	32
3.6.1 Vyloučení rodičů při zastupování dítěte	32
3.7 Správa jmění dítěte	33
4. Zásahy do rodičovské odpovědnosti	35
4.1 Pozastavení rodičovské odpovědnosti	35
4.2 Omezení rodičovské odpovědnosti	36
4.3 Zbavení rodičovské odpovědnosti	37
5. Výkon trestu odnětí svobody	39
5.1 Lidská práva a vězněné osoby	40
5.2 Vnitrostátní právní úprava	43
5.3 Kontakt s vnějším světem	44
5.3.1 Osobní kontakt formou návštěv	45
5.3.2 Telefonický kontakt	48
5.3.3 Písemný kontakt	49
5.4 Podpora a pomoc rodinám vězněných rodičů	49
5.4.1 Mezinárodní vězeňské společenství, z. s.	54
5.4.2 Občanské sdružení Za branou, z. s.	55
5.4.3 Společnost Podané ruce o.p.s.	55
5.4.4 Český helsinský výbor, z. s.	55
5.4.5 Asociace organizací v oblasti vězeňství	56
6. Východiska výzkumu	57
6.1 Výzkumný problém	57

6.2 Výzkumné předpoklady a výzkumné otázky	58
6.3 Cíl výzkumu	61
6.4 Formulace výzkumných hypotéz.....	61
7. Metodologie	63
7.1 Typ, technika a metoda výzkumu.....	63
7.2 Plán realizace výzkumu a sběr dat.....	64
7.3 Výzkumný soubor	65
7.4 Metoda zpracování a analýzy dat	65
8. Přehled výsledků a jejich interpretace.....	67
8.1 Výsledky dotazníkového šetření	67
8.2 Výsledky výzkumných úkolů.....	85
8.3 Platnosti hypotéz	89
9. Diskuse	93
Závěr.....	97
Použitá literatura a další zdroje.....	99
Přílohy	105

Seznam zkratek

CPT	Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
EVP	Evropská vězeňská pravidla
LZPS	Listina základních práv a svobod
MěÚ	Městský úřad
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
PMS	Probační a mediační služba
SŘ	Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ÚPD	Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb.
ÚSD	Úmluva o styku s dětmi č. 91/2005 Sb.
ÚS	Ústavní soud
VT	Výkon trestu
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí
ZSŘ	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZVTOS	Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Úvod

Pro zpracování své diplomové práce jsem si vybrala velmi citlivé téma – výkon rodičovské odpovědnosti osobami ve výkonu trestu odnětí svobody. Toto téma se týká naplňování a uplatňování práv a povinností rodičů k jejich dětem, kteří byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a svůj trest si odpykávají ve věznici pro výkon trestu v České republice. Dle mého názoru mu není v České republice ani ve 21. století věnována pozornost, jakou by si zasloužilo. Neobávám se dokonce říci, že se jedná o naléhavý problém, který je obestřen stále mnoha předsudky nejen jednotlivých lidí, ale také většinové společnosti, orgánů státní správy a samosprávy. Problém, jenž se přelévá z přítomnosti do budoucnosti. Problém ovlivňující a prostupující mnoho sfér lidského života, nejen vztahy mezi konkrétními rodiči a dětmi, vztahy mezi partnery, ale také vztahy v širší společnosti a v neposlední řadě společnost jako takovou.

Rodičovská odpovědnost je obecně téma, které mě zajímá, a to nejen z osobního pohledu, ale také z profesní praxe. Denně se setkávám s lidmi, kteří stojí na pomyslné hranici mezi svobodou a vězením i s lidmi, kteří již uvěznění jsou a právě tam za hranicí svobody přemýšlejí a jako rodiče si připadají mnohdy zatraceni. Chybí jim pochopení, pomoc a pocit sounáležitosti.

Výkon trestu odnětí svobody je náročnou životní situací. Dotýká se nejen odsouzeného člověka, ale má podstatný vliv na jeho sociální okolí, na jeho vztahy s rodinou, přáteli i ostatními členy společnosti. Na odsouzeného člověka působí materiální a psychická izolace, režimová opatření ve věznici, další odsouzené osoby, pocit nudy a omezený kontakt s rodinou, zejména dětmi.¹ „Člověk, jenž je odsouzen k trestu odnětí svobody, neztrácí jen právo na svobodu, ale přichází také o profesní, partnerskou, rodičovskou roli, respektive roli společenskou, též o své vědomosti a dovednosti, které používal v běžném životě.“²

Přestože je role partnerská a rodičovská omezena, funguje-li dobře, má podstatný vliv na bezproblémový průběh výkonu trestu odsouzeného člověka. Bohužel některým lidem se ve výkonu trestu rozpadne manželství či je rodina zavrhne. Tito odsouzení pak ztrácí kontakt se svými nejbližšími, což negativně působí na jejich motivaci ke změně. Je proto důležité udržování a posilování již

¹ Raszková, Hoferková, Kapitoly z penologie II, 86

² Raszková, Hoferková, Kapitoly z penologie II, 89

vzniklých sociálních vazeb odsouzeného člověka se svou rodinou, zejména dětmi.³

Cílem práce je především srozumitelně a objektivně analyzovat aktuální úpravu práv a povinností rodičů a zjistit jejich naplňování v praxi, konkrétně v situaci rodičů vykonávajících trest odnětí svobody. V první části práce bude v jednotlivých kapitolách popsán právní rámec tohoto institutu dle platné legislativy občanského zákoníku. Druhá část práce bude nahlížet práva a povinnosti rodičů daná legislativou i judikaturou soudů ČR ve specifické situaci, ve které se člověk jako rodič ve výkonu trestu ocitá.

Výzkumná část práce bude za použití kvantitativní metodologie zkoumat naplňování a uplatňování práv a povinností rodičů, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody ve vybraných věznicích pro výkon trestu v České republice. V teoretické části budu vycházet nejen z literatury učebnicové a komentářové, ale také z legislativy, judikátů Ústavního a Nejvyššího soudu, rozhodnutí soudů okresních a krajských, odborných článků českých i zahraničních, jež se danou oblastí zabývají. Tyto zdroje poskytnou teoretický rámec pro výzkumnou část práce. Věřím, že identifikování a pojmenování překážek, s nimiž se musí rodiče ve výkonu trestu při naplňování rodičovských práv potýkat, může pomoci objasnit danou problematiku a snad být i podkladem pro nutné změny v tomto směru.

³ Raszková, Hoferková, Kapitoly z penologie II, 90

1. Rodičovská odpovědnost

V první kapitole bude práce nahlížet historické souvislosti rodičovské odpovědnosti, bude pojednávat o jejích principech a zmíní také kontext vzniku a zániku rodičovských práv. V následujících kapitolách (2-5) bude téma rozvinuto z pohledu obsahu a zásahů do rodičovské odpovědnosti a jejích nositelů a vykonavatelů.

1.1 Historický exkurz

Rodina je základní jednotkou společnosti, kterou formuje civilizace, společnost a kultura. Ve všech známých společnostech je právě rodina hlavním činitelem socializace.⁴ Přestože některé její funkce slábnou nebo je přebírá od konce 19. století v Evropě vznikající sociální stát, v současné západní civilizaci plní rodina nezastupitelné funkce, zejména podporováním socializace - vychováváním dětí, vztahovou podporou dospělých lidí, ekonomickou podporou všech členů.⁵

Její jádro tvoří pár (manželský či nemanželský), který společně s dítětem (dětmi) vytváří tzv. nukleární rodinu. Právě tato (nejužší) rodina sehraje podstatnou roli při dalším vývoji svých členů. Především rodiče formují osobnost dítěte, podílí se na jeho mravním vývoji, určují směr, jakým se bude dítě zejména v prvních letech svého života ubírat.⁶ Pro některé rodiče je toto jednání přirozené, pro jiné však nikoliv.

K zajištění řádného vývoje, ochrany a péče zásadně všech dětí formuluje právní úprava práva a povinnosti, které lze souhrnně označit termínem rodičovská odpovědnost. Pro tento pojem se v jednotlivých časových etapách užívalo různé názvosloví, které bylo spojeno i s odlišnostmi, pokud jde o obsah, resp. soubor povinností a práv tyto instituty tvořící. K významné změně došlo v poválečném období přijetím zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, jenž opustil institut otcovské moci. Toto pojetí, jež bylo zakotveno v Obecném zákoníku občanském z roku 1811,⁷ vycházelo z práva římského a znamenalo, že muž jako hlava rodiny vykonával prakticky neomezenou moc

⁴ Matoušek, Pazlarová, Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, 5

⁵ Matoušek, Pazlarová, Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, 6

⁶ Možný, Rodina a společnost, 43

⁷ Všeobecný zákoník občanský č. 946/1811, § 147

v rámci rodiny a nad veškerými jejími členy. Jednalo se o práva, která náležela pouze otci, matce tyto práva a povinnosti nikdy nepříslušely.⁸

V případě, že otec nebyl v rodině přítomen, vykonával tato práva poručník. Šlo o oprávnění týkající se rozhodujících záležitostí dítěte, správu jmění, zastupování dítěte a dávání souhlasu s jeho právním jednáním a jiné. Otcovská moc zanikla zletilostí dítěte, v té době dosažením 24. roku života. Matka byla, co se dětí týče, povinna pečovat o tělesnou výchovu a zdraví dítěte.⁹ Právě zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ustanovil rovné postavení muže a ženy a nerozlišoval mezi manželskými a nemanželskými dětmi. Rodiče měli rovná práva a povinnosti starat se o tělesný a duševní rozvoj dětí, především pečovat o jejich výchovu a výživu.¹⁰

Zákon č. 94/1963 Sb. kritizoval dosavadní model rodiny z důvodu lpění na majetkových hodnotách a požadoval nahrazení modelem, který by zohledňoval potřeby společnosti. Důraz byl kladen na roli státu, jeho společenské organizace při výchově dětí a zásadní funkce byla svěřena místním správním úřadům - národním výborům.¹¹ Dle § 31 bylo předním hlediskem rodičů působit na citový, rozumový a mravní vývoj dětí v duchu zásad morálky socialistické společnosti.

K výrazné úpravě práv a povinností rodičů k dětem došlo přijetím novely zákona o rodině č. 91/1998 Sb. Označení „rodičovská práva“, bylo nahrazeno institutem rodičovské zodpovědnosti jako souborem práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění.¹²

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb., (dále OZ), účinný od 1. 1. 2014, přináší obsahové rozšíření pojmu rodičovské zodpovědnosti a terminologicky tento pojem upravuje na „rodičovskou odpovědnost“. OZ stanoví, že povinnosti a práva rodičů jsou vzájemné a že se jich nelze vzdát. Definiuje rodičovskou odpovědnost jako soubor práv a povinností rodičů k dítěti a vyzdvihuje klíčový význam rodičovské péče o dítě, která je zásadně nenahraditelná a nezastupitelná.¹³

⁸ Novotný a kol. Nový občanský zákoník. 2. aktualizované vydání, 143

⁹ Všeobecný zákoník občanský č. 946/1811, § 141

¹⁰ Novotný a kol. Nový občanský zákoník. 2. aktualizované vydání, 144

¹¹ zákon č. 97/1963 Sb., § 31 a násl.

¹² zákon č. 91/1998 Sb., § 176

¹³ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 66-67

Pojem rodičovské odpovědnosti vychází především z anglického pojmu *responsibility* jako příkazu být si vědom řádného chování při zdůraznění dobrého rodičovství.¹⁴ Zdůrazňuje příkaz náležitě péče ve vztahu k dítěti, především aktivní působení rodičů a vytvoření bezpečného prostoru pro vývoj dítěte. Pojem náležitě péče je třeba vykládat jako péči ve vztahu k osobě dítěte, jeho výchovu, ale i jako péči řádného hospodáře při správě jmění dítěte.¹⁵

„Institut rodičovské odpovědnosti v sobě spojuje dva rozměry, jednak ochranu nezletilého dítěte a jednak realizaci samotného rodičovství.“¹⁶ Práva a povinnosti rodičů k jejich nezletilým dětem jsou ohraničeny maximou, kterou je nejvyšší zájem dítěte. Povinností rodičů je řádná výchova dětí rozvíjející jejich osobnost, osvojení základních morálních pravidel a norem slušného chování. Důraz je kladen právě na rodinu, rodinné prostředí a zázemí, v němž dítě od malička nasává atmosféru. Pokud je tato pozitivní, dítě se rozvíjí harmonicky, automaticky přejímá modely chování rodičů a přirozeně je používá ve vztahu k druhým. Nejen pozitivní přístup rodičů, ale i citová harmonie jsou důležitými předpoklady pro zdárný vývoj dětí.¹⁷

1.2 Principy rodičovské odpovědnosti

Pojem rodičovské odpovědnosti OZ vymezuje širěji. Zahrnuje práva a povinnosti rodičů, jež spočívají v péči o dítě. Tato péče zahrnuje péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, ochranu dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování výchovy a vzdělání, určení místa jeho bydliště, jeho zastupování a spravování jeho jmění.¹⁸

Současná právní úprava institutu rodičovské odpovědnosti se shoduje s právní úpravou platnou v zemích anglosaského typu, kde je rozlišováno mezi právní a fyzickou péčí. Do oblasti právní náleží rozhodování o bydlišti či vzdělání nezletilého. Právě v této oblasti mohou vznikat spory mezi rodiči, kteří mají právo i povinnost rozhodovat o záležitostech dětí společně. Dle předchozí právní úpravy, zákona o rodině, rozhodoval o bydlišti rodič, který měl dítě v péči.¹⁹ Cílem rodičovské péče a výchovy by mělo být vedení dítěte k osobní a hospodářské samostatnosti a nezávislosti postupným přenášením

¹⁴ Šínová a kol., *Rodičovská odpovědnost*, 189

¹⁵ Šínová a kol., *Rodičovská odpovědnost*, 63

¹⁶ Šínová a kol., *Rodičovská odpovědnost*, 64

¹⁷ Novotný a kol., *Nový občanský zákoník. 2. aktualizované vydání*, 146

¹⁸ Novotný a kol., *Nový občanský zákoník. 2. aktualizované vydání*, 149

¹⁹ Novotný a kol., *Nový občanský zákoník. 2. aktualizované vydání*, 150

odpovědnosti na dítě. Péči o dítě definuje také Ústavní soud v jednom ze svých náleží, jehož přesnou citaci považuji za důležité zmínit.

Cílem péče o děti, jako součásti rodičovské odpovědnosti, je zajistit řádný všestranný vývoj dítěte, jak tělesný, tak citový, rozumový a mravní a tím mimo jiné zajistit, aby po dosažení svéprávnosti bylo dítě již samo schopno rozhodovat o svém životě a nést následky svého jednání. Učit děti samostatnosti a odpovědnosti je tak povinností, ale i právem rodičů. Tím, že rodiče děti vychovávají k samostatnosti, tak je nejlépe chrání před nebezpečím.²⁰

Rodičovská odpovědnost znamená komplex vztahů rodičů k dítěti, při uznání součinnosti dítěte (participační práva). Zákon rozšiřuje vzájemnost tohoto vztahu, totiž že rodiče a děti jsou si povinni pomoci, podporou a ohledem na svou důstojnost.²¹ Je zde vyjádřena oboustranná solidarita, nejen ze strany rodičů k dětem, ale také dětí k rodičům.

1.2.1 Participační práva

Participační práva zajišťují dítěti, aby se v řízení mohlo vyjádřit k otázkám, které se ho bezprostředně týkají. Zohledňují skutečnost postupného vývoje dítěte, kdy v závislosti na stupni vývoje, zejména rozumového, se zvyšuje i schopnost dítěte samostatně o sobě rozhodovat. Na nejnižší úroveň participace je kladeno informování dítěte, v dalším stupni vývoje je přiznáno právo vyjádřit svůj názor a případně svým názorem ovlivnit rozhodnutí.²²

Jedná se o práva vycházející z Úmluvy o právech dítěte (dále ÚPD), zejména čl. 12, který výrazně posiluje právní postavení dítěte, jehož definice zní:

Státy, které jsou smluvní stranou, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.²³

²⁰ viz Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 1587/15, ze dne 15. 12. 2015

²¹ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník § 883

²² Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 74

²³ Úmluva o právech dítěte, článek 12 odst. 1

Participační práva dítěte jsou mimo mezinárodní smlouvy upravena také v několika vnitrostátních právních předpisech.²⁴

Schopnost dítěte formulovat své názory s ohledem na věk, stupeň vývoje a rozumovou vyspělost je předpokladem pro jeho vyjádření. Má se za to, že hranice 12 let je věk, kdy dítě je schopno informace, o nichž rozhoduje, přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento soudu sdělit. Jedná se však o vyvratitelnou domněnku, kdy by soud do dosažení tohoto věku měl posuzovat individuálně každé dítě, tedy informovat a vyslechnout i mladší dítě, pokud je schopno formulovat a vyjádřit své názory.²⁵

1.2.2 Nejlepší zájem dítěte

Poměrně stále ještě nový pojem představuje v českém prostředí *nejlepší zájem dítěte*. Jedná o jeden ze základních principů, který by měl nutně vést k naplnění základního cíle ÚPD, kterým je uznání dítěte jako nositele práv, a nikoli jen jako objektu péče a ochrany.

V ÚPD v čl. 3 odst. 1 se vyžaduje, aby nejlepší zájem dítěte byl *předním* hlediskem při jakékoliv rozhodovací činnosti týkající se dítěte. Výraz *přední* (*primary*) a nikoliv *prvořadý* (*paramount*) dovozuje, že nejlepší zájem má být zvažován na prvním místě, má mu být dán větší význam než zájmům jiným.²⁶ Preambule ÚPD pak prohlašuje, že státy které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.

Výbor OSN pro práva dítěte interpretuje zájem dítěte jako tříložkový komplexní a dynamický celek, jehož první složka jej posuzuje jako základní právo dítěte, aby byl jeho zájem vždy posouzen a přihlédnuto k němu při rozhodování. Druhá složka vymezuje nejlepší zájem jako interpretační pravidlo a třetí složka jako pravidlo procesní. To znamená při rozhodování vždy posuzovat pozitivní a negativní dopady rozhodnutí na dítě.²⁷

²⁴ § 20 odst. 4 ZSŘ, § 100 odst. 3 OSŘ, § 29 odst. 4 SŘ a § 8 odst. 2 a 3 ZSPOD

²⁵ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 75

²⁶ Úmluva o právech dítěte, čl. 3 odst. 1

²⁷ General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) [online]. ohchr.org, 29. května 2013 [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf

Obecně lze říci, že nejlepší zájem dítěte se musí vykládat a užívat v souvislosti s konkrétním případem, v závislosti na sociálních, kulturních, náboženských podmínkách. V minulosti se o obecnou definici zdůrazňující především vývojové prvky dítěte pokusil Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, který byl schválen vládou ČR. Jeho definice zní: „Životní úroveň a podmínky, nezbytné pro jeho zdravý tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj a plnohodnotné dětství, a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře.“²⁸

Také Nejvyšší soud ČR v rozsudku pod. č.j. 30 Cdo 3430/2011 uvedl, že v rozhodování o rodičovské odpovědnosti stojí vždy v popředí rozvoj dítěte, jeho ochrana a participace na věci, kdy pomocí těchto aspektů je vždy nutné interpretovat nejlepší zájem dítěte.²⁹

Smyslem a účelem institutu nejlepšího zájmu dítěte a práva dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska by mělo být posílení povědomí o tom, že dítě je nadáno základními právy či svobodami jako kdokoli jiný, a to včetně osobní svobody, práva na ochranu soukromého a rodinného života, práva na autonomní rozhodování, práva na nezávislý způsob života apod. Z těchto zásad vychází i ustanovení § 866 OZ, ze kterého vyplývá, že právě zájmy dítěte jsou určující pro rozhodování soudu o rozsahu výkonu rodičovské odpovědnosti. Tato práva si ze strany státu zaslouží respekt, ochranu i přijetí kroků směřujících k jejich naplnění.³⁰ Dle judikatury, na kterou je dále v práci odkazováno, je zřejmé, že České prostředí má stále výraznou tendenci na tento aspekt postavení dítěte jako samostatného nositele práv zapomínat.

²⁸ Národní strategie ochrany práv dětí. Právo na dětství MPSV 2012-2015, 14

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 30 Cdo 3430/2011 ze dne 26. 4. 2012

³⁰ Novotný a kol., Nový občanský zákoník. 2. aktualizované vydání, 158

1.3 Vznik a zánik rodičovské odpovědnosti

Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte.³¹ Okamžik vzniku rodičovské odpovědnosti ve vztahu k oběma rodičům nemusí být vždy stejný. Matce vzniká zpravidla narozením dítěte. Otci až uplatněním některé z domněnek otcovství.³² K zániku rodičovské odpovědnosti obvykle dochází dosažením plné svéprávnosti dítěte. Plnou svéprávnost dítě nabývá zletilostí, tj. dosažením 18. roku věku.³³

³¹ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 858

³² Mater semper certa est, pater semper incertus est.

³³ dříve lze zletilosti dosáhnout právní mocí rozhodnutí, jímž byla nezletilému dítěti přiznána plná svéprávnost (§ 37 OZ) nebo uzavřením manželství (§ 30 odst. 2 OZ)

2. Nositelé a vykonavatelé rodičovské odpovědnosti

Občanský zákoník zásadně rozlišuje pojmy nositelé a vykonavatelé rodičovské odpovědnosti. Nositeli rodičovské odpovědnosti jsou zásadně vždy oba rodiče. Jediný případ, kdy rodič není nositelem rodičovské odpovědnosti, je situace, kdy bude rodičovské odpovědnosti zbaven.³⁴ Pouze soud svým rozhodnutím může zasáhnout do rodičovské odpovědnosti. Rodič je nositelem bez ohledu na svůj věk a rozsah svéprávnosti. Rodičovské odpovědnosti se rodič nemůže vzdát, nemůže ji ani přenést na jinou osobu.

Zvlášť upravuje občanský zákoník *výkon* rodičovské odpovědnosti, neboť ne každý rodič, který je nositelem rodičovské odpovědnosti, je současně také jejím vykonavatelem. Naopak by ovšem mělo platit, že podmínkou pro výkon rodičovské odpovědnosti je, že rodič je jejím nositelem.³⁵ Výkon rodičovské odpovědnosti je výslovně upraven v § 875 OZ, kde je opět vyzdvihnut zájem dítěte jako přední hledisko při výkonu rodičovské odpovědnosti. Při rozhodování týkající se dítěte, jsou rodiče povinni dítěti vše vysvětlit tak, aby si na věc udělalo svůj názor, který musí rodiče při rozhodování zohlednit a zvážit.³⁶

Výkon této odpovědnosti může soud pozastavit nebo i jen omezit, ve výjimečných případech jí dokonce rodič může být zcela zbaven. Pokud je rodičům dítěte soudem odpovědnost omezena (nebo její výkon), musí soud dítěti jmenovat poručníka,³⁷ který však není nositelem rodičovské odpovědnosti.

2.1 Výkon rodičovské odpovědnosti jen jedním rodičem

V situacích, kdy jeden z rodičů dítěte zemřel, není znám, nebo není nositelem rodičovské odpovědnosti, protože jí byl soudem zbaven, nebo mu byla pozastavena, omezena či byl omezen její výkon, postačuje, že alespoň jeden z rodičů je bez dalších omezení nositelem anebo vykonavatelem rodičovské

³⁴ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 871

³⁵ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 67

³⁶ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 875

³⁷ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 928 - § 942

odpovědnosti.³⁸ Pro tyto situace není třeba ustanovovat dítěti opatrovníka či poručníka. Pokud ovšem žádný z rodičů není schopen nést anebo vykonávat rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, soud ustanoví dítěti poručníka, který má vůči němu všechny práva a povinnosti, kromě povinnosti vyživovací.³⁹ V případech omezení rodičovské odpovědnosti soudem je dítěti ustanoven opatrovník, jenž vykonává povinnosti a práva v rozsahu, v jakém je rodič, který by jinak měl povinnosti a práva vykonávat, na povinnostech a právech omezen.⁴⁰

2.2 Výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství

Před rozvodem manželství soud rozhoduje s ohledem na zájem dítěte o tom, kdo z rodičů bude o dítě pečovat v době po rozvodu.⁴¹ Rozsah rodičovské odpovědnosti se rozvodem manželství nemění. Svěřením dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů ovšem dle mého názoru dochází k faktickému omezení rodičovské odpovědnosti co do osobní péče na dobu, kdy dítě nemá u sebe, a to i přesto, že dítě má ústavně zaručené právo na péči každým z rodičů.⁴²

Ze zákona tedy i rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do péče, zůstává nositelem rodičovské odpovědnosti. Fakticky však není primárním pečovatelem dítěte, neboť nemůže vykonávat každodenní osobní péči o dítě, je tak vyloučen ze zastupování dítěte v běžných záležitostech v době, kdy dítě nemá u sebe. To ovšem neplatí v rozhodování o záležitostech významných, kdy je povinností rodiče (pečovatele) informovat druhého rodiče a hledat dohodu k řešení.⁴³ V opačných případech na návrh rodiče rozhodne soud, který vždy musí brát ohled na zájem dítěte a tento respektovat.

Dle mého názoru by se toto právo a povinnost rodičů ústavně zaručené péče o dítě mělo projevit zejména v případech, je-li dítě svěřeno do výlučné péče jednoho rodiče, aby bylo více reflektováno právo druhého rodiče o dítě pečovat. To by se projevilo např. v široké úpravě styku s dítětem. Na druhou stranu mám za to, že samotná forma péče, která je stanovena soudem, není

³⁸ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 116

³⁹ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 928

⁴⁰ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 116

⁴¹ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 907, soud může rozhodnout o svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů, střídavé péče nebo péče společné, výjimku tvoří svěřením do péče třetí osoby, formy péče jsou rovnocenné a žádná z nich nemá přednost

⁴² zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, § 32 odst. 4

⁴³ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 118

rozhodující jako samotný výkon práv realizovaný fakticky. Neboť jak již mnohokrát ve svých nálezech zmínil Ústavní soud, vztahy mezi rodiči, rodiči a dětmi jsou natolik citlivou záležitostí, do které by měly státní orgány zasahovat co nejméně.⁴⁴

Zejména rodiče by si měli uvědomit, že je jejich odpovědností vytvořit dítěti harmonické výchovné prostředí, které se odvíjí právě od jejich schopnosti a ochoty vzájemné spolupráce, komunikace a dohody při hledání nejrůznějších řešení týkajících se dítěte i v době po rozvodu manželství. Jen tak může být fakticky zaručeno právo rodiče dle § 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (dále LZPS) na výchovu a péči. V praxi je ovšem otázkou, zda lze dosáhnout skutečné rovnosti rodičů při výkonu jejich práv a povinností k dítěti, neboť v případě rozchodu nebo rozvodu rodičů prakticky asi nelze zachovat takové vztahy, které fungovaly v rodině v době společného soužití.⁴⁵

2.3 Výkon rodičovské odpovědnosti rodičů žijících odděleně

V případech, kdy rodiče dítěte nesdílí společnou domácnost, je postupováno obdobně jako v případě rozvodu manželství. Zda jsou rodiče manželé či nikoliv, není rozhodující. Rozhodující skutečností je schopnost a ochota se dohodnout v otázkách týkajících se dítěte. Vzájemná dohoda o péči o dítě nevyžaduje schválení soudu. Soud rozhoduje ve věci úpravy péče a styku v případě, že se rodiče na úpravě nedohodnou.⁴⁶ Dle § 890 OZ jsou rodiče dítěte povinni se vzájemně informovat a sdílet vše podstatné v otázkách týkajících se dítěte a jeho zájmů. Tato povinnost se týká manželů i rodičů po rozvodu manželství či rodičů žijících odděleně.

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ČR, I. ÚS 2451/2010 ze dne 16. 12. 2010

⁴⁵ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 126

⁴⁶ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 68-70

3. Obsah rodičovské odpovědnosti

Mezi povinnosti a práva spadající do rodičovské odpovědnosti patří:

1. péče o dítě
2. ochrana dítěte
3. udržování osobního styku s dítětem
4. zajišťování výchovy a vzdělání
5. určení místa bydliště dítěte
6. správa jmění dítěte
7. zastupování dítěte

Soubor těchto práv a povinností není stabilní, mění se v závislosti na věku dítěte, jeho schopnostech, možnostech a dovednostech. Taktéž se jedná o povinnosti a práva vzájemná. Určité povinnosti rodiče tedy přísluší právo dítěte a naopak. Reciprocita se projevuje i vůči třetím osobám, např. vůči státu, neboť co je povinností rodiče, je také jeho právem, kterého se může soudně domáhat.⁴⁷

3.1 Péče o dítě

Péčí v nejširším slova smyslu rozumíme rozhodování o dítěti týkající se jeho zdraví, tělesného, rozumového, citového a mravního vývoje. Jedná se o právo obou rodičů zakotvené v současně platné a účinné právní úpravě občanského zákoníku.⁴⁸ Nejde přitom pouze o právo, ale i povinnost, jejíž neplnění může být dítětem na rodičích vynucováno.

Toto právo rodičů vyplývá již z ÚPD, čl. 7 odst. 1 a LZPS, čl. 32 odst. 4, které uvádí, že děti mohou být odloučeny z „osobní“ péče rodičů jen na základě zákona, po rozhodnutí soudu. V užším slova smyslu hovoříme o osobní péči jako o každodenním starání se o dítě a rozhodování v běžných záležitostech. Do osobní péče dítě svěřuje soud v případech po rozvodu rodičů (výlučná, střídavá, společná péče), příp. je dítě svěřeno do osobní péče jiné osoby (svěření, ústavní péče, pěstounská péče).⁴⁹

⁴⁷ Šmíd, In Hrušáková, Králíčková, Westphalová a kol. Občanský zákoník: komentář, II. Rodinné právo, 815

⁴⁸ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 858

⁴⁹ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 74-75

Pod toto právo zákonodárce řadí také výchovné působení na dítě, nejen ze strany rodiče, který má dítě v osobní péči, ale i ze strany rodiče, který dítě v osobní péči nemá, nebo který s dítětem nežije ve společné domácnosti, ale využívá s ním osobní, telefonický či jiný styk. Rodiče jsou oprávněni děti výchovně usměrňovat za použití výchovných prostředků přiměřených okolnostem. Tyto prostředky mají mít motivační charakter, nemají dítě ponižovat, ohrožovat jeho zdraví a rozvoj a nesmí se dotýkat jeho lidské důstojnosti.⁵⁰

Vedle právního pojetí vztahů mezi rodiči a dětmi je zde vhodné také zmínit pojetí péče o děti pocházející z dětské psychologie, konkrétně čerpám od prof. Matějčka, který již po desetiletí prosazuje výchovný směr založený na rovném, partnerském přístupu, upřednostňujícím vzájemnou komunikaci mezi rodiči a dětmi, uzavírání dohod a řešení konfliktů cestou naslouchání a vyjednávání obou stran.⁵¹

3.2 Ochrana dítěte

Ochrana dítěte dle občanského zákoníku je povinnost rodičů poskytnout maximální ochranu dítěti před nepříznivými vlivy, vždy s vědomím k samostatnosti. Jedná se o ochrannou normu zajišťující individuální zájmy dítěte.⁵² Může mít formu prevence i represe, stupeň a míra ochrany závisí vždy na okolnostech, na věku dítěte a stupni jeho vývoje.⁵³

Důležité je zmínit čl. 16 a čl. 19 ÚPD, podle nichž má dítě má právo na zákonnou ochranu proti svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence a na ochranu proti nezákonným útokům na jeho čest a pověst. Úmluva v čl. 19 zdůrazňuje, že dítě má být chráněno před „jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, před zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy je v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jiných osob, které se o dítě starají“.⁵⁴

⁵⁰ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 884 odst. 2

⁵¹ Matějček, Co děti nejvíc potřebují, 15

⁵² Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 79

⁵³ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 89

⁵⁴ Úmluva o právech dítěte, čl. 16, čl. 19

3.3 Osobní kontakt s dítětem

Podle čl. 2 Úmluvy o styku s dětmi č. 91/2005 Sb. (dále ÚSD) se stykem rozumí: „pobyt dítěte, které po omezenou dobu zůstane nebo se setká s rodičem, s nímž obvykle nežije“. Jedná se o jakoukoliv formu komunikace mezi dítětem a rodičem či poskytnutí informací rodiči o dítěti nebo dítěti o rodiči. Styk může být přímý (osobní kontakt) nebo nepřímý (kontakt realizovaný různým typem elektronických médií, který umožňuje auditivní nebo vizuální styk rodiče s dítětem).⁵⁵

Z čl. 9 ÚPD vyplývá, že dítě má právo nebýt odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, oddělení je možné jen na základě soudního rozhodnutí. Pokud to není v rozporu se zájmy dítěte, jež bylo soudně odděleno od jednoho nebo obou rodičů, má toto právo udržovat s rodiči pravidelné kontakty. Občanský zákoník hovoří v první řadě o osobním styku mezi rodičem a dítětem.⁵⁶ Jen pokud tento nelze realizovat, lze využít i styk nepřímý.

Dohoda rodičů o styku nevyžaduje schválení soudu, neboť se předpokládá, že rodiče, kteří mají rodičovskou odpovědnost, jsou schopni se v zájmu dítěte dohodnout. Dítě, které je svěřeno do péče jednoho rodiče, má nezadatelné právo stýkat se s rodičem druhým. Toto právo je reciproční a má jej tedy i rodič, jenž nemá dítě v péči.⁵⁷ Jen pokud se rodiče nedohodnou, rozhodne na návrh jednoho soud.

Soud v rámci rozhodování o úpravě poměrů k nezletilému dítěti může určit podmínky styku, včetně místa, kde k němu má dojít, a určit i osoby, které se smějí nebo nesmějí styku účastnit. Cílem úpravy styku je zachovat mezi rodičem a dítětem citový vztah a umožnit jim sdílet nejen volný čas, ale i povinnosti.⁵⁸ S ohledem na skutečnost, že občanský zákoník zdůrazňuje postavení dítěte a jeho názor v řízení, soudy při stanovení styku mají dbát a přihlídnout k názoru dítěte v řízení, která se ho týkají.

Z hlediska mezinárodních smluv je dále třeba zmínit ÚSD, která upravuje pravidla pro stanovení styku dětí s rodiči i dalšími osobami. Zdůrazňuje právo dítěte na informace o jeho záležitostech a na vyjádření jeho názoru. Pro Českou republiku vstoupila v platnost v roce 2005.⁵⁹

⁵⁵ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, 73 Co 286/2012

⁵⁶ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 888

⁵⁷ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 135

⁵⁸ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 91

⁵⁹ Úmluva č. 91/2005 Sb., o styku s dětmi

Pro řádný výkon rodičovské odpovědnosti je nezbytná také oboustranná informovanost rodičů a vzájemná spolupráce v záležitostech, které se týkají dítěte.⁶⁰ Je také povinností státních orgánů, pokud byl rodič dítěte vzat do vazby či uvězněn, informovat dítě a ostatní členy rodiny o místu jeho uvěznění.

3.4 Zajišťování výchovy a vzdělání dítěte

Výchova znamená ovlivňování a vedení dítěte, ve kterém se odráží vliv požadavků společnosti a úzce souvisí s péčí a ochranou.⁶¹ Rodič má ve výchově nezastupitelnou úlohu. Je prvním vzorem, první autoritou, prvním vychovatelem dítěte. Tato jeho povinnost (právo) vychází nejen z občanského zákoníku § 884, ale také z LZPS § 32 odst. 4. Zákon zdůrazňuje, že rodič má být příkladem svému dítěti, např. při dodržování morálních a právních norem, pravidel soužití, ochrany životního prostředí, v otázce mezilidských vztahů, přístupu k práci, celkovým způsobem života apod.⁶² Návyky a postoje, způsoby řešení, které si dítě osvojí v původní rodině, tvoří základ jeho chování v dospělosti.

Je nezbytné, aby rodiny měly možnost svobodné volby v tom, jak si zařídí svůj život. Taková možnost by měla být dána všem rodinám v běžných životních situacích. Hlavním úkolem při opatřeních zejména státních orgánů by mělo tedy být vytváření stejných šancí pro všechny.⁶³ V problematice rozvoje osobnosti dítěte a jeho výchovy mají podstatný vliv např. i pedagogičtí a nepedagogičtí pracovníci, se kterými je dítě v kontaktu prostřednictvím školy, zájmových kroužků, tedy učitelé, vychovatelé, trenéři apod. Výchova je proces, jenž by měl směřovat především k otevřenosti, samostatnosti, tvořivosti a kritičnosti. Projeví se nejen v současnosti, ale zejména v budoucnu.⁶⁴

Na zajišťování vzdělání lze nahlížet ve dvou rovinách. Nejprve jako na odpovědnost rodičů za to, že dítě absolvuje povinnou školní docházku, jednak jako na podporu ve studiu, pomoc při plnění školních povinností, přispění při výběru vhodné školy, zvolení oboru, který bude dítěti vyhovovat, a pro který má předpoklady. Volba vzdělávací instituce, školy a zaměstnání představuje významnou záležitost ve smyslu § 877 odst. 2 OZ, na které se rodiče musí

⁶⁰ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 890

⁶¹ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 80

⁶² Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 93

⁶³ Kroupová, Děti v čase přeměn, 22

⁶⁴ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 80

dohodnout. Pokud se tak nestane, rozhodne na návrh jednoho z rodičů soud.⁶⁵ Odrazem čl. 3 ÚPD⁶⁶ a čl. 12 ÚPD⁶⁷ je ustanovení § 875 OZ, které zdůrazňuje povinnost rodičů jednat v zájmu dítěte, tedy před rozhodnutím sdělit dítěti všechny potřebné informace pro utvoření vlastního názoru, který musí být rodiči před rozhodnutím vzat v úvahu.

Věku dítěte, jeho rozumové a volní vyspělosti odpovídá míra jeho zapojení do rozhodování o věcech, které se ho dotýkají, kdy dle § 880 OZ mají rodiče vykonávat rodičovskou odpovědnost v takové míře a takovým způsobem, jak to odpovídá stupni vývoje dítěte.⁶⁸

Při rozhodování o vzdělání dítěte mají rodiče zohlednit nejen názor dítěte, ale zvážit také jeho schopnosti a nadání.⁶⁹ Zvláště toto ustanovení nabývá na významu s rostoucím věkem. Zatímco volba mateřské a základní školy je většinou plně v kompetenci rodičů, u volby střední školy by měl názor dítěte sehrávat klíčovou roli a rodiče by měli mít úlohu „pouze“ poradní či usměrňovací, pokud jsou představy dítěte nedosažitelné nebo nereálné.⁷⁰

3.5 Určení místa bydliště dítěte

„Bydlištěm se rozumí místo, kde se člověk zdržuje s úmyslem žít tam s výhradou změny okolností trvale, když takový úmysl může vyplývat z jeho prohlášení nebo z okolností případu.“⁷¹ Místo, kde dítě skutečně trvale žije, je jeho bydlištěm. Většinou se jedná o místo, kde bydlí také jeho rodina či rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče. V případě svěřeni dítěte do střídavé péče je možné, aby dítě mělo více bydlišť.⁷²

Volba bydliště dítěte je součástí rodičovské odpovědnosti, výslovně uvedena v § 858 OZ. Opět jako v případě vzdělání se jedná o významnou záležitost ve smyslu ust. § 877 odst. 2 OZ, na níž se oba rodiče musí dohodnout. Tato dohoda by měla předcházet faktické změně bydliště. Pokud se rodiče nedohodnou, na návrh jednoho z nich rozhodne soud.

⁶⁵ Šmíd, In Hrušáková, Králíčková, Westphalová a kol. Občanský zákoník: komentář, II. Rodinné právo, 815

⁶⁶ článek 3 ÚPD zdůrazňuje jako přední hledisko zájem dítěte

⁶⁷ článek 12 ÚPD upravuje participační práva dítěte

⁶⁸ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 880

⁶⁹ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 880 odst. 2

⁷⁰ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 87

⁷¹ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 80

⁷² Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 94

3.6 Zastupování dítěte

Cílem tohoto práva, ale též povinnosti rodičů spadající do rodičovské odpovědnosti (§ 858 OZ) je, aby dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, mohlo právně jednat. Rodiče mají tedy povinnost (právo) zastupovat dítě při právních jednáních, ke kterým není dítě právně způsobilé (§ 892 OZ, § 30 OZ).⁷³

Zaniká v okamžiku, kdy dítě nabude plné svéprávnosti. Rodiče zastupují dítě společně, ale platí, že jednat za dítě může každý z nich samostatně. Pokud se rodiče v běžných věcech ohledně zastoupení dítěte v právním jednání nedohodnou, rozhodne na návrh rodiče soud.

3.6.1 Vyloučení rodičů při zastupování dítěte

Zastoupení dítěte rodičem je zcela vyloučeno ve třech oblastech explicitně zakotvených v § 458 OZ. Jedná se o tyto oblasti:

1. vznik a zánik manželství dítěte
2. výkon rodičovských práv a povinností dítěte, které je rodičem
3. pořízení pro případ smrti a vydědění, včetně jejich odvolání

Pokud nastane či hrozí kolize zájmů mezi rodiči a dětmi, nebo mezi dětmi týchž rodičů, nemohou rodiče své dítě zastupovat. Pravděpodobnost kolize zájmů mezi rodiči a dítětem je obecně dána za situace, kdy rodiče i dítě jsou účastníky jednoho řízení.⁷⁴ Může se jednat o řízení ve věcech opatrovnických, majetkových, dědictví, osvojení nebo ve věcech určení nebo popření otcovství.

Nastane-li některá z výše uvedených situací, kdy rodič nemůže své dítě zastupit, soud jmenuje dítěti kolizního opatrovníka, který jej bude v daných záležitostech zastupovat. Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně právní ochrany dětí. V trestních věcech, kdy dítě mladší 18 let spáchá čin jinak trestný, je jmenován opatrovníkem advokát jako zvláštní opatrovník, který jako jediný může dítě před trestním soudem zastupovat.⁷⁵

Ve věcech zastupování dítěte by si všechny spolupracující subjekty měly uvědomit, že i přes vzájemné neshody právě otec a matka, kteří mají většinou nejvíce informací o dítěti, jsou prostřednictvím zastoupení schopni nejlépe hájit zájmy dítěte. Schopnost a ochota rodičů dohodnout se v záležitostech týkajících se jejich dítěte, včetně jeho zastoupení, pak umožňuje operativní

⁷³ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 98

⁷⁴ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 153

⁷⁵ zákon č. 218/2003, o soudnictví ve věcech mládeže, § 91 odst. 2

řešení mnohých nastalých situací, jejichž rozmanitost nelze soudním rozhodnutím zcela postihnout.⁷⁶

3.7 Správa jmění dítěte

Správa jmění dítěte je jednou ze stěžejních složek rodičovské odpovědnosti, které odpovídá úprava v ustanoveních § 896 až 905 OZ. Rodiče mají povinnost a právo pečovat o jmění (ve smyslu aktiv-majetku i pasiv-dluhů) dítěte s péčí řádného hospodáře, tj. pečovat o jmění dítěte tak, aby neutrpělo újmu (např. znehodnocení či krácení majetku na svých majetkových zájmech z důvodu, že dítě není objektivně schopno hájit se samostatně).⁷⁷

Tato péče má zajistit, aby nabytý majetek byl zachován do zletilosti dítěte a aby dítě nebylo zatíženo dluhy z období své nezletilosti. Rodič by se tedy v případě pasiv měl starat zejména o to, aby dluhy dítěti nevznikly. V případě, že vzniknou, snažit se o to, aby zatížení dítěte co nejvíce omezil.⁷⁸ Soud rozhoduje na návrh rodiče v případě, kdy se na podstatných věcech při péči o jmění dítěte nedohodnou. V případě, že by hrozil střet zájmů dítěte a rodičů při péči o jmění dítěte, musí soud dítěti jmenovat opatrovníka.

Souhlas soudu dle § 898 OZ je vyžadován vždy, jak ve vztahu k jmění již existujícímu, tak k právnímu jednání týkajícímu se jmění, které dítě v budoucnu teprve nabude. Mezi taková právní jednání lze zařadit např. nabývání nemovitosti dítětem, uzavírání smluv o úvěru, hypotečním úvěru, o zřízení zástavního práva, služebnosti apod. Výjimku z tohoto jmění tvoří právní jednání týkající se běžných záležitostí (běžné udržovací náklady - např. strava, ošacení, platby pojistného, pravidelně se opakující nákupy apod.) nebo záležitosti, které jsou výjimečné, ale týkají se zanedbatelné majetkové hodnoty. Mezi takové výjimečné záležitosti důvodová zpráva k občanskému zákoníku řadí např. uzavírání smluv o stavebním spoření či smlouvy s mobilními operátory, jež uzavírají rodiče za dítě a plní z nich vyplývající povinnosti.

⁷⁶ Novotný a kol., Nový občanský zákoník, 170

⁷⁷ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 162

⁷⁸ Jako příklad lze uvést neplnění povinnosti rodičů hradit za dítě poplatek obci za svoz komunálního odpadu, kdy dlužníky se tak často stávají i děti v batolecím a předškolním věku. Poplatková povinnost přešla z nezletilých, kteří nenabývali plné svéprávnosti, na zákonné zástupce či opatrovníky pro správu jmění novelou č. 266/2015 Sb., která změnila zákon č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, účinnou ode dne 1. 1. 2016.

4. Zásahy do rodičovské odpovědnosti

Přestože právní úprava péče o dítě vychází z předpokladu, že rodiče nejlépe znají zájmy svého dítěte a dokáží je nejlépe chránit a uplatňovat, ve skutečnosti se ovšem mnohdy setkáváme s opakem. V takových případech jsou nutné státní zásahy do vztahů mezi rodiči a dětmi. Tyto zásahy by měly být minimální, pouze v nezbytném rozsahu a mělo by k nim docházet, jen pokud to odůvodňuje zájem dítěte.⁷⁹

Zásahy do rodičovské odpovědnosti, které občanský zákoník upravuje, se od sebe liší důvody, pro které k nim dochází. Odlišují se svou intenzitou a účelem. Jedná se o pozastavení, omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti. Nově občanský zákoník upravuje také omezení výkonu rodičovské odpovědnosti. Důležité je uvědomění, že každý zásah musí reflektovat aktuální situaci v rodině, pokud se poměry změní, musí na to soud reagovat změnou svého rozhodnutí.⁸⁰

4.1 Pozastavení rodičovské odpovědnosti

Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti se týká všech práv a povinností rodiče, nositelem rodičovské odpovědnosti však zůstává nadále. K pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti může dojít buď rozhodnutím soudu nebo i *ex lege*.⁸¹ Případy pozastavení *ex lege* se týkají nezletilého, tedy dosud plně nespěprávného rodiče do doby nabytí svéprávnosti, dále rodiče, jehož svéprávnost byla omezena, a situací, kdy uplynuly tři měsíce od dne, kdy byl dán souhlas k osvojení dítěte.⁸²

⁷⁹ Šimáčková, In Wagnerová, Šimíček, Langášek, Pospíšil a kol., Listina základních práv a svobod: komentář, 662-663

⁸⁰ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 182

⁸¹ *Ex lege* (latinsky „ze zákona“) je druh právní skutečnosti, který nevyžaduje pro vznik, zánik či změnu práv či povinností svobodný projev lidské vůle, nýbrž tato změna probíhá samovolně, automaticky, na základě toho, že nastaly podmínky uvedené v zákoně, Hendrych, Právní slovník, 2009.

⁸² Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 128

Pozastavení na základě rozhodnutí soudu se týkají případů, kdy rodiči brání ve výkonu rodičovské odpovědnosti závažná okolnost.⁸³ Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti musí být v souladu se zájmy dítěte, což by mělo být přední hledisko při rozhodování soudu. Pozastavení rodičovské odpovědnosti má nesankční charakter. Jedná se o opatření, které nemá být trestem pro rodiče, na jehož straně existuje překážka výkonu rodičovské odpovědnosti.⁸⁴

Mnohá rozhodnutí soudů České republiky dokazují, jak citlivým tématem je úprava rodičovské odpovědnosti, která mnohdy nevratným způsobem zasahuje do vztahů mezi rodiči a dětmi.⁸⁵ Z uvedených rozhodnutí vyplývá, že důvody pro zásah do rodinných vztahů a jejich úprava musí být posuzovány vždy velmi obezřetně, musí být zvažována přiměřenost opatření a nejlepší zájem dítěte.

4.2 Omezení rodičovské odpovědnosti

Omezení rodičovské odpovědnosti je opatřením, kterým je postižen rodič dítěte z důvodu viny na jeho straně, např. pokud upřednostňuje vlastní zájmy na úkor dítěte nebo ohrožuje jeho mravní výchovu.⁸⁶

Jedná se tedy o subjektivní chování rodiče k dítěti, podle něž se posuzuje, jak vykonává práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Na rozdíl od pozastavení, se může omezení týkat pouze některých práv a povinností rodiče. Soud určí ve svém rozhodnutí, kterých práv a povinností se omezení týká, a dítěti ustanoví opatrovníka.⁸⁷ V praxi se může jednat např. o omezení oprávnění vyřizovat za dítě podání na orgány státní moci, zastupování před těmito orgány, správu jeho jmění, omezení v otázkách volby vzdělání či povolání.

Další omezení rodičovské odpovědnosti spočívá v jejím faktickém omezení vyplývajícím v důsledku jiného soudního rozhodnutí než dle § 870 OZ. K takovým případům dochází nejčastěji v důsledku rozhodování o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů po rozvodu manželství, kdy je druhý rodič fakticky omezen ve výkonu osobní péče a v rozhodování o běžných

⁸³ Za závažnou okolnost lze považovat okolnost objektivní povahy, na vůli rodiče nezávislou. Může se jednat o případy dlouhodobé nepřítomnosti rodiče z důvodu pobytu v zahraničí, dlouhodobá nemoc, výkon trestu odnětí svobody, apod. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁸⁴ zákon č. 89/2012 Sb., § 869

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, 30 Cdo 1686/2011

⁸⁶ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 128-129

⁸⁷ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 878 odst. 3

každodenních záležitostech týkajících se dítěte. Omezení rodičovské odpovědnosti též vyplývá ze situace, kdy soud vysloví omezení nebo zákaz styku rodiče s dítětem § 891 OZ, je nařízena ústavní nebo ochranná výchova § 971 OZ, je dítě svěřeno do pěstounské péče § 958 OZ nebo péče jiné osoby § 953 OZ a ustanoví dítěti opatrovníka.⁸⁸

4.3 Zbavení rodičovské odpovědnosti

Výjimečným zásahem do vztahů mezi rodiči a dětmi je zbavení rodiče jeho rodičovské odpovědnosti. K přijetí tohoto opatření může soud přistoupit jen tehdy, pokud je dán některý ze zákonem taxativně daných důvodů.⁸⁹ Takovýmto důvodem je závažné, opakované, dlouhodobé zneužívání rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu nebo zanedbání rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu, a to závažným způsobem.⁹⁰ Měl by být jako prostředek ochrany užíván jen v případě, že jde o jediný účinný prostředek ochrany dítěte, jeví-li se jiné, mírnější opatření jako nedostačující. Rozhodnutí je vždy mířeno ve vztahu ke konkrétnímu rodiči a konkrétnímu dítěti. Rodiče lze tedy zbavit rodičovské odpovědnosti i jen k jednomu dítěti, zatímco ve vztahu k ostatním dětem je mu rodičovská odpovědnost zachována.

Při zbavení rodičovské odpovědnosti jednoho z rodičů dítěte vykonává rodičovskou odpovědnost druhý rodič. V takových případech tedy není třeba dítěti jmenovat opatrovníka či poručníka. Rozhodnutí o zbavení rodičovské odpovědnosti zahrnuje většinou i zákaz styku rodiče s dítětem, a to přímého i nepřímého.⁹¹

„Za zneužívání rodičovské odpovědnosti je považováno ohrožení tělesného a duševního vývoje dítěte nebo situace, kdy rodič umožní dítěti páchat trestnou činnost, svádí ho k nemorálnímu způsobu života, týrá jej, apod.“⁹² Dlouhodobé neplnění rodičovských práv a povinností k dítěti, kdy rodič neprojevuje o dítě dlouhodobě žádný zájem, zejména o jeho výchovu a výživu, vede nemorální způsob života, dlouhodobě neplní svou vyživovací povinnost,

⁸⁸ Šmíd, In Hrušáková, Králíčková, Westphalová a kol. Občanský zákoník: komentář, II. Rodinné právo, 819-821

⁸⁹ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 129

⁹⁰ Závažný způsob je dle důvodové zprávy k zákonu č. 89/2012 Sb., způsob vedený zlým úmyslem rodiče vůči dítěti.

⁹¹ Šmíd, Demjanová a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 130

⁹² Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 189

jsou příklady závažného zanedbávání rodičovské odpovědnosti.⁹³ Pro rozhodování soudu o zbavení rodičovské odpovědnosti je přitom zásadní intenzita chování rodiče k dítěti, které musí být zaviněné a závažné.⁹⁴

⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 30 Cdo 1376/2012

⁹⁴ Šínová a kol., Rodičovská odpovědnost, 190

5. Výkon trestu odnětí svobody

V úvodu této kapitoly bych se ráda zamyslela nad uvězněním jako životní situací, která je velmi náročná nejen pro samotného odsouzeného, ale také pro jeho nejbližší příbuzné, rodinu, přátele, okolí. Život odsouzeného člověka za zdmi věznic nekončí, naopak jde dál se všemi plány a hlavně s nadějí do budoucna. Člověk se ve vězení od počátku připravuje na život, který povede, až opustí brány věznic. Tuto skutečnost je důležité si uvědomit a zamyslet se nad situací takového člověka, neboť pokud se nejedná o člověka doživotně odsouzeného, dříve nebo později vězeňské brány opustí a bude žít svobodný život, se všemi občanskými právy a povinnostmi. Možná bychom se divili kolik našich známých, sousedů, spolupracovníků má tuto zkušenost. Většinou na ni nikdo z nich není hrdý a nechlubí se s ní.

Mnohdy se v rámci své profese i v běžném životě setkávám s předsudky mnoha lidí ohledně odsouzeného člověka - „je to kriminálník, spáchal trestný čin, je dobře, že ho chytili a zavřeli, zaslouží si to. Proč se o něj dále zajímat...“ Zlo bylo potrestáno, trest započal a konec. Právě u brány věznic pro většinu „nezavřenou“ populaci příběh končí. O životě ve věznicích se již dále nemluví. Kdo byl odsouzen, jako by přestal existovat. Mám za to, že vězení není mezi lidmi chápáno jako příležitost pro odsouzeného člověka zamyslet se sebou, nad svým životem, nad tím, co se stalo a možnostmi nápravy, ale je vnímáno jako tradiční symbol represe. Taktéž bychom si měli vždy uvědomit, že odsouzený je člověk, jeden z nás, rodič, manžel, kolega, který musel v důsledku výkonu trestu opustit svoje děti, manželku, povolání, možnost svobodné volby.

Odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody mohou být nejen pachatelé úmyslných násilných trestných činů, ale také ti, co se dopustili trestných činů nedbalostních. Tedy ti, kteří svojí nedbalostí či neopatrností zavinili skutek, který je trestním zákoníkem vyjmenován mezi trestnými činy. Přestože trestní zákoník za nedbalostní činy ukládá nižší tresty než za činy úmyslné, mohou to být dle způsobené škody či následku také tresty k nepodmíněnému výkonu trestu odnětí svobody. Myslím si, že je důležité, aby ve společnosti zvítězil vztah k člověku založený na poznání, že všichni jsme lidé chybující, kteří musí mít vždy šanci svoji vinu uznat a napravit. Člověk skutečně svobodný je ten, jenž zná svá práva a povinnosti, které dovede užívat

nejen ku prospěchu svému, ale i celé společnosti. Tyto dva zájmy, tedy zájem jedince a zájem celé společnosti, by se neměly dostávat do rozporu.⁹⁵

5.1 Lidská práva a vězněné osoby

Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod a další ústavní zákony tvoří ústavní pořádek České republiky, o něž se opírají práva všech občanů České republiky. V preambuli Ústavy je vysloven úmysl občanů České republiky budovat, chránit a rozvíjet náš stát „v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných a svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům...“⁹⁶

Ústava v čl. 2 říká: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Zákon tedy zakazuje vše, co by mohlo komukoliv škodit a dovoluje vše, co směřuje k dobru jednotlivce i společnosti. Právě v tomto ustanovení je obsaženo právo státu stíhat a trestat porušení zákona.

V případě protizákonného jednání Ústava chrání práva a svobody člověka, kterému bylo nějak ublíženo, ale stejnou měrou chrání i práva a svobody pachatele. K ochraně těchto práv Ústava určuje nezávislé soudy.⁹⁷ Tedy pouze soudy jsou povolány k tomu, aby podle zákona poskytovaly ochranu právům. Takovým právem je např. právo na život, na ochranu zdraví či majetku. Není možné, abychom někoho sami soudili a trestali, není možné brát zákon do vlastních rukou. Stejně tak je tomu i v případech rodičovské odpovědnosti (viz kontakt s rodičem) vůči dítěti, kdy se rodiče musí dohodnout. V opačném případě musí na návrh jednoho z nich rozhodnout soud. Není tedy možné, aby rodič, který o dítě fakticky pečuje, sám např. rozhodl o zamezení kontaktu dítěte s druhým rodičem, který je ve výkonu trestu.

V článku 90 Ústavy se píše, že pouze soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. Trest je velkým zásahem do práv občana, proto ústavní pořádek ČR věnuje tomuto zásahu značnou pozornost. Článku 96 Ústavy uvádí: „Všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva.“ Stát si je vědom své odpovědnosti nepřipustit v rámci projednávání křivdu ani na straně oběti, ani na straně pachatele.

⁹⁵ Bajcura, Práva vězně, 14

⁹⁶ zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁹⁷ zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 4

V LZPS jsou nejpodstatnější fakta, týkající se práv vězňů obsažena v článku 8. První odstavec zde zní: „Osobní svoboda je zaručena.“ Toto právo však může vězněným připadat jako nepřilíš pravdivé. Důležité však je uvědomit si důvody, pro které jsou ve vězení, a uznat postupy státních orgánů, jejichž základním posláním je ochrana práv jednotlivce a celé společnosti.⁹⁸

Na státní orgány je LZPS kladena velká odpovědnost v čl. 8 odst. 2, v němž se píše: „Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven osobní svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.“ Již během trestního řízení a následného řízení soudního, musí být dána pachateli trestného činu možnost a dostatečný prostor pro obhajobu. Pokud je tedy pachatel soudem uznán vinným, musíme udělený trest považovat za spravedlivý, aniž bychom se nějak dotkli Listinou zaručeného práva na jeho důstojnost, která je obsažena v čl. 10 LZPS. Z tohoto ustanovení vyplývá také povinnost dodržovat mlčenlivost o osobních údajích osoby podezřelé, obviněné, odsouzené i vězněné mají všichni pracovníci, kteří s takovou osobou v rámci řízení trestního, soudního jednají. Tuto povinnost má také vězeňský personál.⁹⁹

Jak jsem již zmínila, trest, o němž rozhodne soud, je velkým zásahem do civilních a občanských práv člověka. Trest však může být nahlížen také jako právo. Právo odsouzeného člověka uvědomit si svoji vinu na jednání, a nést za něj plnou odpovědnost. Společnost dává vždy pachatelům trestných činů možnost nápravy. Práva zaručená Ústavou mohou být i u odsouzených osob omezena jen na základě zákona. Domnívám se, že právo na svobodu člověka je tím, které je vězněnými osobami nejcitelněji vnímáno. Ani mylné představy většinové společnosti o tom, že vězení v současné době je pohoda, střecha nad hlavou, zajištěná strava, posilovna, nicnedělání, nemůže nahradit svobodu, kterou lidé dosud netrestaní považují za samozřejmost. Ovšem o tom, jak citelně může tato samozřejmost scházet, mohou svědčit jen ti, kteří o svobodu na nějakou dobu přišli.¹⁰⁰

Nedotknutelnost osoby, o níž hovoří čl. 7 LZPS se ve věznicích týká především práva státních orgánů provádět osobní prohlídky vězňů a jejich věcí a práva užití donucovacích prostředků. Vězněné osoby jsou povinny tyto zásahy strpět. Týž článek zakazuje mučení a kruté, nelidské nebo ponižující

⁹⁸ Bajcura, Práva vězně, 17

⁹⁹ „Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“

¹⁰⁰ Bajcura, Práva vězně, 18

zacházení nebo trestání.¹⁰¹ Na vězně se také plně nevztahuje zákaz porušení listovního tajemství daný článkem 13 Listiny a svoboda pohybu a pobytu daný článkem 14 LZPS. Pokud má např. vězněná osoba přerušen výkon trestu, nemůže vycestovat mimo území České republiky. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání obsažena v čl. 15 není u vězněných osob omezena. Taktéž svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. Jako každý občan ČR, má právo i vězněný člověk vyjadřovat se v tisku. Za věrohodnost sdělených zpráv má plnou odpovědnost. Má možnost objednávat a číst si knihy a časopisy, vyjma tiskovin s pornografickým, případně rasistickým podtextem. Může navštěvovat vězeňské knihovny, půjčovat si knihy či dokonce čerpat informace z internetového zdroje. Článek 18 zaručuje právo petiční, stejně tak jako článek 31 zaručuje ochranu zdraví v plném rozsahu.¹⁰²

Taktéž právo svobodné volby povolání dané čl. 26 LZPS je u vězněných osob omezeno. Odsouzení ve výkonu trestu sice mají nejen právo, ale i povinnost pracovat, nemohou si ovšem svobodně práci vybrat. Práce je přidělována podle místních organizačních a technických možností a podmínek. Pokud ovšem bez vlastní viny vězeň nemá práci, stát je povinen jej v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťovat (sociální kapesné na hygienické potřeby apod.)

Právo na soudní a jinou právní ochranu, kterou lze uplatňovat u nezávislých a nestranných soudů, zajišťuje hlava pátá Listiny. Mezi uvedenými právy jsou právo na právní pomoc, právo na tlumočnicka, právo na veřejné projednání bez zbytečných průtahů za jeho přítomnosti, právo na přiměřený čas k přípravě obhajoby.¹⁰³ Zmíněná výše uvedená práva jsou zakotvena také na poli mezinárodním.¹⁰⁴ Na půdě mezinárodních organizací, jichž je Česká republika členem, vznikla řada dokumentů, jež mají povahu doporučení, tzv. soft law, která představují základní vodítka pro tvorbu, aplikaci a interpretaci vnitrostátních právních předpisů.¹⁰⁵

¹⁰¹ zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 7

¹⁰² Bajcura, Práva vězně, 19

¹⁰³ Bajcura, Práva vězně, 20

¹⁰⁴ Mezinárodní pakt o občanských, politických právech, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestání, Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestání.

¹⁰⁵ Doporučení Rec (87) 3 Výboru ministrů rady Evropy, Evropská vězeňská pravidla by měla sloužit jako vodítka pro dobrou praxi vězeňské služby, na půdě OSN vznikla především standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni.

5.2 Vnitrostátní právní úprava

Zákonným rámcem upravujícím trest odnětí svobody v České republice je zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TZ), zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád (TŘ), zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (ZVTOS) a vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (ŘVTOS).

Hlavními zásadami výkonu trestu je, že trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje lidskou důstojnost odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení osobní svobody, a s odsouzenými musí být jednáno tak, aby bylo zachováno jejich zdraví.¹⁰⁶ V uvedených zásadách je zdůrazněna zásada humanismu trestních sankcí a je kladen důraz na nezpretrhání pozitivních sociálních vazeb právě v oblasti rodiny, přátel, partnerských vztahů, jejichž obnovení je po propuštění velmi obtížné, ba dokonce nemožné.

Rovněž Evropská vězeňská pravidla (dále jen EVP) kladou velký důraz na zachování lidské důstojnosti a omezování škodlivých účinků uvěznění odsouzených.¹⁰⁷ Považuji za důležité zmínit účel výkonu trestu, jak jej definuje Zákon o výkonu trestu, neboť je v něm zakotven cíl, ke kterému by každý výkon měl směřovat.

Účelem výkonu trestu odnětí svobody je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránění v páchání další trestní činnosti, snížení nebezpečí recidivy kriminálního chování a zejména výchova k řádnému a soběstačnému životu po propuštění.¹⁰⁸

Na jeho naplňování se podílí celá řada faktorů, např. motivačních, mezi které patří kázeňské odměny a tresty, programy zacházení,¹⁰⁹ pracovní zařazení odsouzených, dále materiální podmínky, např. vybavenost prostor pro ubytování, hygiena, zázemí kulturní či společenské místnosti a jejich vybavení. Při výkonu trestu musí být respektována důstojnost odsouzeného, podporovány dovednosti a postoje, které pomohou odsouzenému po návratu do společnosti

¹⁰⁶ Kalvodová, Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, 1

¹⁰⁷ Kalvodová, Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, 2

¹⁰⁸ zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 1

¹⁰⁹ Obsah konkrétních činností každého odsouzeného, skládající se z pracovních, vzdělávacích, speciálních výchovných, zájmových aktivit a aktivit zaměřených na utváření vnějších vztahů, jehož cílem je naplnění účelu VTOS in Raszková, Hoferková, Kapitoly z penologie II., 16.

vést soběstačný život v souladu se zákonem.¹¹⁰ Práva a povinnosti odsouzených dané právní úpravou platí pro všechny odsouzené v daných typech věznic stejně.¹¹¹

5.3 Kontakt s vnějším světem

Nedílnou součástí výkonu trestu je omezení soukromého a rodinného života odsouzeného spočívající v jeho faktickém omezení osobní svobody a tím oddělení od dětí a dalších členů rodiny. Státní orgány jsou povinny v rámci respektování práva odsouzeného na rodinný život umožnit, popř. zachovat a dále rozvíjet, dosavadní vztahy s blízkými.

Oblast utváření vnějších vztahů je mimo jiné součástí programu zacházení a zaměřuje se na aktivity přispívající k vedení řádného a soběstačného života po propuštění z VTOS a dále na pomoc při udržování a posilování vztahů s blízkými příbuznými.¹¹² Ve věznicích tuto oblast vnějších vztahů zajišťuje sociální pracovník ve spolupráci s odsouzeným, jeho rodinou, Probační a mediační službou ČR, neziskovými organizacemi, občanskými sdruženími a odbory sociálně právní ochrany dospělých či dětí úřadu obce s rozšířenou působností.

Raszková upozorňuje, že při naplňování účelu VTOS je rodina významným, ovšem mnohdy opomíjeným činitelem. Kontakt s blízkými osobami představuje navíc jeden z nejvýznamnějších prostředků posilování sociálních vazeb odsouzeného a absence takovýchto kontaktů následně komplikuje úspěšné začlenění těchto osob zpět do běžného života.¹¹³

Důraz na kontakt odsouzeného s vnějším světem a rozvoj rodinných vztahů kladou také EVP. Dle těchto pravidel (bodů 24.1) musí být odsouzeným dovoleno komunikovat co možná nejčastěji písemně, telefonicky nebo jinými formami komunikace s jejich rodinami, jinými osobami, zástupci externích organizací a přijímat návštěvy těchto osob. Dle bodu 24. 4. EVP musí být návštěvy organizovány tak, aby odsouzení měli možnost udržovat a rozvíjet rodinné vztahy co možná nejnornálnějším způsobem.

¹¹⁰ zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 2

¹¹¹ Matoulek, Sejkorová, Právní rádce odsouzeného, 44

¹¹² Matoulek, Sejkorová, Právní rádce odsouzeného, 104

¹¹³ Raszková, Hofěrková, Vliv rodiny na jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. In: Socialia 2012, 77-78

Zachování existujících sociálních vazeb, zlepšení podmínek kontaktu vězněných rodičů se svými nezletilými dětmi a stabilizace rodinného prostředí je také jednou z priorit českého vězeňství.¹¹⁴ Ministerstvo spravedlnosti v dokumentu *Koncepce vězeňství do roku 2025* upozorňuje, že sociální práce s odsouzenými musí být jednou z priorit resocializačního procesu, neboť je jedním z neúčinnějších prostředků prevence recidivy a mnohdy jedinou skutečně účinnou možností resocializačního působení na odsouzené ve smyslu jejich skutečné motivace.¹¹⁵ Jak uvádí vězeňský psycholog Stanislav Hájek v rozhovoru pro České vězeňství, právě oblast rodinných vztahů, které jsou mnohdy v důsledku odsouzení zpřetrhány, je to, co odsouzené ve výkonu trestu zajímá a co chtějí řešit.¹¹⁶

5.3.1 Osobní kontakt formou návštěv

Každý odsouzený má dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody právo na pravidelné měsíční návštěvy blízkých osob v rozsahu tři hodiny.¹¹⁷

Veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová ve Zprávě ze systematických návštěv věznice z roku 2016 považuje tříhodinovou měsíční návštěvu za „překonaný minimální standard, který neodpovídá modernímu pojetí výkonu trestu zaměřenému na přizpůsobování vězeňských podmínek životu na svobodě a udržování kontaktu se svou rodinou.“¹¹⁸

Stejně tak Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen CPT) ve zprávě pro vládu České republiky o návštěvě ČR, kterou vykonal ve dnech 1. 4. až 10. 4. 2014 doporučil přijmout opatření, aby všichni odsouzení mohli přijímat návštěvy po dobu alespoň jedné hodiny každý týden.¹¹⁹ V další zprávě CPT z návštěvy vykonané dne 2. 10. až 11. 10. 2018 Výbor upozorňuje, že nebyly zvýšeny minimální nároky na návštěvu pro odsouzené, a opětovně apeluje na české orgány k přijetí opatření na zvýšení minimální doby návštěvy na jednu hodinu

¹¹⁴ Ministerstvo spravedlnosti, *Koncepce vězeňství České republiky do roku 2025*

¹¹⁵ Ministerstvo spravedlnosti, *Koncepce vězeňství České republiky do roku 2025*, 57

¹¹⁶ Haluzová, *Všechno je v lidech*, České vězeňství č. 4/2017, 3

¹¹⁷ zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 19

¹¹⁸ Šabatová, *Věznice*, *Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv*, 48

¹¹⁹ Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, *Zpráva pro vládu České republiky*, 48

každý týden.¹²⁰ Ve výjimečných případech může být tento rozsah zvýšen na maximálně pět hodin měsíčně, jedná se ovšem o formu odměny, nikoliv o zákonný nárok.

Stejně tak veřejná ochránkyně práv ve Zprávě upozornila na to, že by mělo být na vůli odsouzeného, zda si stanovený čas pro návštěvu vyčerpá najednou či rozdělí do několika setkání. V některých věznicích je z kapacitních důvodů běžnou praxí dělit rozsah stanoveného času na dvě setkání v měsíci, tedy 2x v měsíci po 1,5 hodině. Toto povinné půlení Šabatová kritizuje z důvodů mnohdy velkých vzdáleností věznice od bydliště rodinných příslušníků, kteří poté považují čas návštěvy za nedostatečný.¹²¹

Zprávou CPT se zabýval český Výbor proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání. Ve vydaném Usnesení ze dne 28. 8. 2019 mimo jiné upozorňuje Ministerstvo spravedlnosti na nutnost systémových změn v souvislosti s přeplněností věznic a vysokou recidivou.¹²²

Návštěvy se konají v denní době zpravidla v pracovní dny nebo v dny pracovního klidu. Konkrétní dobu a čas návštěv stanoví vnitřní řád, který vydává ředitelství konkrétní věznice. „Vnitřní řád stanoví denní rozvrh chodu věznice, činnost odsouzených a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem ve věznici.“¹²³ Dle mé zkušenosti, se kterou jsem se v rámci výzkumného šetření setkala, se návštěvy konaly v pracovní dny v době od 10.00 hod. do 13.00 hod.¹²⁴ Z věznic zapojených do výzkumného šetření, pouze věznice Opava má dle vnitřního řádu stanoveny návštěvy ve dnech pracovního volna, tedy v sobotu a v neděli v odpoledních hodinách. Sjednocení podmínek pro návštěvy do dnů pracovního klidu, kdy děti mají volno a mohou se bez obtíží návštěvy zúčastnit, by bylo vhodnou změnou podporující zachování vztahů mezi rodičem a dítětem. Nevyčerpaná měsíční doba návštěv se do dalších měsíců nepřevádí.

¹²⁰ Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Zpráva pro vládu České republiky, 41

¹²¹ Šabatová, Věznice, Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv, 48

¹²² Usnesení Výboru proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání.

Dostupné z: <http://www.helcom.cz/dokumenty/tiskove-zpravy/TZ-CHV-Usneseni-vyboru-proti-muceni-ze-dne-28-08-2019.pdf>

¹²³ zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 14

¹²⁴ Výzkumné šetření bylo realizováno ve věznicích pro výkon trestu žen, zařazených ve věznicích Opava a Nové Sedlo a mužů zařazených ve věznicích Horní Slavkov, Rýnovice, Znojmo, Všechny a Kynšperk nad Ohří.

Odsouzeného mohou současně navštívit nejvýše blízké čtyři osoby včetně nezletilých dětí, nestanoví-li vnitřní řád věznice počet vyšší. Nezletilé děti ve věku do 15 let se mohou zúčastnit návštěvy pouze v doprovodu osoby starší 18 let. O návštěvu odsouzení žádají vyplněním formuláře žádosti, v němž uvádí datum plánované návštěvy, jména, příjmení a bydliště osob, včetně dětí, které se návštěvy budou účastnit. Formulář následně předávají vychovateli či jiné věznicí určené osobě, a to v dostatečném časovém předstihu.

Poskytování humanitárních služeb ve věznici, účast církví, náboženských společností, zájmových sdružení občanů, nevládních organizací a dalších orgánů a institucí podílejících se na naplňování účelu trestu se za návštěvy nepovažuje.¹²⁵ Zástupci těchto organizací mohou po dobu výkonu trestu s odsouzeným udržovat osobní kontakt a pomáhat mu při vytváření příznivých podmínek pro jeho soběstačný život. Taktéž mohou dle svého zaměření přispívat k rozvíjení a udržování jeho rodinných vztahů zajišťováním a uskutečňováním pomoci realizovat návštěvy např. nezletilých dětí.

Návštěvy probíhají v místnostech k tomu určených, zpravidla pro více osob. Na pořádek a klid během návštěvy dohlíží pracovník vězeňské služby. O povolení návštěvy konané bez přítomnosti pracovníka vězeňské služby rozhoduje na základě žádosti odsouzeného a posouzení vychovatele a sociálního pracovníka ředitel věznice. Tento druh návštěv se využívá jako motivačního prostředku, lze je povolit pouze pro návštěvy s osobami blízkými. Ve zprávě CPT o návštěvě vykonané dne 2. až 11. 10. 2018 Výbor české úřady vyzývá k přijetí opatření, aby odsouzené osoby mohly přijímat návštěvy blízkých osob vždy bez dozoru.¹²⁶

Fyzický kontakt mezi odsouzeným a osobou, která ho přišla navštívit, je dán vnitřním řádem věznice, např. v tomto znění:

Odsouzený se může přivítat a rozloučit s návštěvou běžným společenským způsobem, což je podání ruky apod. U osob blízkých lze povolit i jiný kontakt (obejmutí, polibek). Zaměstnanec věznice může povolit kontakt odsouzených s nezletilým dítětem (pochování apod.).¹²⁷

¹²⁵ zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 43

¹²⁶ Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Zpráva pro vládu České republiky, 42

¹²⁷ Věznice Vinařice, Vnitřní řád věznice Vinařice, čl. 13

Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-vinarice/o-nas/vykon-vezenstvi/>

Tato znění přetrvávají ve vnitřních řádech věznic přesto, že již v roce 2009 veřejný ochránce práv ve svém stanovisku konstatoval, že povolení fyzického kontaktu odsouzeného s nezletilým dítětem nelze vydat pouze na určitou časově omezenou dobu, ale kontakt je možné přerušit, pouze pokud dojde k důvodnému podezření, že dítě je zneužíváno, např. k pronesení nepovolených předmětů do věznice apod.¹²⁸

Osobní kontakt mezi rodičem a dítětem je nejlepším způsobem pro udržení a posilování vzájemného vztahu, protože se jedná o jedinou příležitost, kdy může rodič dítě pohladit, pochovat a obejmout. Jedině osobní návštěva může rozptýlit často mylné představy dítěte o pobytu rodiče ve vězení, které vyvolávají značné obavy.¹²⁹

5.3.2 Telefonický kontakt

Dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody má odsouzený člověk právo na kontakt s osobami blízkými kromě kontaktu osobního také prostřednictvím telefonu. Nejedná se však o nějakou doplňkovou formu kontaktů, ale jak již v roce 2010 veřejný ochránce práv ve Sborníku stanovisek uvedl: „Telefonický kontakt je nutné považovat za základní formu kontaktu s mimovězeňským prostředím.“¹³⁰ Dobu a rozsah pro uskutečňování hovorů stanoví vnitřní řád věznice, většinou se jedná o pracovní dobu vychovatele, který může být hovoru přítomen, a použit lze pouze telefon určený pro tento účel věznicí.¹³¹ Náklady spojené s použitím telefonu si hradí každý odsouzený sám. Nevýhodou této formy komunikace je, že telefonáty lze uskutečňovat pouze odsouzeným, tedy ven z věznice. Není možné, aby telefonicky kontaktovala rodina odsouzeného. Do věznice se odsouzenému dovolat nelze.

Přestože CPT v rámci svých doporučení zdůraznil potřebu podpory kontaktů odsouzených se svými blízkými, kdy jakákoliv omezení by měla být založena výlučně na bezpečnostních obavách význačné povahy,¹³² tak až na výjimky

¹²⁸ Motejl, Varvařovský, Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Vězeňství, 126

¹²⁹ Lynn, Justice for Children of Prisoners: Prison Visits and Families – Impacts, Successes and Struggles, 14-15

¹³⁰ Motejl, Varvařovský, Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Vězeňství, 118

¹³¹ zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 18

¹³² Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Zpráva pro vládu České republiky, 42

stanovené zákonem¹³³ je z bezpečnostních důvodů vězeňská služba oprávněna se s obsahem telefonátů seznamovat, většinou pořizováním záznamů telefonátu na záznamovém médiu. Seznamování formou přímého odposlechu je užíváno výjimečně. Všechny hovory odsouzeného jsou v českém vězeňství evidovány a monitorovány.

5.3.3 Písemný kontakt

Písemný kontakt je další možností odsouzeného udržovat styk se svými blízkými. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody umožňuje odsouzeným osobám přijímat a odesílat písemná sdělení na své náklady neomezeně.¹³⁴ Veškerá korespondence vyjma případů stanovených zákonem¹³⁵ podléhá kontrole vězeňské služby, která je oprávněna seznámit se s jejím obsahem, což může narušovat soukromí mezi odsouzeným a jeho blízkými.

Žádná jiná forma komunikace v českém vězeňském prostředí není dosud možná. Přesto, že žijeme v době moderních technologií, možnost využít ke komunikaci také např. sociálních sítí je pravděpodobně hroubou daleké budoucnosti. V tomto kontextu se může např. dospívajícím dětem zdát forma komunikace prostřednictvím korespondence zastaralá, nemoderní a pomalá. Nehledě na to, že se jedná o možnost komunikace nevhodnou pro rodiče malých dětí, které ještě neumí číst a psát.

5.4 Podpora a pomoc rodinám vězněných rodičů

Uvěznění je sociální situace, která dopadá nejen na odsouzeného rodiče, ale na celou jeho rodinu. Ta se musí vyrovnávat s řadou překážek, které jdou ruku v ruce spolu s uvězněním jednoho rodiče. Mnohé rodiny se musí vypořádat s materiálním nedostatkem způsobeným ztrátou příjmu jednoho rodiče v domácnosti. V této souvislosti musí rodiny mnohdy opustit svůj dosavadní

¹³³ Výjimky tvoří telefonní hovory mezi odsouzeným a jeho advokátem v plné moci nebo státními orgány České republiky, diplomatickou misí, konzulárním úřadem cizího státu či mezinárodní organizací, která je podle mezinárodní úmluvy, jíž je ČR vázána, příslušná k projednání podnětů týkající se lidských práv, pracovníkem OSPOD při výkonu jeho oprávnění.

¹³⁴ zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 17

¹³⁵ Výjimky tvoří korespondence mezi odsouzeným a jeho advokátem v plné moci nebo státními orgány České republiky, diplomatickou misí, konzulárním úřadem cizího státu či mezinárodní organizací, která je podle mezinárodní úmluvy, jíž je ČR vázána, příslušná k projednání podnětů týkající se lidských práv.

byt či město a hledat jiný levnější způsob bydlení. Tato situace může mít dopad na změnu zaměstnání druhého rodiče, na změnu školy dětí, kroužků, kamarádů či přátel. Některé děti musí v souvislosti s uvězněním rodiče opustit svoji dosavadní biologickou rodinu, jdou do náhradní rodinné péče, obvykle do dětského domova. Tyto situace přináší nejen materiální nedostatek, ale také sociální izolaci, stigma, které se přenáší z odsouzeného rodiče na členy jeho rodiny, zejména do společenství, zaměstnání či školy.¹³⁶

Další velkou překážkou znesnadňující kontakt odsouzeného rodiče s jeho dětmi představuje vzdálenost věznice, ve které je odsouzený rodič umístěn, a místo bydliště dětí. V České republice je velká koncentrace věznic v severních a západních Čechách,¹³⁷ proto se mnohdy stává, že v důsledku přeplněnosti věznic na Moravě jsou odsouzení umístěni do věznice v západních či severních Čechách, daleko od bydliště svých dětí. Odsouzený rodič má sice možnost podat soudu žádost o přemístění do věznice v blízkosti svého bydliště, tato žádost ovšem nemusí být právě z kapacitních důvodů kladně vyřízena.¹³⁸ Také tato překážka představuje pro rodinu velkou finanční zátěž. Rodina musí v této souvislosti počítat s náklady na dopravu do věznice, příp. se zajištěním ubytování z důvodu velké vzdálenosti a časové náročnosti.

Samotné setkání ve věznici může představovat např. po delším odloučení pro rodiče i děti značnou emoční zátěž, na kterou je třeba se předem připravit. Zejména pečující rodič by měl dítě postupně přiměřeně jeho věku a rozumovým schopnostem na tuto situaci připravit. Mnoho z pečujících rodičů stojí před otázkou, zda a jak říci dítěti pravdu o jeho druhém rodiči. Je mnoho těch, kteří žijí v přesvědčení, že musí tuto skutečnost za každou cenu zatajit, vymýšlejí báchorky o tom, že táta je dlouhodobě na služební cestě, je nemocný a leží v daleké nemocnici či se musel odstěhovat za prací. Děti se pak často dozvídají pravdu od kamarádů, ze sousedství, apod. Již prof. Matějček zdůrazňoval, že zcela zásadní je sdělit dítěti pravdu, přiměřeně jeho věku a rozumovým schopnostem, neboť u dětí vzniká snadno podezření, že něco není tak, jak jim bylo sděleno. Pravda je základní podmínkou dobrého výchovného prostředí pro dítě.¹³⁹ Vyrůstá-li dítě od počátku s vědomím toho, co se stalo, kde se rodič nachází a kdy se vrátí domů, může společně s druhým

¹³⁶ Hála a kol., Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině, 7

¹³⁷ Vězeňská služba České republiky, Organizační jednotky.
Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/>

¹³⁸ Matoušek, Pazlarová, Podpora rodiny, 116

¹³⁹ Matějček, Rodiče a děti, 48

rodičem plánovat návštěvy, kontaktovat se osobně i telefonicky a podílet se tak na udržování sociálních vazeb s vězněným rodičem.

Podpora rodin s rodičem ve výkonu trestu musí být týmovou prací, nejen rodin samotných, ale také vězeňského systému, sociálních pracovníků, soudů, neziskových organizací a občanských sdružení. Matoušek a Pazlarová zdůrazňují, že podpora rodiny je:

přístup, který chce – v zájmu dítěte i dospělých – nejdříve posílit možnosti rodiny a až při případném neúspěchu hledat pro děti náhradní řešení, např. formou umístění do pěstounské péče se zachováním kontaktu s biologickou rodinou a pokud možno i s perspektivou návratu dítěte do biologického prostředí.¹⁴⁰

Bránění kontaktu dítěte s vězněným rodičem je další velkou překážkou znemožňující kontakt vězněného rodiče se svým dítětem. Většinou se jedná o rozhodnutí pečujícího rodiče, který neinformuje dítě o druhém rodiči, nepředává mu korespondenci, neumožní osobní ani telefonický kontakt. Dosavadní praxí soudů v ČR bylo zamítat návrhy vězněných rodičů o úpravu poměrů v takových případech s argumentací, že styk dítěte s vězněným rodičem není v jeho zájmu, bez dalšího odůvodnění.¹⁴¹

Věznění rodiče tak neměli žádné jiné možné právní prostředky, jak se domoci svých práv. V roce 2017 ovšem vydal Ústavní soud (dále jen ÚS) dva průlomové nálezy,¹⁴² kterými dal vězněným rodičům jasný signál, aby se v případech, kdy druhý rodič brání styku, obraceli na soud s návrhem na úpravu poměrů. Navíc upozornil na to, že aby stát dostal své povinnosti umožnit vězněným osobám kontakt s dětmi, bude zpravidla v případech problémové komunikace mezi rodiči dokonce nutností styk s dítětem upravit v rámci řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti.¹⁴³ Neupravením styku by také fakticky došlo k sekundárnímu trestání odsouzeného rodiče za jeho činnost, což je nepřipustné. Lze tedy předpokládat, že vydaná judikatura bude

¹⁴⁰ Matoušek, Pazlarová, Podpora rodiny, 14

¹⁴¹ viz srov. Rozsudek Okresního soudu v Semilech, ze dne 28. 4. 2016, sp. zn. 0 Nc 304/2012-610, Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové, ze dne 21. 6. 2017, sp. zn. 21 Co 361/2016-830, Rozsudek Okresního soudu Brno-venkov ze dne 3. 3. 2015, sp. zn. Nc 121/2013-242, Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 6. 10. 2016, sp. zn. 13 Co 165/2015

¹⁴² II. ÚS 22/17, ze dne 8. 8. 2017, I. ÚS 3296/17 ze dne 20. 12. 2017

¹⁴³ I. ÚS 3296/17 ze dne 20. 12. 2017

představovat pozitivní obrat v rozhodování soudů nižších stupňů v jejich přístupu k problematice práv vězňených rodičů a jejich dětí.¹⁴⁴

ÚS stanovil několik důležitých zásad pro rozhodování o právech vězňených rodičů. V první řadě konstatoval, že výkonu trestu nemůže být *a priori* považován za důvod upřít rodiči přímý styk s dítětem.¹⁴⁵ Stanovil, že obecné soudy nemohou vycházet z obecného předpokladu, že takový styk není pro dítě žádoucí a návštěvy ve vězeňské prostředí nejsou v nejlepším zájmu dítěte, protože pro něj mohou znamenat trauma. Je nutností posuzovat konkrétní okolnosti daného případu, povahu trestné činnosti, za kterou byl rodič odsouzen, a její dopad na dítě. Posuzovat, zda kontakt dítěte s rodičem do budoucna představuje ohrožení pro dítě (není v jeho zájmu), a taktéž se zabývat existencí rodinného vztahu před uvězněním, projevovaným zájmem o dítě ze strany rodiče, styky s dítětem apod., a dle provedeného dokazování teprve rozhodnout. Taktéž ÚS upozornil na to, že osobní styk je nutné doplnit formami nepřímého kontaktu vězňeného rodiče s dítětem, kterými se soud též musí zabývat.¹⁴⁶

Přestože se oba nálezy ÚS věnují problematice rozhodování v opatrovnickém řízení, tedy rozhodování u civilních soudů, mají výrazný trestněprávní aspekt.¹⁴⁷ Principy, které ÚS formuloval, se netýkají jen činnosti a rozhodování opatrovnických soudů, nýbrž poměrně silně i činnosti Vězeňské služby ČR, a to jak v aspektu podpory kontaktů vězňů s jejich blízkými, tak ve vztahu k „technickému“ zabezpečení návštěv dětí u vězňených rodičů (podoba návštěvních místností, případné přemístění do jiné věznice apod.)

Uvedená judikatura se tak může stát jedním z východisek při argumentaci vězňených osob ohledně dotčení jejich veřejných subjektivních práv. Věc je možné v tomto směru nahlížet nejen z pohledu vězňených rodičů, ale také z pohledu dětí, kterých se situace uvěznění rodiče týká. Zejména informace o vězňeném rodiči, zachování a udržení kontaktu s ním jsou potřeby, které má rodina s rodičem ve výkonu trestu odnětí svobody. V řadě zemí se v posledních deseti letech zavádějí různé služby a programy na podporu soudržnosti rodiny. V Norsku v rámci programu „Otcové ve vězení“ je snahou vězeňského systému podpora vztahů mezi vězňeným otcem a jeho dětmi. V rámci výzkumu, který v souvislosti s tímto programem proběhl, bylo zjištěno, že

¹⁴⁴ II. ÚS 22/17, ze dne 8. 8. 2017, I. ÚS 3296/17, ze dne 20. 12. 2017

¹⁴⁵ II. ÚS 22/17, ze dne 8. 8. 2017, bod 39

¹⁴⁶ II. ÚS 22/17, ze dne 8. 8. 2017, bod 39

¹⁴⁷ I. ÚS 3296/17, ze dne 20. 12. 2017

program pomáhá otcům převzít větší zodpovědnost za situaci jejich dětí, zlepšuje jejich otcovské dovednosti a zlepšuje kontakt otce a dítěte.¹⁴⁸

Podpoře rodinných vztahů pomáhá taktéž prostředí, ve kterém se návštěvy konají, vybavení těchto prostor vhodné pro děti a taktéž atmosféra, na níž by se měl podílet jen dobře profesně i lidsky proškolený vězeňský personál.

V Dánsku došlo v rámci podpory vězněných rodičů s jejich dětmi a prostředím, ve kterém se setkání odehrává, k zavedení tzv. „dětských důstojníků“, tj. pracovníků se speciálními školeními, kteří se věnují pomoci a podpoře v udržování a rozvíjení vztahů mezi dětmi a jejich uvězněnými rodiči.¹⁴⁹ V některých dánských věznicích je vězněným rodičům a jejich dětem umožněno strávit celý víkend společně ve speciálním oddělení věznice, jež je stavebně upraveno tak, aby byl podpořen domácí charakter bytových jednotek. Dětem je k dispozici i venkovní hřiště a další prostory vhodné ke strávení společného času.¹⁵⁰

Také Francie se v posledních letech snaží o zlepšení podmínek a návštěvních prostor, např. zřízením speciálních oddělení pro rodinný život, kdy v plně vybaveném bytě může odsouzený rodič přijmout bez přítomnosti dozoru rodinnou návštěvu až na 72 hodin.¹⁵¹

V České republice v posledních deseti letech taktéž vznikají různé programy na podporu a zachování rodinných vztahů. Oproti jiným evropským zemím lze říci, že tyto programy jsou teprve v počátcích. Mnohé z programů jsou zaměřeny na propojení penitenciární péče, postpenitenciární péče a programů prevence kriminality na meziresortní a multidisciplinární bázi. Jedná se o spolupráci sociálních pracovníků ve věznicích, sociálních kurátorů při MěÚ, pracovníků Úřadů práce a pracovníků PMS a odsouzených osob a jejich rodin.¹⁵²

Cílem takových programů je posílit povědomí o povinnostech a jejich plnění u odsouzených, které jim snáze umožní bezproblémové zařazení do společnosti po propuštění. Jedná se přitom o spolupráci všech složek podílejících se na opětovném začlenění odsouzeného do společnosti s plným respektováním všech společenských norem. Programy vycházejí z Koncepce vězeňství do

¹⁴⁸ Hansen, Does Fatherhood Training in Prison Improve Fathering Skills and Reduce Family Challenges?, 198-211

¹⁴⁹ Smith, Children of Imprisoned Parents in Scandinavia: Their Problems, Treatment and the Role of Scandinavian Penal Culture, 147-168

¹⁵⁰ Hála a kol., Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině, 14

¹⁵¹ Hála a kol., Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině, 14

¹⁵² Koreneková, Dlouhá cesta, České vězeňství č. 1/2019, 3

roku 2025, jejímž hlavním cílem je snižování recidivy trestné činnosti. Mnoho z programů realizují ve spolupráci s vězeňským systémem také neziskové organizace a občanská sdružení.

5.4.1 Mezinárodní vězeňské společenství, z. s.

Mezinárodní vězeňské společenství vzniklo v České republice v roce 2010 a od r. 2011 je součástí největší křesťanské světové dobrovolnické organizace v oblasti vězeňství Prison Fellowship International, která pracuje ve 127 zemích světa. Zaměřuje se na projekty spojené s pomocí osobám po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody a jejich opětovné začlenění do společnosti. Organizace v rámci projektu „podpora resilience rodin odsouzených ve VTOS“ organizuje každoročně před Vánoci projekt Andělský strom, neboť Vánoce bývají mnohdy nejtěžším obdobím v roce, jak pro odsouzeného rodiče, tak pro jeho děti. Přináší smutek a bolest z odloučení rodiče, vzpomínky na Vánoce, jichž byl rodič ještě přítomen, a zároveň strach a obavy z dalších dnů. V tomto projektu dobrovolní dárci posílají dětem odsouzených rodičů vánoční dárek spolu s dopisem od rodiče.

Posláním vánočního dárku do takovéto rodiny ukazujeme Boží lásku a soucit v praxi. Společně s dárkem k nim putuje poselství, že na ně někdo myslí, že nejsou zapomenuty, že nejsou společností odepsaní. Děti se radují z dárku a dopisu od svého rodiče z vězení, který je k dárku přiložen. Rodiny jsou dojaté dobrotou a láskou, kterou jsou skrze projekt Andělský strom zahrnuty. Přináší jim naději a sílu do dalších dní.¹⁵³

V rámci projektu „Den s dítětem“ společenství organizuje společná celodenní setkání dětí a jejich tatínků ve věznicích. Děti a jejich odsouzení rodiče mají možnost strávit společně celý den vyplněný různými hrami, soutěžemi, koncerty, zábavou, vařením, stolováním. Cílem projektu je posílit vzájemné vazby mezi rodičem a dítětem, udržet rodinu pohromadě i ve výkonu trestu prostřednictvím krásných zážitků a zároveň s nadějí, že i roky odloučení lze zvládnout.¹⁵⁴

¹⁵³ Mezinárodní vězeňské společenství, z. s., Darujeme radost dětem, které mají rodiče ve vězení. Dostupné z: <http://prisonfellowship.cz/projekty/program-andelsky-strom/>

¹⁵⁴ Mezinárodní vězeňské společenství, z. s., Projekt Den s dítětem. Dostupné z: <http://prisonfellowship.cz/projekt-den-s-ditetem/>

5.4.2 Občanské sdružení Za branou, z. s.

Poslání Občanského sdružení Za branou je „pomoc osobám ve vězení a po výkonu trestu, jejich rodinám a blízkým za účelem úspěšné resocializace lidí vracejících se z vězení do běžného života.“¹⁵⁵ Organizace klade velký důraz na podporu při udržování vztahů odsouzeného člověka s jeho rodinou. Nabízí poradenství rodičům a osobám pečujícím o dítě odsouzeného, poradenství vězněným rodičům v oblasti vztahů s dětmi a pečujícími osobami, podílí se na pomoci zprostředkování komunikace mezi vězněným rodičem, pečujícím rodičem. Nezletilým dětem z rodin se špatnou finanční situací, hradí cestovné na vykonání návštěvy u vězněného rodiče. Pro písemný kontakt zajišťují odsouzeným rodičům poštovní známky. Cílem projektu je podpora kontaktů a komunikace mezi nezletilými dětmi a jejich rodičem ve vězení, podpora komunikace mezi rodiči navzájem.

5.4.3 Společnost Podané ruce o.p.s.

„Posláním služby je pomáhat lidem v náročných životních situacích jejich života, a to ve dvou stěžejních oblastech: v oblasti závislostí a v oblasti práce s dětmi a mládeží.“¹⁵⁶ V rámci projektu „Konflikt se zákonem“ organizace pomáhá lidem, kteří se následkem závislosti na drogách, alkoholu nebo automatech dostali do vězení. Zabývají se poskytováním podpory při návratu do společnosti po výkonu trestu odnětí svobody. Spoluprací se zájemci o službu navazují v době výkonu trestu, kdy společně s odsouzeným hledají způsob nejen řešení jeho závislosti, ale také celkové životní situace, která se dotýká právě také jeho kontaktů s rodinou a dětmi. Organizace poskytuje služby preventivní, podpůrné a intervenční a společně s odsouzeným pomáhá hledat cesty k sociální, zdravotní i osobní stabilizaci po návratu do společnosti po výkonu trestu.

5.4.4 Český helsinský výbor, z. s.

Český helsinský výbor je nevládní nezisková organizace pro lidská práva působící v České republice. „Vychází z myšlenky, že lidé jsou svobodní

¹⁵⁵ Za branou, z. s., principy služby. Dostupné z: <https://www.zabranou.cz/socialni-sluzby/>

¹⁵⁶ Podané ruce o.p.s., poslání služby. Dostupné z: <https://podaneruce.cz/centra-sluzby/>

a rovní v důstojnosti a v lidských právech.“¹⁵⁷ V rámci projektu „Děti vězňových rodičů“, jehož realizace probíhá od roku 2007, jsou pracovníky organizovány asistované skupinové či individuální návštěvy dětí za rodičem do vězení.

V této souvislosti výbor spolupracuje s věznicemi Světlá nad Sázavou, Rýmařov, Horní Slavkov, Praha-Řepy, Rapotice a Přílepy. Hlavní cílem tohoto projektu je zajištění kontaktu a podpora vazeb mezi konkrétními dětmi zejména z chudých rodin s jejich rodiči ve výkonu trestu. Kromě finanční podpory dětem poskytuje výbor také konzultace psychologického, sociálního i právního charakteru s cílem překonat materiální, psychické i jiné překážky a připravit zúčastněné na osobní setkání, které probíhá často i po řadě měsíců odloučení.

¹⁵⁸

5.4.5 Asociace organizací v oblasti vězeňství

V září 2019 vznikla v Praze Asociace organizací v oblasti vězeňství, jejímž účelem je propojování různých aktérů v oblasti vězeňství a trestní justice a přispívání k systémovým změnám v oblasti naplňování trestní spravedlnosti.

Zakládajícími členy jsou Český helsinský výbor, DP WORK, LIGHTHOUSE spolek, Mezinárodní vězeňské společenství, Nová šance, Společnost Podané ruce, Romodrom, RUBIKON Centrum, ŠANCE P.R.O. a VOLONTÉ CZECH.

Cílem asociace je společně se státními institucemi zlepšovat podmínky v českém vězeňství, spoluvytvářet systém, který úspěšně začleňuje osoby po výkonu trestu do společnosti. Systém, který zohledňuje zájmy a potřeby trestaných osob, ale také obětí i celé společnosti. Gabriela Kabátová, členka výboru asociace a výkonná ředitelka Mezinárodního vězeňského společenství uvedla: „Asociace chce pracovat na tom, aby potřebné služby byly dostupné všem lidem s trestní minulostí, ale i jejich rodinám a obětem trestných činů, pokud je potřebují.“¹⁵⁹

¹⁵⁷ Český helsinský výbor, z. s., Výroční zpráva 2018. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/cs/vyrocní-zprava-2018/>

¹⁵⁸ Český helsinský výbor, z. s., Projektová činnost. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/cs/co-delame/projektova-cinnost/deti-veznenych-rodicu/>

¹⁵⁹ Nová šance z. s., Nová asociace v oblasti vězeňství. Dostupné z: http://www.koblov.cz/aktuality_208.html

6. Východiska výzkumu

V následující kapitole bude nejprve definován výzkumný problém, budou stanoveny výzkumné otázky, předpoklady, vymezen cíl výzkumu a formulovány hypotézy.

6.1 Výzkumný problém

Výkon trestu odnětí svobody znamená pro odsouzeného člověka vážný zásah a omezení jeho občanských práv a svobod. O to větší problém nastává, pokud je vězněný člověk rodičem, neboť i vězněný rodič potřebuje příležitost k vyjádření náklonnosti a lásky ke svému dítěti a alespoň minimální prostor k naplňování své rodičovské role. K tomu je nutné, aby se rodiče pravidelně s dítětem stýkali a kontaktovali, mohli udržovat a rozvíjet vzájemné vztahy a na dítě tak výchovně působit. Právě tímto působením mohou uskutečňovat práva a povinnosti vyplývající jim z rodičovské odpovědnosti.

Odhady hovoří o tom, že v každý daný den je v Evropské unii odloučeno od svých rodičů v důsledku jejich uvěznění na 880 000 dětí. Jedná se o skutečnost, které nebyla donedávna věnována dostatečná pozornost.¹⁶⁰ Odsouzením rodiče a umístěním do věznice dítě prakticky přichází o otce nebo matku a odsouzený rodič přichází o rodičovskou a partnerskou roli.¹⁶¹

Důvodem nejsou jen soudní rozhodnutí zakazující či omezující kontakt dítěte s rodičem, ale zejména systémové překážky ztěžující a znemožňující kontakt vězněného rodiče s dítětem. Bez osobního styku by nebylo možné důsledně realizovat rodičovství (rodičovskou odpovědnost) v plném rozsahu. Jde tudíž o základní právo (povinnost) tvořící obsah rodičovské odpovědnosti. Výkon této části rodičovské odpovědnosti je ohrožen především v situacích, kdy se svazek rodičů pečujících o dítě z nějakých důvodů rozpadne. I v těchto situacích je však třeba dbát na to, aby právo osobního styku rodiče s dítětem bylo zaručeno, pokud samozřejmě nebylo soudně omezeno či zakázáno. Uvěznění rodiče nemá nic společného s jeho rodičovskými schopnostmi. Obecně má tedy rodič právo na styk s dítětem i v případě, že je ve vězení, byť je tento styk do značné míry fakticky omezen.¹⁶²

¹⁶⁰ Hála a kol., Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině, 7

¹⁶¹ Hauptfleischová, Právo na styk dítěte s vězněným rodičem, 24

¹⁶² Šmíd a kol., Povinnosti a práva rodičů k dětem, 90

Mezi systémové překážky lze zařadit např. konkrétní podmínky návštěv ve věznicích, jako je jejich stanovená doba a čas, délka a frekvence, konkrétní podmínky, vzdálenost od místa bydliště rodiny, nedostatečná podpora sociálně slabých rodin, nevhodný přístup vězeňského personálu či omezování nebo znemožňování kontaktu ze strany pečující osoby, neboť kontakt s vězněným rodičem je ponechán zcela na uvážení pečující osoby. Zejména na této osobě záleží, zda se dítě vůbec dozví o uvěznění rodiče, zda mu umožní kontakty s ním, zda mu bude předávat, popř. číst korespondenci či umožní telefonát. Odsouzení rodiče jsou tak v takové situaci téměř bezmocní.¹⁶³

Z mých dosavadních zkušeností soudím, že je třeba zvýšit povědomí vězněných rodičů o jejich právech a povinnostech ve vztahu k jejich dětem, o možnostech spolupráce se státními orgány i neziskovými organizacemi, o možnostech úpravy styku s jejich dětmi i v době jejich uvěznění.

Udržování kontaktů s rodinou, resp. především s dětmi je nejenom právo rodiče a dítěte, má také zásadní význam pro jejich citová pouta nejen pro dobu překonání výkonu trestu, ale i do budoucna, pro další vývoj vzájemného vztahu, ale i pro obnovení narušených funkcí rodiny.¹⁶⁴ Čím déle nebude jejich kontakt probíhat, o to náročnější bude pozdější obnovení tohoto vztahu, kdy se dá očekávat, že tento vztah již nebude tak silný a vyvinutý jako před uvězněním rodiče.

Udržování a rozvíjení kontaktů s blízkou rodinou odsouzeného člověka je důležitým aspektem v procesu resocializace vězněného rodiče, neboť rodina je nejsilnější motivací k nápravě. Právě nejbližší rodina odsouzeného člověka je primárním zdrojem opory.¹⁶⁵

6.2 Výzkumné předpoklady a výzkumné otázky

Dle ustanovení § 865 odst. 1 z. č. 89/2012 Sb., OZ, náleží rodičovská odpovědnost oběma rodičům, ledaže by jí byli zbaveni. Rodičovská odpovědnost dle ust. § 858 OZ zahrnuje práva a povinnosti rodičů, které spočívají kromě jiného také v osobním styku s dítětem. Tedy dle ust. § 888 OZ má dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, právo stýkat se s druhým rodičem

¹⁶³ Hauptfleischová, Právo na styk dítěte s vězněným rodičem, 18

¹⁶⁴ Parkes, Donson, Developing a Child's Right to Effective Contact with a Father in Prison—An Irish Perspective, 160-161

¹⁶⁵ Matoušek, Pazlarová, Podpora rodiny, 120

v rozsahu, jenž je v jeho zájmu. Stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, pokud soud takovýto styk omezí nebo zakáže. Práva a povinnosti tvořící rodičovskou odpovědnost jsou vzájemná. Dítě tedy není a nemělo by být pouhým pasivním recipientem rodičovské odpovědnosti, ale i aktivním subjektem.¹⁶⁶ Má právo být informováno, právo vyjádřit svůj názor a přání a jimi ovlivnit rozhodnutí, jež se výkonu rodičovské odpovědnosti týkají. Stejně tak má možnost samo svým názorem určit toto rozhodnutí.¹⁶⁷

Zákon chrání nejen samo nezletilé dítě, ale v obecné rovině právo dítěte na rodinný život, včetně jedinečného vztahu mezi rodičem a dítětem. Jakmile je prokázána existence rodinného vztahu, musí orgány veřejné moci v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl dále rozvíjet. Zájem na zachování rodinných vazeb a styku nezletilého s rodiči je podporován nejen na státní úrovni, ale i na té mezinárodní.

V článku 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je uvedeno v odst. 1, že každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. V odst. 2 se píše, že státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Článek 8 Úmluvy chrání rodinný život jako faktický, kterým chápe pevný svazek zejména mezi rodiči a jejich dětmi, ale i mezi dalšími členy rodiny. Uvedený článek Úmluvy je navíc podporován čl. 32 odst. 4 LZPS, v němž je uvedeno, že péče o děti a jejich výchova jsou právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

Uvedené články chrání jednotlivce před svévolnými zásahy státních orgánů, avšak také ukládají státním orgánům povinnost spočívající v účinném respektování rodinného života. Pokud se prokáže existence rodinného života, měly by státní orgány jednat tak, aby umožnily rozvoj tohoto vztahu, a měly by přijmout vhodná opatření k navázání styku mezi uvězněným rodičem a nezletilým dítětem. V této souvislosti musí spolupracovat nejen státní orgány, ale také neziskové organizace, občanská sdružení a spolky na vytváření

¹⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁶⁷ Hrušáková, Králíčková, Westphalová, Občanský zákoník II.: komentář. Rodinné právo, 196-201

komplexních a koordinovaných služeb pro vězněného člověka a jeho rodinu, neboť rodiny vězňů jsou vysoce rizikovou skupinou s velkým výskytem finančních problémů, špatným tělesným a duševním zdravím, problémy s učením a omezeným sociálním fungováním.¹⁶⁸

V minulosti byl výkon trestu zaměřen zejména na potrestání pachatele, na vykonání samotného trestu, na bezpečnost. V současné době se výkon trestu proměňuje, zaměřuje se nejen na výkon samotného trestu, ale také na osobu pachatele, stabilizaci jeho rodinného a sociálního prostředí, resocializaci apod. Jednou z priorit současného českého vězeňství je podle ministerstva spravedlnosti právě podpora a rozvoj existujících sociálních vazeb vězněného s jeho rodinou, především dětmi.¹⁶⁹ Tento posun dalo by se říci je u nás na počátku, v tomto ohledu bychom si mohli vzít příklad z jiných evropských zemí jako např. z Dánska či Norska, kde je systém již daleko propracovanější se zaměřením nejen na resocializaci vězně, ale také na jeho rodinu, děti a jejich práva.¹⁷⁰

Právo vězněného rodiče na styk je zakotveno také v Evropských vězeňských pravidlech, dle kterých musí být umožněno vězňům komunikovat co nejčastěji písemně, telefonicky nebo jinými formami komunikace se svými rodinami, jinými osobami a zástupci externích organizací a přijímat návštěvy těchto osob. Stejně tak vězeňská správa musí napomáhat vězňům při udržování dostatečných kontaktů s vnějším světem a k tomuto účelu jim poskytnout příslušnou sociální podporu.¹⁷¹

Výzkumné otázky pomohou zjistit a objasnit, jakým způsobem je realizován kontakt vězněného rodiče s jeho dítětem, v jakém prostředí a kontextu se odehrává setkávání vězněného rodiče s jeho dítětem, jaké faktory přispívají k podpoře vzájemných vztahů mezi rodičem a dítětem, a které faktory naopak tyto vztahy znemožňují.

¹⁶⁸ Hansen, Does Fatherhood Training in Prison Improve Fathering Skills and Reduce Family Challenges, 208-209

¹⁶⁹ Ministerstvo spravedlnosti, Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 45, 51, 58 a 131. Dostupné z vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf

¹⁷⁰ Smith, Children of Imprisoned Parents in Scandinavia: Their Problems, Treatment and the Role of Scandinavian Penal Culture, 167-168

¹⁷¹ Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům. Příloha k časopisu České vězeňství, 1/2016.

6.3 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit a objasnit, zda a jakým způsobem vykonávají a naplňují věznění rodiče svá práva a povinnosti vyplývající jim z institutu rodičovské odpovědnosti.

6.4 Formulace výzkumných hypotéz

K lepšímu zaměření cíle výzkumu byly pro účely dotazníkového šetření stanoveny tři hypotézy.

Hypotéza č. 1: Existuje souvislost mezi plánem vězněného rodiče žít s dítětem po ukončení trestu a návštěvností dítěte ve věznici?

H₀: Plán žít s dítětem po ukončení trestu nesouvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

H₁: Plán žít s dítětem po ukončení trestu souvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

Hypotéza č. 2: Existuje souvislost mezi pohlavím vězněného rodiče a návštěvností dítěte ve věznici?

H₀: Pohlaví vězněného rodiče nesouvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

H₁: Pohlaví vězněného rodiče souvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

Hypotéza č. 3: Existuje souvislost mezi vzdáleností místa bydliště dítěte od věznice a návštěvností dítěte ve věznici?

H₀: Vzdálenost místa bydliště dítěte od věznice nesouvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

H₁: Vzdálenost místa bydliště dítěte od věznice souvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

7. Metodologie

7.1 Typ, technika a metoda výzkumu

V sociálním výzkumu lze rozlišit dva základní přístupy ke zkoumání skutečnosti. Jedná se o přístup kvantitativní a přístup kvalitativní. Kvantitativní přístup předpokládá, že fenomény sociálního světa, které činí výzkum předmětem zkoumání, jsou měřitelné, tříditelné a uspořádatelné.¹⁷² Jsou využívány náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování. Kvantitativní výzkum je spojen s hypoteticko-deduktivním modelem vědy. Mezi jeho základní části patří teorie (formálně vyjádřené obecné tvrzení, které má potenciál vysvětlit vztahy v reálném světě), hypotéza (provede se dedukce, v případě, že teorie platí, očekává se, že se nalezne vztah mezi minimálně dvěma proměnnými), operační definice (zvažuje se definice, co je potřeba zjistit k pozorování X a Y), měření (pozorování), testování hypotézy (závěry o platnosti hypotézy), verifikace (výsledek testování vztáhne k teorii).¹⁷³

Vzhledem k tématu práce a stanoveným cílům byla zvolena kvantitativní metoda výzkumu, která umožňuje získání informací a údajů od velkého množství respondentů. Data byla získávána pomocí anonymního dotazníkového šetření. Dotazník jako nástroj pro sběr dat je způsob, pomocí kterého se kladou písemné otázky a získávají se písemné odpovědi. Otázky jsou předem připravené, pečlivě formulované, srozumitelné a promyšleně seřazené. Otázky v dotazníku se vztahují buď k jevům vnějším, nebo k jevům vnitřním, jako jsou například postoje, motivy.¹⁷⁴

Dotazník se skládá celkem z 36 položek. Počáteční otázky jsou tvořeny položkami sociodemografického charakteru, zároveň ověřují předpoklady respondentů pro účast ve výzkumu. Další část otázek patří k vlastní části výzkumu. V úvodu dotazníku je respondentům předložena žádost o jeho vyplnění se stručným odůvodněním účelu výzkumu a poděkováním. Dotazník obsahuje 16 uzavřených položek a 13 polouzavřených. Tyto položky jsou buď dichotomické (dvě vzájemně se vylučující odpovědi) nebo polytomické (více možných odpovědí). 7 položek v dotazníku je otevřených.

¹⁷² Reichel, Kapitoly metodologie sociálních výzkumů, 20

¹⁷³ Hendl, Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace, 42

¹⁷⁴ Chrástka, Metody pedagogického výzkumu, 163

7.2 Plán realizace výzkumu a sběr dat

Pro anonymní dotazníkové šetření byla nejprve v květnu 2019 emailem oslovena ředitelství všech věznic pro výkon trestu odnětí svobody v ČR, byla představena tazatelka v roli studentky, výzkumný projekt a cíl výzkumného šetření s žádostí o zapojení věznic do tohoto výzkumného šetření.

Vzhledem k tomu, že Ministerstvo spravedlnosti ani Vězeňská služba ČR nevedou statistiku o počtech odsouzených rodičů nezletilých dětí, byly předem stanoveny předpoklady pro výzkum tak, aby základní soubor byl zúžen pouze na respondenty, kteří kritéria naplňují. Dle statistických údajů zveřejněných Generálním ředitelstvím vězeňské služby bylo ke dni 30. 5. 2019 evidováno 18195 odsouzených mužů a 1599 žen.¹⁷⁵

Jednalo se o tato kritéria: respondent je muž/žena, rodič alespoň jednoho nezletilého dítěte, který před nástupem do výkonu trestu udržoval osobní kontakt se svým nezletilým dítětem, podílel se na jeho výchově a lze u něj předpokládat vzájemnou pozitivní vazbu s dítětem. Dále skutek, pro který byl odsouzen, nebyl spáchán na dítěti nebo vůči němu. Respondent je ochoten se výzkumu účastnit. Výzkum byl anonymní a zcela dobrovolný. Na žádost odpovědělo 7 věznic s kladným stanoviskem spolupráce na výzkumu a 18 věznic se stanoviskem negativním. Tato zamítavá stanoviska byla ve všech případech odůvodněna zejména nedostatečným počtem pracovníků oddělení výkonu trestu a odborných pracovníků věznice, které vede k jejich enormnímu pracovnímu vytížení, a proto není v jejich silách jakákoliv další činnost nad rámec pracovních povinností.

Následná spolupráce tedy probíhala s věznicemi, které vyjádřily souhlas se spoluprací na výzkumu. Na základě žádosti tazatelky byl ředitelstvím věznic předán kontakt na pracovníka pověřeného spoluprací na výzkumu. Jednalo se v pěti případech o sociální pracovníky, ve dvou případech o duchovní věznice. Tazatelka následně kontaktovala telefonicky či emailem konkrétního pracovníka, představila výzkumný projekt a cíl s žádostí o výběr vhodných respondentů. Tazatelka u těchto pracovníků předpokládala hlubší znalost rodinných poměrů odsouzených. Dle zadaných kritérií byli pracovníci uvedených věznic vybráni respondenti a dohodnut další postup výzkumu. Vzhledem k tomu, že věznice pro výkony trestu podléhají přísným bezpečnostním opatřením, byl tazatelce pouze v jenom případě umožněn vstup

¹⁷⁵ Generální ředitelství vězeňské služby České republiky, týdenní statistické hlášení. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/05/TSH-31.-5.-2019.pdf>

do věznice, aby sama mohla výzkumné šetření provést. Do ostatních věznic byl po dohodě zaslán příslušný počet dotazníků prostřednictvím konkrétního pracovníka. Byl dohodnutý postup, kdy dotazníky byly respondenty vyplněny v jeden čas a na jednom místě společně. Po jejich vyplnění respondent vhodil dotazník do předem připravené zapečetěné schránky tak, aby byla co nejvíce zajištěna anonymita a důvěrnost vůči informacím sděleným respondenty. Schránka s dotazníky byla pracovníkem věznice zaslána na jméno a adresu tazatelky. S tímto postupem byli respondenti v dotazníku seznámeni, stejně tak jako byli ubezpečeni, že jejich odpovědi budou sloužit pouze pro účely této diplomové práce.

7.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor se skládá z respondentů, rodičů nezletilých dětí, t.č. ve výkonu trestu odnětí svobody umístěných pro tento výkon ve věznicích v ČR. Dotazníkového šetření se účastnilo celkem 420 respondentů. Výzkumný vzorek tvoří 137 žen (33 %) zařazených ve věznicích Opava, Nové Sedlo a 283 mužů (67 %) zařazených ve věznicích Horní Slavkov, Kynšperk nad Ohří, Znojmo, Všehrady a Rýnovice.

7.4 Metoda zpracování a analýzy dat

Pro zpracování dat z dotazníkového šetření byl použit program Microsoft Office Excel 2010. Pro ověřování vztahů mezi jevy byl aplikován test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Tohoto testu lze užít v případech rozhodování o existenci závislosti mezi dvěma jevy, které byly zachyceny pomocí nominálního či ordinálního měření.¹⁷⁶ Kontingenční tabulka slouží pro zapisování výsledků z dotazníkového šetření. Čísla bez závorek v kontingenční tabulce označují pozorované četnosti, čísla v závorkách vyjadřují očekávané četnosti. Testování nezávislosti chí-kvadrát začíná formulací nulové a alternativní hypotézy. Testování bylo provedeno na hladině významnosti $\alpha=0,05$. Pomocí pozorovaných a očekávaných četností bylo vypočítáno chí, ukazatel rozdílu mezi skutečností a vyslovenou nulovou hypotézou. Pro posouzení bylo též třeba určit počet stupňů volnosti. Vypočítaná hodnota byla následně porovnána s hodnotou kritickou. V případě,

¹⁷⁶ Chrástka, Metody pedagogického výzkumu, 76

že je vypočítaná hodnota vyšší než hodnota kritická, nulová hypotéza se zamítá.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Chrástka, Metody pedagogického výzkumu, 78

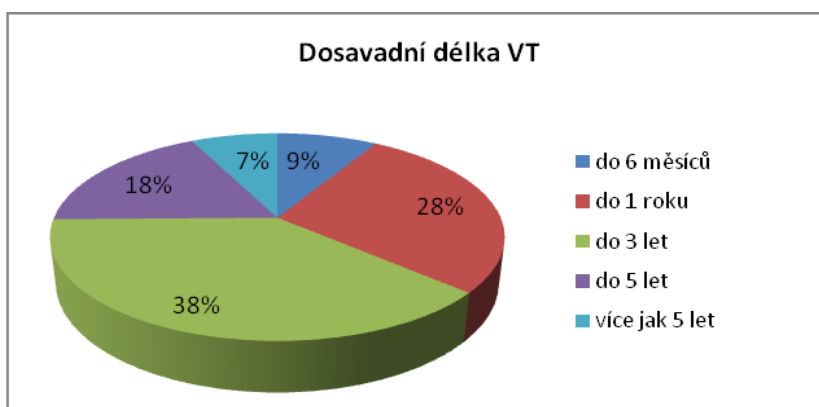
8. Přehled výsledků a jejich interpretace

8.1 Výsledky dotazníkového šetření

V této části práce budou rozebrány jednotlivé otázky, které byly použity pro řešení výzkumných úkolů

Otázka: **Jak dlouho jste ve výkonu trestu odnětí svobody?**

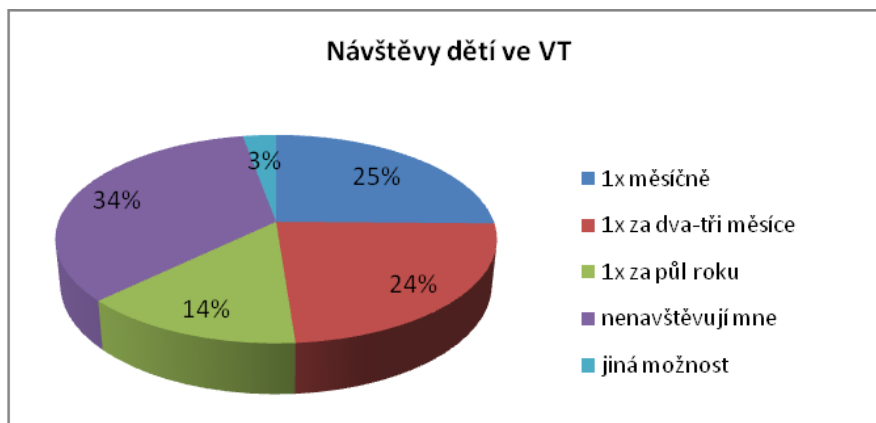
Cílem otázky bylo zjistit rozložení respondentů dle toho, jak dlouho jsou ve výkonu trestu odnětí svobody (VT). Z odpovědí bylo zjištěno, že 36 respondentů (9 %) je ve VT do 6 měsíců, 117 respondentů (28 %) do 1 roku, 161 respondentů (38 %) do 3 let, 75 respondentů (18 %) do 5 let a 31 respondentů (7 %) více jak 5 let.

Graf č. 1 Dosavadní délka výkonu trestu
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: **Jak často Vás dítě/děti navštěvují ve výkonu trestu odnětí svobody?**

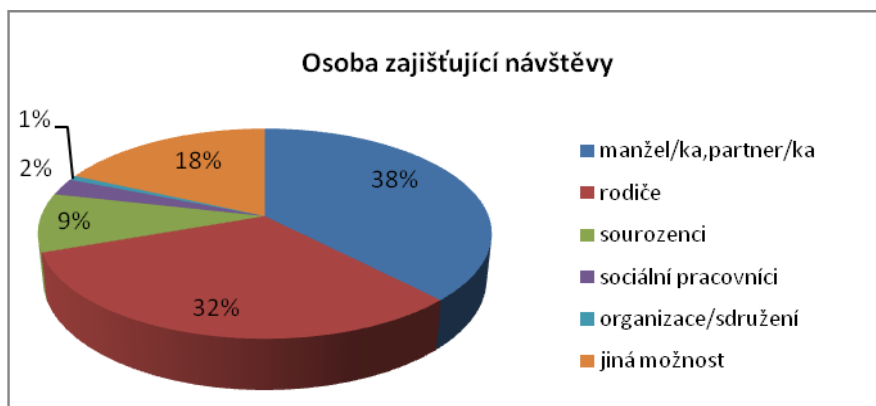
Otázka se zaměřovala na četnost návštěv dětí u svých vězněných rodičů. Odpovědi ukazují, že 106 respondentů (25 %) navštěvují děti 1x měsíčně, 99 respondentů (24 %) 2-3x za měsíc, 59 respondentů (14 %) 1x za půl roku, 144 respondentů (34 %) nenavštěvují děti vůbec, 12 respondentů (3 %) uvedlo jako jinou možnost 1x za rok.

Graf č. 2 Četnost návštěv dětí rodiče ve výkonu trestu
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Kdo zajišťuje návštěvu Vašich dětí do věznice?

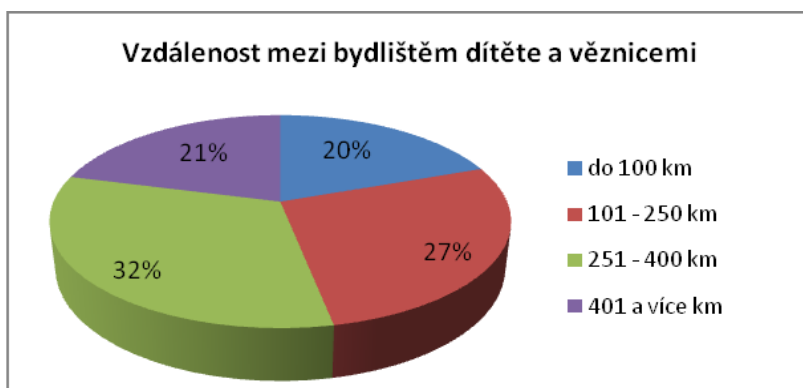
Tato otázka zjišťovala, kdo bývá doprovodem dítěte do věznice. 159 respondentů (38 %) uvedlo, že manžel/ka, partner/ka, 133 respondentů (32 %) rodiče, 38 respondentů (9 %) sourozence, 11 respondentů (2 %) sociální pracovníky, 3 respondenti (1%) uvedli pracovníka neziskové organizace/sdružení. 76 respondentů (18 %) napsalo jinou možnost - starší děti, tchyně, tchán, pěstouni.

Graf č. 3 Zajišťování návštěv dětí do věznice
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: **Jaká je vzdálenost (orientačně) mezi bydlištěm dítěte a věznicí, ve které vykonáváte trest odnětí svobody?**

Cílem otázky bylo zjistit, jak velká je dojezdová dráha dětí za rodičem do VT. 82 respondentů (20 %) uvedlo vzdálenost do 100 km, 115 respondentů (27 %) 101-250 km, 135 respondentů (32 %) 251-400 km, 88 respondentů (21 %) 401 a více km.

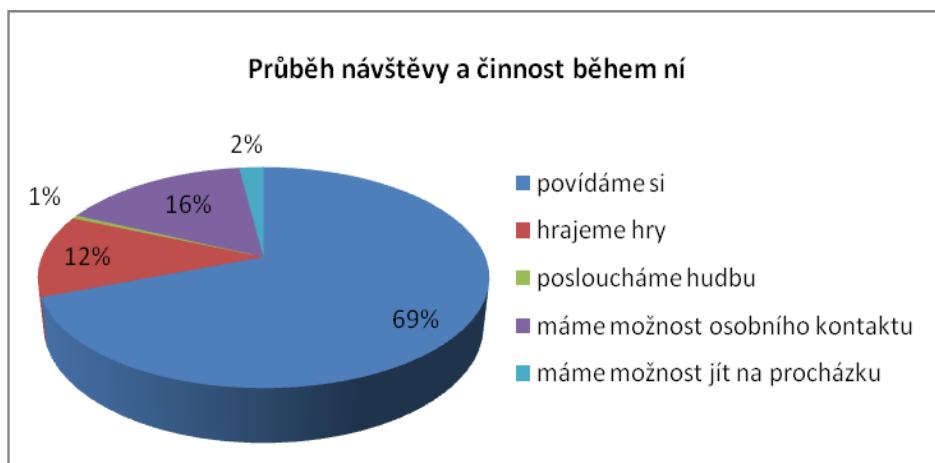
Graf č. 4 Dojezdová vzdálenost mezi bydlištěm dítěte a věznicemi
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: **Pokud jste v kontaktu s neziskovou organizací či občanským sdružením, které pomáhají s návštěvami Vašich dětí do věznice, uveďte její název.**

U této otázky bylo cílem zjistit, zda a kolika vězněným rodičům pomáhá se zajišťováním osobních návštěv do věznice nějaká nezisková organizace nebo sdružení. Na danou otázku odpovědělo kladně pouze 8 respondentů. Všichni uvedli organizaci Za branou.

Otázka: **Jak probíhají návštěvy s Vaším dítětem/Vašimi dětmi?**

Otázka zjišťovala průběh návštěvy a činnosti, které během ní dělají rodiče s dětmi. 257 respondentů (69 %) uvedlo, že si povídají, 46 respondentů (12 %) hraje s dětmi různé hry, 2 respondenti (1 %) s dětmi poslouchají hudbu či pohádky, 61 respondentů (16 %) uvedlo, že mají s dětmi možnost osobního kontaktu, 8 respondentů (2 %) napsalo, že mohou jít s dětmi ven na procházku.

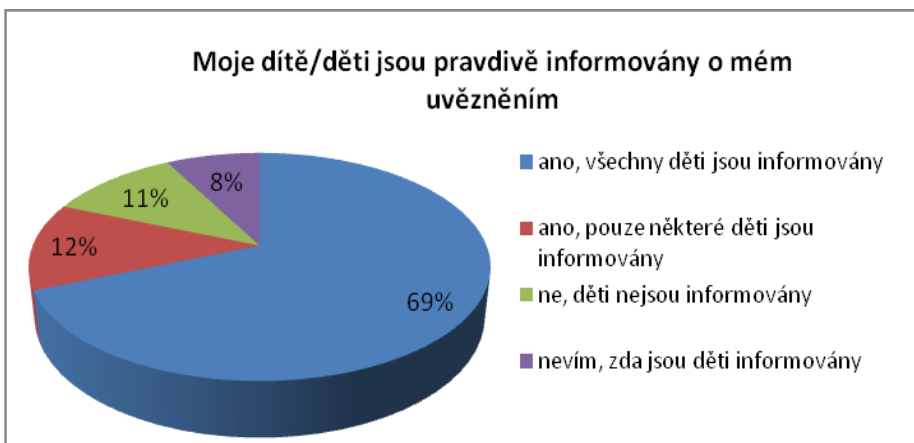
Graf č. 5 Průběh návštěvy a činnost během ní
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Jsou dle Vašeho názoru možnosti, které máte při návštěvě Vašeho dítěte, dostatečné?

Cílem otázky bylo zjistit, zda rodiče vnímají možnosti, které mají při návštěvě s dítětem, jako dostatečné. 121 respondentů (36 %) uvedlo ano, 211 respondentů (64 %) vnímá možnosti jako nedostatečné.

Otázka: Jsou Vaše děti pravdivě seznámeny se skutečností, že jste ve výkonu trestu?

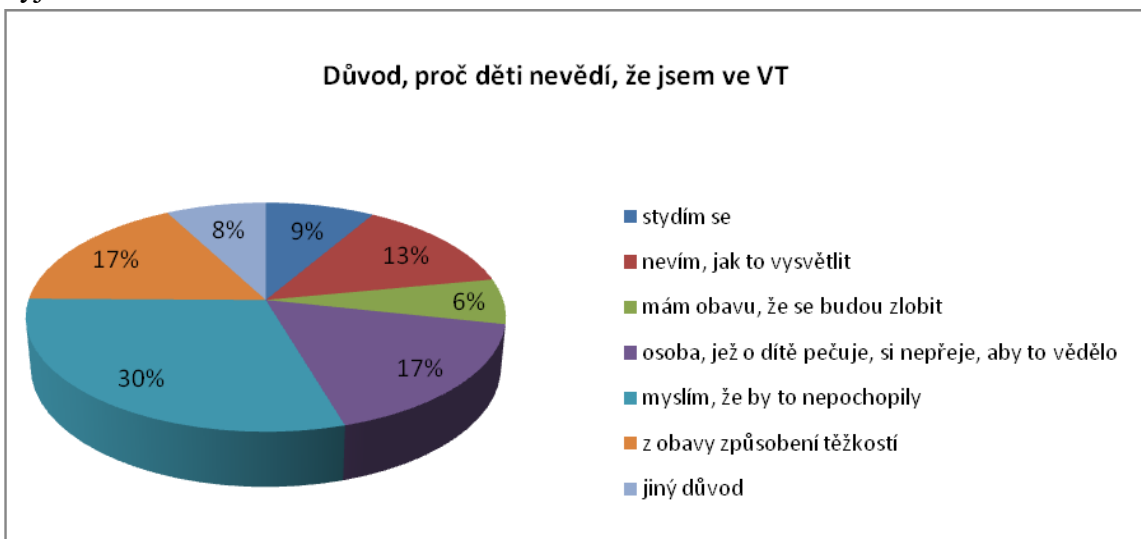
Otázka se zaměřovala na povědomí dětí o uvěznění svých rodičů. 289 respondentů (69 %) napsalo, že všechny děti jsou o uvěznění rodiče pravdivě informovány, 52 respondentů (12 %) uvedlo, že jen některé děti o této skutečnosti vědí, 46 respondentů (11 %) odpovědělo, že děti nevědí o uvěznění rodiče, 33 respondentů (8 %) uvedlo, že nevědí, zda jsou děti pravdivě informovány.

Graf č. 6 Povědomí dětí o uvěznění rodiče
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Důvod, proč děti nevědí, že jsem ve VT.

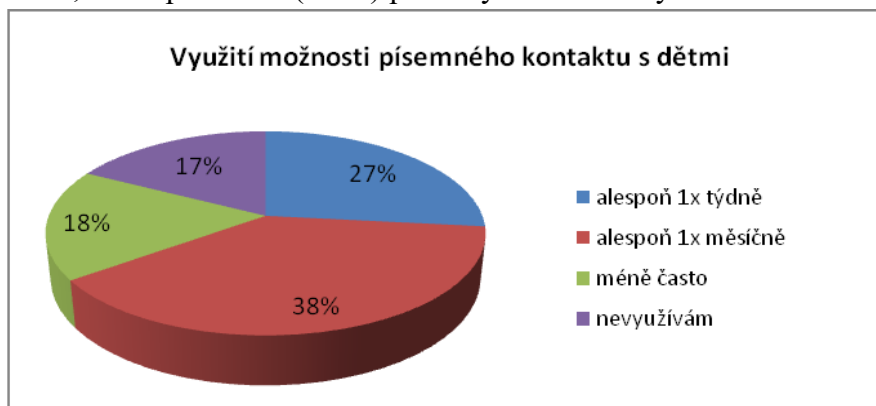
Tato otázka zjišťovala, jaký je důvod neinformování dětí o tom, že jeho rodič je ve VT. 12 respondentů (9 %) uvedlo, že se stydí, 19 respondentů (13 %) neví, jak to dětem vysvětlit, 9 respondentů (6 %) má obavu, že se na ně za to děti budou zlobit, 24 respondentů (17 %) odpovědělo, že osoba, která o dítě pečuje, si to nepřeje, 42 respondentů (30 %) napsalo, že si myslí, že by to děti nepochopily, 24 respondentů (17 %) má obavu, aby to dětem nezpůsobilo nějaké těžkosti, 11 respondentů (8 %) uvedlo jiný důvod bez bližšího vyjádření.

Graf č. 7 Důvod neinformovanosti dětí o VT rodiče
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Jak často využíváte písemný kontakt se svými dětmi?

Cílem otázky je zjistit, jak často využívají rodiče s dětmi ke kontaktu písemnou formu. 112 respondentů (27 %) uvedlo alespoň 1x týdně, 161 respondentů (38 %) píše dětem alespoň 1x měsíčně, 74 respondentů (18 %) uvedlo méně často, 73 respondentů (17 %) písemný kontakt nevyužívá.

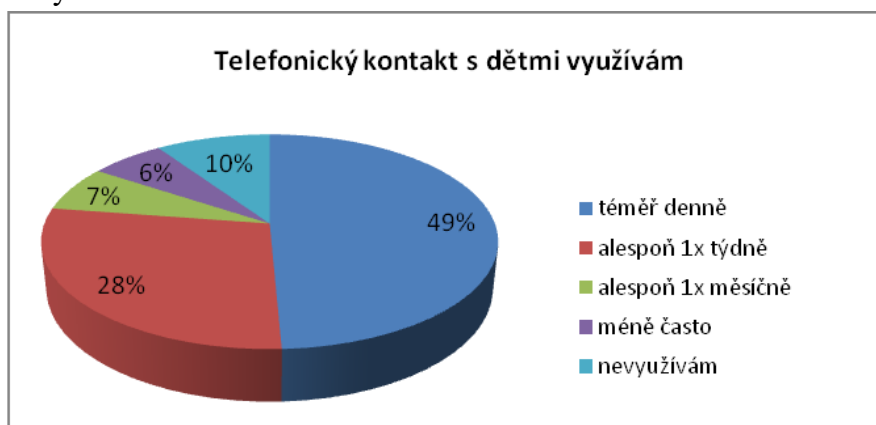

Graf č. 8 Písemný kontakt vězněného rodiče s dětmi

Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Jak často využíváte telefonický kontakt se svými dětmi?

Je-li často pro kontakt využíván i telefonát, na to odpovídali respondenti v této otázce. 207 respondentů (49 %) užívá tento kontakt denně, 118 respondentů (28 %) telefonuje alespoň 1x týdně, 29 respondentů (7 %) alespoň 1x měsíčně, 26 respondentů (6 %) méně často, 40 respondentů (10 %) telefonický kontakt nevyužívá.

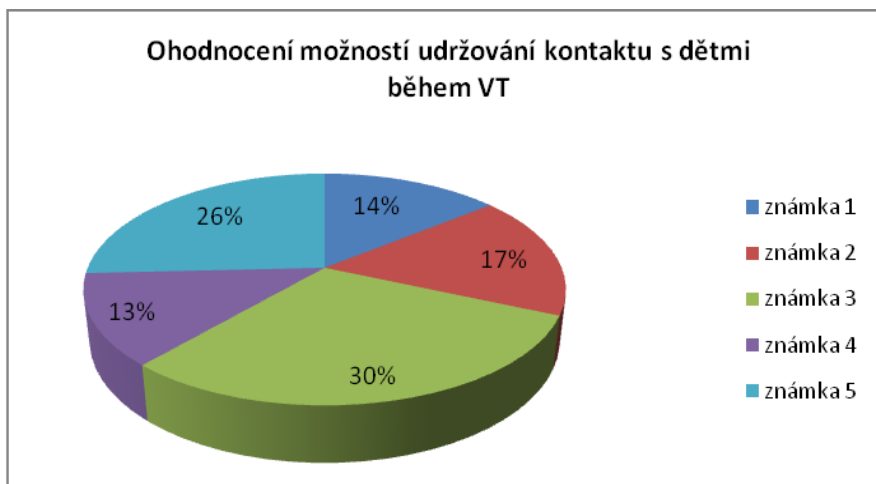

Graf č. 9 Telefonický kontakt vězněného rodiče s dětmi

Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Pokud byste měl/a oznamkovat jako ve škole možnosti pro udržování kontaktu s Vašimi dětmi během výkonu trestu, jakou známkou byste je ohodnotil/a?

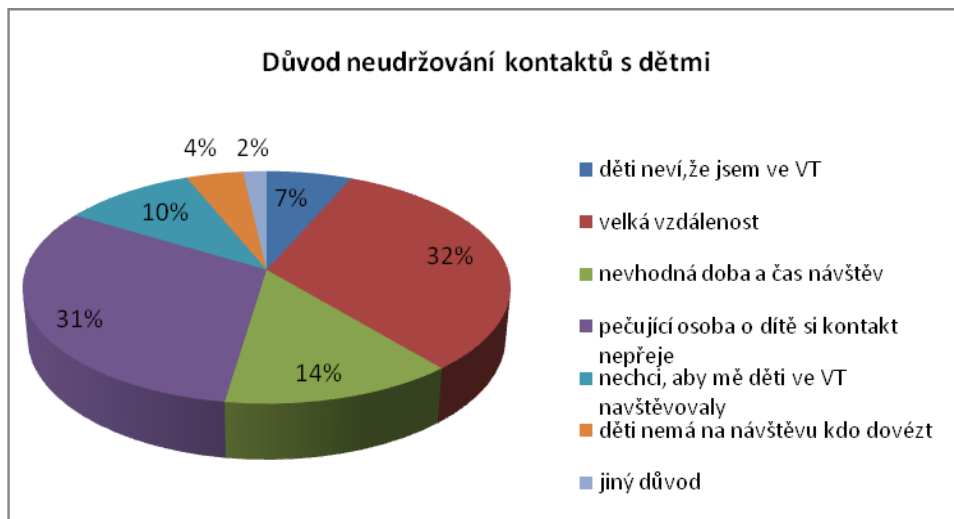
Cílem otázky je zjistit, jak věznění rodiče hodnotí možnosti pro udržování kontaktu s dětmi během VT. 57 respondentů (14 %) uvedlo známku 1, 69 respondentů (17 %) známku 2, 120 respondentů (30 %) uvedlo známku 3, 51 respondentů (13 %) hodnotí známkou 4 a 103 respondentů (26 %) známkou 5.

Graf č. 10 Ohodnocení možností pro udržování kontaktů s dětmi během VT
Zdroj: (vlastní zpracování)

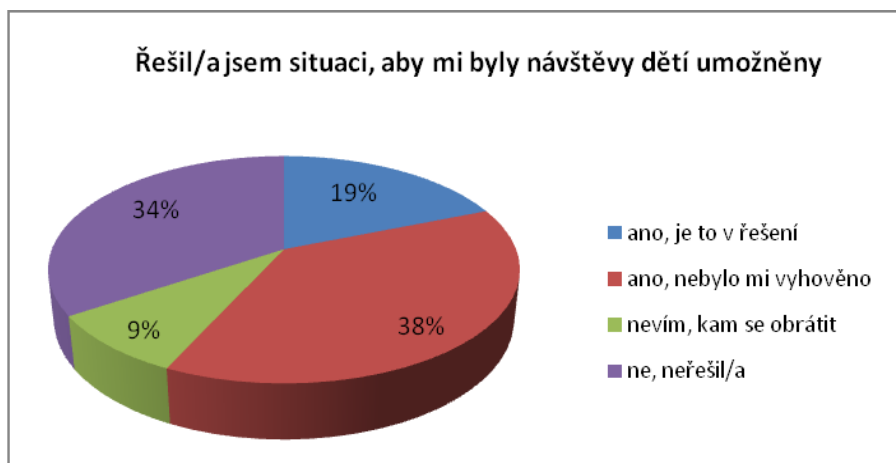
Otázka: Pokud s dětmi neudržíte žádný kontakt, z jakého je to důvodu?

Cílem otázky je zjistit důvod neudržování kontaktu vězněného rodiče s dětmi. 18 respondentů (7 %) uvedlo, že děti nevědí, že jsou ve VT, 89 respondentů (32 %) zmínilo jako důvod velkou vzdálenost mezi bydlištěm dětí a věznicí, 37 respondentů (14 %) napsalo nevhodnou dobu a čas návštěv, 86 respondentů (31 %) uvedlo, že pečující osoba brání kontaktu, 28 respondentů (10 %) si nepřeje návštěvy dětí ve věznici, 12 respondentů (4 %) uvedlo, že děti nemá na návštěvu kdo dovézt, 5 respondentů (2 %) odpovědělo bez bližšího vyjádření jiný důvod.

Graf č. 11 Důvod absence kontaktu s dětmi
Zdroj: (vlastní zpracování)

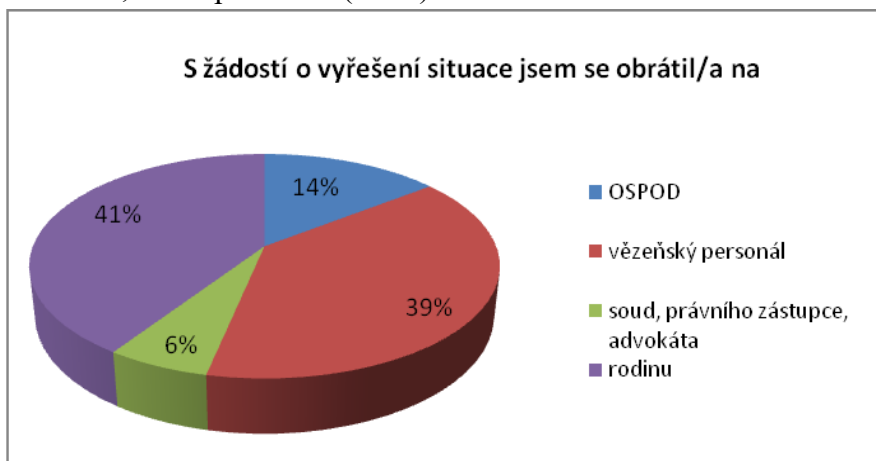
Otázka: Řešil/a jste situaci, aby Vám byly návštěvy Vašich dětí umožněny?
Otázka se ptá na snahu vězněných rodičů řešit situaci ohledně udržování kontaktů s jejich dětmi. 41 respondentů (19 %) uvedlo, že situaci řeší. 82 respondentů (38 %) situaci řešilo, ale nebylo jim vyhověno. 19 respondentů (9 %) neví, na koho se obrátit, 74 respondentů (34 %) situaci neřešilo.

Graf č. 12 Řešení situace ohledně umožnění návštěv dětí
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Na koho jste se s žádostí o vyřešení situace obrátil/a?

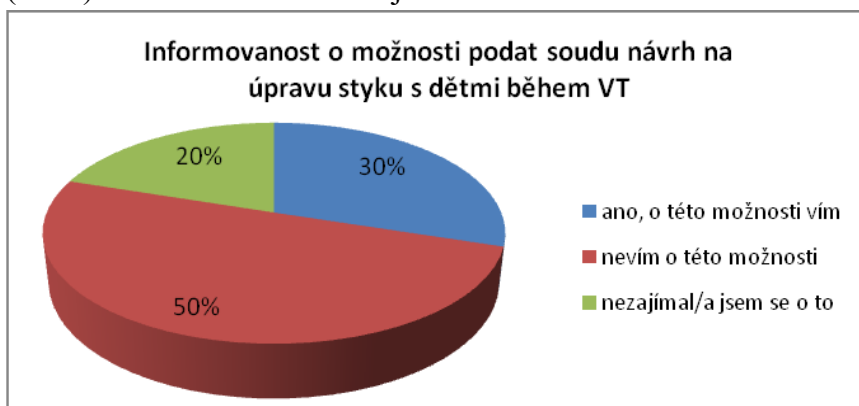
Cílem otázky bylo zjistit, na koho se vězněný rodič obrátil ve snaze situaci řešit. 24 respondentů (14 %) uvedlo na OSPOD, 64 respondentů (39 %) uvedlo na vězeňský personál, 10 respondentů (6 %) na soud, právního zástupce nebo advokáta, 67 respondentů (41 %) uvedlo na rodinu.

Graf č. 13 Žádost o řešení situace
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Víte, že máte možnost i nyní, v době, kdy jste ve výkonu trestu, podat soudu návrh na úpravu styku s Vašimi dětmi?

Otázka zjišťuje, zda rodiče vědí, že i v době výkonu trestu mají právo pravidelně se stýkat se svými dětmi. 124 respondentů (30 %) uvedlo, že o této možnosti ví, 208 respondentů (50 %) o této možnosti neví, 83 respondentů (20 %) se o tuto možnost nezajímalo.

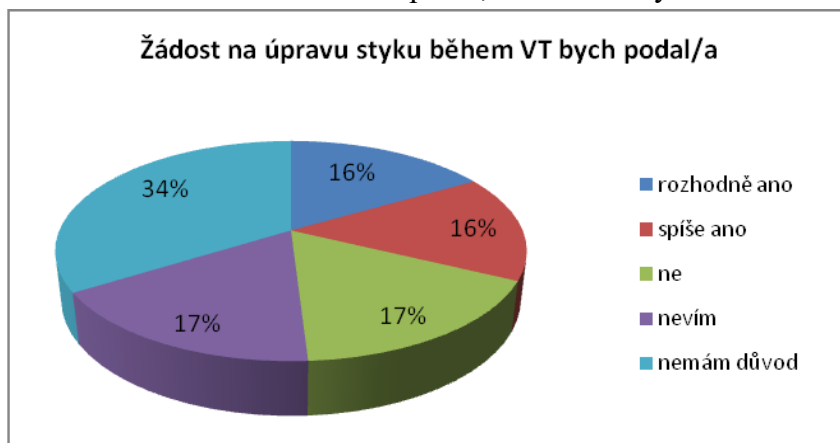

Graf č. 14 Informovanost rodiče o možnosti podat soudu návrh na úpravu styku během VT

Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Uvažoval/a byste o podání takové žádosti?

Cílem otázky bylo zjistit, zda by rodiče žádost soudu o úpravu styku během VT podali. 69 respondentů (16 %) uvedlo rozhodně ano, 65 respondentů (16 %) uvedlo spíše ano, 70 respondentů (17 %) odpovědělo ne. 71 respondentů (17 %) neví, zda by takovou žádost podalo a 141 respondentů (34 %) napsalo, že nemá důvod takovou žádost podat, s dětmi se stýká.

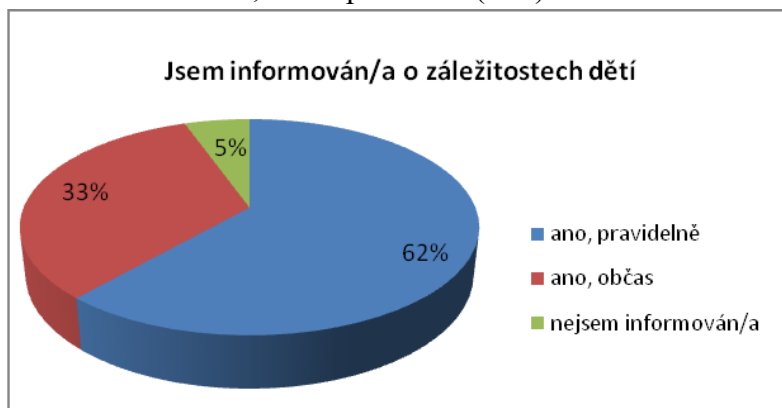

Graf č. 15 Žádost soudu na úpravu styku vězněného rodiče s dětmi

Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Jste informován/a o záležitostech týkajících se Vašich dětí? (např. jejich školní výsledky, zdravotní stav, koníčky a zájmy apod.)

Otázka se zabývá zjištěním, zda jsou rodiče během VT informováni o dítěti. 259 respondentů (62 %) je informováno pravidelně, 139 respondentů (33 %) je informováno občas, 23 respondentů (5 %) nedostává informace.

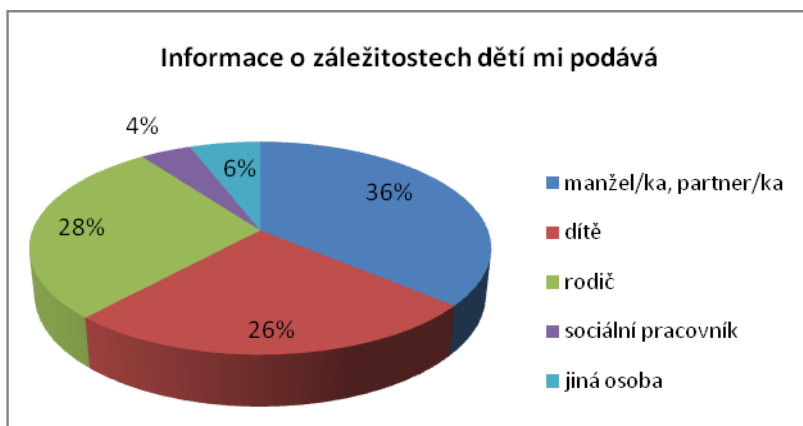

Graf č. 16 Informovanost rodiče o záležitostech dětí

Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: **Kým jste informován/a o záležitostech týkajících se Vašich dětí?**

Otázka si klade za cíl zjistit, která osoba informuje rodiče ve VT o jeho dětech. 199 respondentů (36 %) uvedlo manžel/ka, partner/ka, 140 respondentů (26 %) napsalo dítě, 155 respondentů (28 %) odpovědělo rodiče, 23 respondentů (4 %) uvedlo sociálního pracovníka, 32 respondentů (6 %) zmínilo jinou osobu (z toho 19 respondentů napsalo sourozence, 6 respondentů pěstouny, 5 respondentů tchýně/tchán, 2 respondenti uvedli tetu).

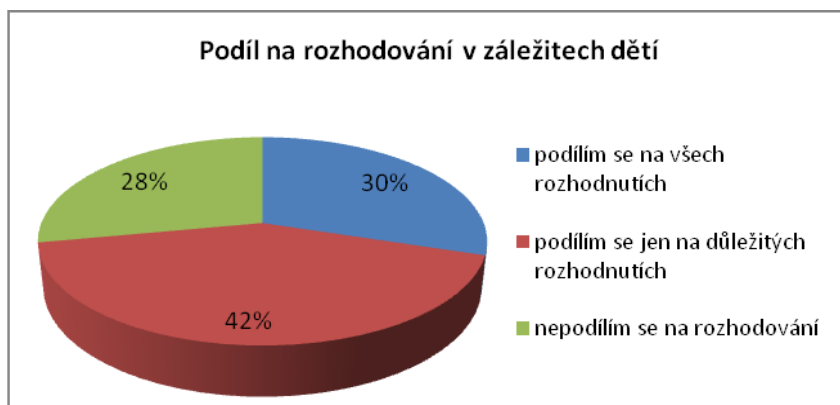

Graf č. 17 Osoba informující rodiče ve VT o záležitostech jeho dětí

Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: **Máte dojem, že můžete jako rodič ve výkonu trestu ovlivňovat záležitosti týkající se Vašich dětí, např. podílet se na různých rozhodnutích spolu s druhým rodičem apod.?**

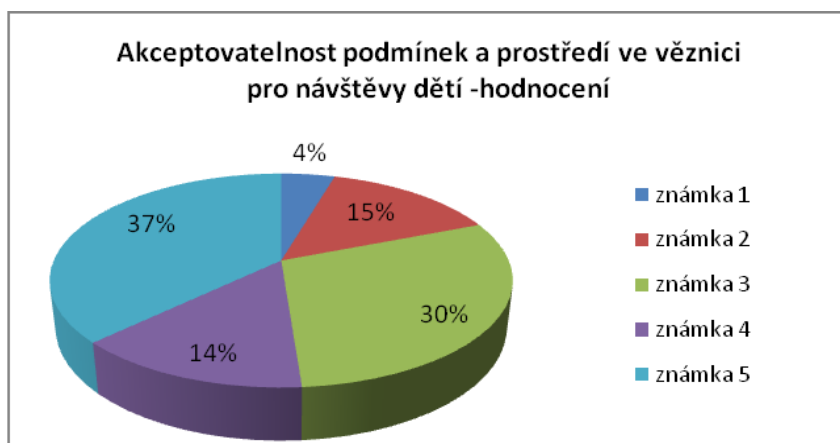
Cílem otázky je zjistit, zda rodiče během VT mohou ovlivňovat rozhodnutí týkající se jejich dětí, a zda se na nich mohou podílet. 125 respondentů (30 %) uvedlo, že se podílí na všech rozhodnutích, 176 respondentů (42 %) se podílí jen na důležitých rozhodnutích, 117 respondentů (28 %) se na rozhodování nepodílí.

Graf č. 18 Podílení se na rozhodování rodiče ve VT o jeho dětech
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Jsou dle Vašeho názoru podmínky a prostředí ve věznici vhodné pro návštěvy dětí? Ohodnoťte známkou jako ve škole.

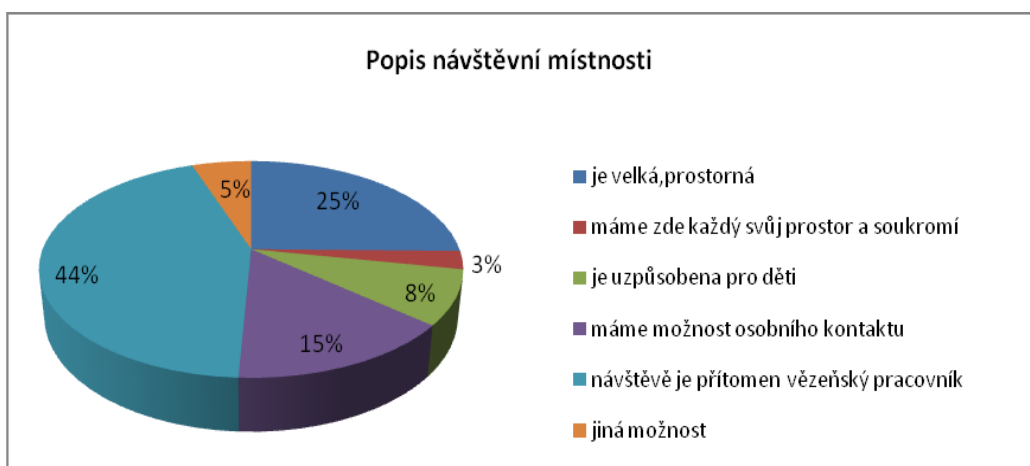
Otázka se zabývá hodnocením podmínek a vhodnosti prostředí pro dětské návštěvy ve věznici. 17 respondentů (4 %) hodnotí známkou 1, 55 respondentů (15 %) známkou 2, 113 respondentů (30 %) známkou 3, 53 respondentů (14 %) známkou 4 a 141 respondentů (37 %) známkou 5.

Graf č. 19 Vhodnost podmínek a prostředí pro dětské návštěvy
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Jak byste popsal/a návštěvní místnost ve věznici?

Cílem otázky je zjistit, jak rodiče ve VT vnímají návštěvní místnost. 112 respondentů (25 %) uvedlo, že je velká a prostorná, 12 respondentů (3 %) napsalo, že každý má svůj prostor a soukromí, 36 respondentů (8 %) odpovědělo, že je uzpůsobena pro děti, 65 respondentů (15 %) ocenilo možnost osobního kontaktu s dětmi, 194 respondentů (44 %) uvedlo, že návštěvě je přítomen pracovník vězeňské služby, 24 respondentů (5 %) volilo jinou možnost, v níž všichni respondenti popisovali prostor návštěvní místnosti jako nevyhovující.

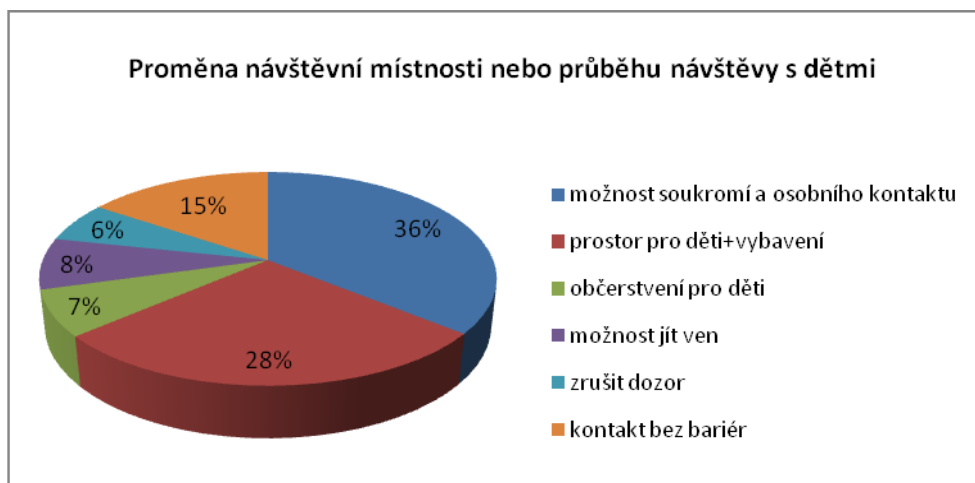

Graf č. 20 Popis návštěvní místnosti z pohledu rodiče ve VT

Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Pokud Vám prostor návštěvní místnosti nevyhovuje, jak byste jej změnil/a, aby byl vhodný a uzpůsobený pro návštěvy dětí?

Cílem volné otázky je zjistit, jak by rodiče změnil prostor návštěvní místnosti nebo průběh návštěvy s dětmi. 88 respondentů (36 %) by ocenilo možnost mít soukromí a osobního kontaktu, 68 respondentů (28 %) by změnilo vybavení prostoru, 17 respondentů (7 %) by uvítalo možnost občerstvení pro děti, 19 respondentů (8 %) zmínilo mít možnost jít ven, na procházku během návštěvy, 15 respondentů (6 %) by chtělo zrušit dozor, 38 respondentům (15 %) chybí kontakt bez bariér.

Graf č. 21 Změna návštěvní místnosti nebo průběhu návštěvy s dětmi
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Vnímáte přístup vězeňského personálu k Vašemu dítěti/Vaším dětem jako přijatelný, vyhovující?

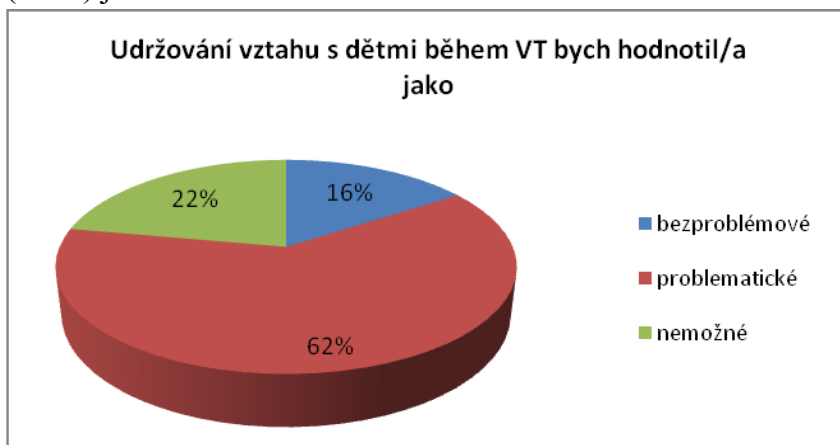
Otázka zjišťovala, zda vnímají rodiče přístup vězeňského personálu k jejich dětem jako přijatelný, vyhovující. 206 respondentů (68 %) uvedlo ano, 95 respondentů (32 %) uvedlo ne.

Graf č. 22 Přijatelnost přístupu vězeňského personálu k dětem
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Jak byste ohodnotil/a udržování vztahu s Vaším dítětem/Vašimi dětmi během výkonu trestu odnětí svobody?

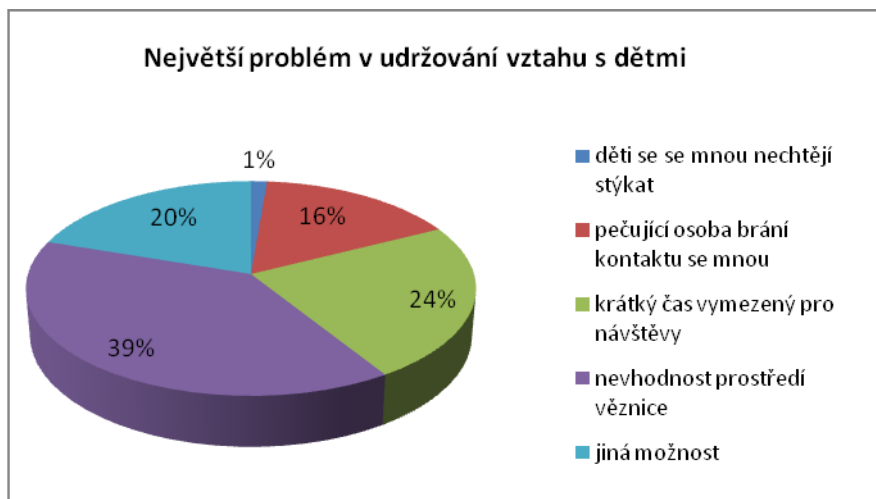
Otázka se zaměřuje na to, jak rodiče hodnotí udržování vztahu se svými dětmi během VT. 66 respondentů (16 %) hodnotí udržování vztahu s dětmi jako bezproblémové, 261 respondentů (62 %) jako problematické a 93 respondentů (22 %) jako nemožné.

Graf č. 23 Hodnocení udržování vztahu s dětmi během VT
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Co vnímáte jako největší problém v udržování vztahu s Vaším dítětem/Vašimi dětmi?

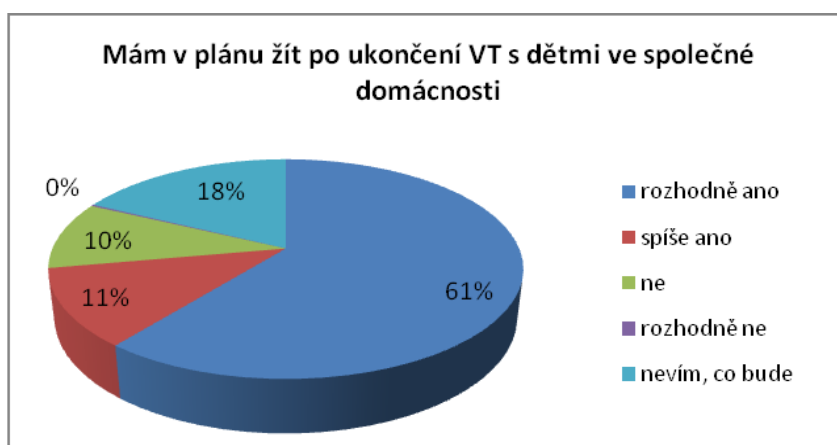
Cílem otázky je zjistit, jakou největší obtíž vnímají rodiče ve VT v udržování vztahu se svými dětmi. 8 respondentů (1 %) uvedlo, že se s ním děti nechtějí stýkat, 99 respondentů (16 %) odpovědělo, že pečující osoba brání kontaktu s dětmi, 143 respondentů (24 %) uvedlo krátký návštěvní čas, 238 respondentů (39 %) zmínilo nevhodnost prostředí věznice, 121 respondentů (20 %) napsalo jinou možnost (59 respondentů zmínilo vzdálenost mezi věznicí a bydlištěm dítěte, 2 respondenti odpověděli odloučení od dětí, 11 respondentů napsalo finance na dopravu dětí do věznice, 24 respondentů uvedlo častější osobní návštěvy s dětmi, 21 respondentů uvedlo nulový kontakt s dětmi, 2 respondenti sdělili, že děti neví o VT rodiče, 2 respondenti uvedli absolutní bezmoc).

Graf č. 24 Největší problém v udržování vztahu s dětmi
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: Zamýšlíte po ukončení trestu žít s Vaším dítětem/Vašimi dětmi ve společné domácnosti?

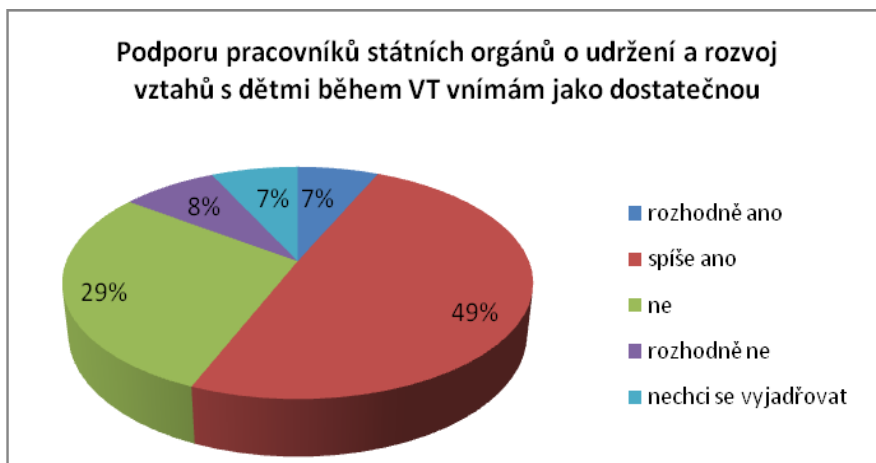
Cílem otázky je zjistit, zda vězněný rodič plánuje po VT žít se svými dětmi. 255 respondentů (61 %) uvedlo rozhodně ano, 48 respondentů (11 %) napsalo spíše ano, 42 respondentů (10 %) odpovědělo ne, 1 respondent (0 %) rozhodně ne, 74 respondentů (18 %) uvedlo, že neví, co bude.

Graf č. 25 Záměr rodiče žít s dětmi po VT
Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: **Vnímáte podporu ze strany pracovníků státních orgánů (vězeňského personálu, sociálních pracovníků, soudu) pro udržení a rozvoj Vašich vztahů s dětmi během výkonu trestu jako dostatečnou?**

Otázka si klade za cíl zjistit, zda rodič ve VT vnímá pomoc a podporu pracovníků jako dostatečnou. 28 respondentů (7 %) uvedlo rozhodně ano, 208 respondentů (49 %) odpovědělo spíše ano, 121 respondentů (29 %) napsalo ne, 33 respondentů (8 %) uvedlo rozhodně ne, 30 respondentů (7 %) se nechce vyjádřit.

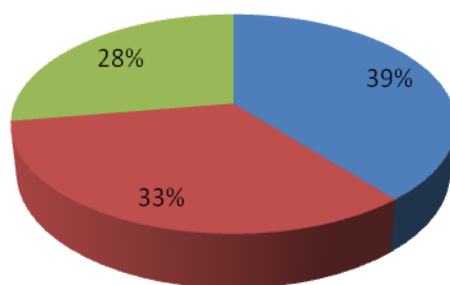
Graf č. 26 Podpora udržování a rozvíjení vztahů mezi rodičem ve VT a jeho dětmi

Zdroj: (vlastní zpracování)

Otázka: **V případě, že jste v předchozí otázce odpověděl/a NE/ROZHODNĚ NE, stručně uveďte, co by se mělo změnit?**

Cílem otevřené otázky je od rodičů ve VT, kteří vnímají podporu pracovníků státních orgánů jako nedostatečnou, zjistit, co by se mělo změnit. Na otázku odpovědělo 121 respondentů. 61 respondentů (39 %) uvedlo nutnost zvýšit zájem pracovníků o rodinné situace odsouzených a ochotu pomoci situaci řešit, 52 respondentů (33 %) uvedlo absenci osobního a lidského přístupu pracovníků k odsouzeným i jejich dětem, 43 respondentů (28 %) uvedlo nutnost víceúrovňové spolupráce a možnost lepší informovanosti o možnostech řešení situace odsouzených.

Co bych změnil/a v přístupu pracovníků státních orgánů

- zájem pracovníků o rodinné situace odsouzených a ochota pomoci situaci řešit
- osobní a lidský přístup pracovníků k odsouzeným i jejich dětem
- spolupracovat víceúrovňově a informovat odsouzené o možnostech řešení

Graf č. 27 Změna v přístupu pracovníků státních orgánů k rodičům ve VT
Zdroj: (vlastní zpracování)

8.2 Výsledky výzkumných úkolů

Úkol č. 1 Zjištění způsobu realizace kontaktu vězněného rodiče s jeho dětmi.

Realizace kontaktů vězněného rodiče s jeho dětmi probíhá osobními návštěvami dětí ve věznici, prostřednictvím telefonních hovorů a dále prostřednictvím písemného kontaktu. Čtvrtinu rodičů ve VT navštěvují jejich děti pravidelně 1x měsíčně, téměř čtvrtinu rodičů navštěvují jejich děti jednou za 2-3 měsíce, 14 % respondentů navštěvují děti 1x za půl roku, 3 % respondentů navštěvují děti 1x za rok. Alarmující je, že 38 % respondentů nenavštěvují jejich děti ve věznici vůbec.

Návštěvy dětí za vězněným rodičem zajišťuje ve více jak třetině případů manžel/ka, partner/ka vězněného rodiče, v téměř třetině případů rodiče vězněného, v 18 % starší děti, rodiče partnera či pěstouni, v 9 % sourozenci vězněného. V minimálním rozsahu zajišťují návštěvy dětí sociální pracovníci (2 %) či pracovníci neziskových organizací či sdružení (1 %). Pouze 8 rodičů uvedlo, že jsou v kontaktu s občanským sdružením, konkrétně sdružením Za branou, které pomáhá zprostředkovat a realizovat vězněným rodičům styk s jejich dětmi.

Nejvíce rodičů využívá písemný kontakt s dítětem alespoň 1x měsíčně (38 %), téměř třetina rodičů píše svým dětem alespoň 1x týdně, 18 % rodičů využívá písemný kontakt méně často a 17 % rodičů nepoužívá písemný kontakt jako formu komunikace se svými dětmi vůbec.

Téměř polovina rodičů využívá denně nebo téměř denně ke kontaktu se svými dětmi telefonické hovory, téměř třetina rodičů telefonuje dětem alespoň 1x týdně, 7% rodičů alespoň 1x měsíčně, 6% rodičů méně často, 10% rodičů tuto formu komunikace s dětmi nevyužívá.

Pouze čtvrtina rodičů hodnotí možnosti pro udržování kontaktů s dětmi během VT známkou 1 nebo 2, 29 % rodičů hodnotí známkou 3 a více jak polovina rodičů hodnotí možnosti pro udržování kontaktů s dětmi během VT známkou 4 nebo 5.

Udržování kontaktů s dětmi během VT hodnotí 16 % rodičů jako bezproblémové, 62 % rodičů jako problematické a 22 % rodičů jako nemožné. Více jak polovina rodičů uvedla, že jejich děti musí kvůli návštěvě za nimi překonat dojezdovou vzdálenost více jak 250 km, třetina rodičů uvedla vzdálenost 101 až 250 km a pouze 20 % rodičů uvedlo vzdálenost do 100 km.

Úkol č. 2 Zjištění, v jakém prostředí a kontextu se odehrává setkávání vězněného rodiče s jeho dětmi.

Setkávání vězněných rodičů a jejich dětí se uskutečňuje v návštěvních místnostech, tedy v prostoru vyhrazeném právě pro setkávání vězněných osob s jejich blízkými, nejedná se tedy o žádný speciálně upravený prostor pouze pro setkávání s dětmi.

Odpovědi rodičů naznačují, že konkrétní podmínky a uzpůsobení návštěvních prostor, návštěvní doba a čas se v jednotlivých věznicích velmi liší. Více jak dvě třetiny rodičů uvedly, že si během návštěvy s dětmi povídají, 12 % rodičů hraje se svými dětmi hry, či poslouchá hudbu nebo pohádky. Pouze 2 % rodičů mohou jít s dětmi během návštěvy na procházku ven, 16 % rodičů uvedlo, že mají možnost osobního kontaktu s dětmi během návštěvy.

Vhodnost návštěvních prostor pro děti hodnotí 19 % rodičů známkou 1 nebo 2, 30 % rodičů známkou 3, více než polovina rodičů přijdou návštěvní prostory jako nevhodné pro děti, hodnotí známkou 4 nebo 5. Čtvrtina rodičů popisuje návštěvní místnost jako velkou a prostornou, 44 % rodičů uvádí, že návštěvě je přítomen v prostoru návštěvní místnosti pracovním vězeňské služby, 5 % rodičů hodnotí místnost jako nevyhovující prostor pro děti, 3 % rodičů uvádí, že zde má každý svůj prostor, pouze 8% rodičů odpovědělo, že prostor je uzpůsobený pro děti, 15 % rodičů oceňuje, že má možnost osobního kontaktu s dětmi.

Možnosti při návštěvě dětí jako dostatečné vnímá 36 % rodičů, 64 % nevnímá možnosti při návštěvě dětí jako dostatečné. Změnu uzpůsobení návštěvní místnosti či průběh návštěvy by více než třetina rodičů vítala vytvořením soukromí a možností osobního kontaktu s dětmi během návštěvy. Téměř třetina rodičů by vytvořila prostor pro děti s vybavením, 15 % rodičů by si přálo kontakt bez bariér se svými dětmi, 8 % rodičů by ocenilo mít možnost jít s dětmi ven, mimo prostory věznice, 7 % rodičů by uvítalo možnost zakoupit si občerstvení pro děti, 6 % rodičů by rádo zrušilo dozoru během návštěvy.

Přístup vězeňského personálu k dětem hodnotí dvě třetiny rodičů jako přijatelný a vyhovující. Jedna třetina rodičů však hodnotí přístup personálu jako nevyhovující.

Úkol č. 3 Zjištění faktorů přispívajících k podpoře vzájemných vztahů mezi vězněným rodičem a jeho dětmi, a faktorů, které naopak tyto vztahy znemožňují.

Nejčastějším důvodem neudržování kontaktu s dětmi, jež uváděla třetina rodičů, je velká vzdálenost mezi bydlištěm dítěte a věznicí. V pořadí druhým nejčastějším důvodem, jež volila téměř třetina rodičů, je, že osoba, která pečuje o dítě, brání kontaktu dítěte s vězněným rodičem. 14 % rodičů jako důvod uvádí nevhodnou dobu a čas návštěv, 10 % rodičů si nepřeje návštěvy dětí ve věznici, 7 % rodičů uvádí, že jejich děti o uvěznění nevědí, 4 % rodičů uvádí, že děti nemá na návštěvu do věznice kdo dovézt, 2 % rodičů zmiňuje shodně jiný důvod, který formulují jako chybějící finanční prostředky na dopravu dítěte do věznice.

Co se týče povědomí dětí o uvěznění rodiče, více jak dvě třetiny rodičů uvedly, že všechny jejich děti jsou pravdivě seznámeny se skutečností, že jejich rodič je ve výkonu trestu. 12 % rodičů napsalo, že pouze některé děti jsou s touto skutečností seznámeny, 11 % rodičů odpovědělo, že děti o uvěznění rodiče nevědí, 8 % rodičů neví, zda jsou děti s touto skutečností seznámeny. Nejčastější důvod neinformovanosti dětí o uvěznění spatřuje téměř třetina rodičů v tom, že si myslí, že by to děti nepochopily, 17 % rodičů má obavy ze způsobení těžkostí dětem, 17 % rodičů uvedlo, že si to nepřeje pečující osoba, 13 % rodiče neví, jak to mají dětem vysvětlit, 9 % rodičů se za uvěznění stydí, 8 % rodičů má jiný důvod, 6 % má obavu, že se na něj děti budou zlobit.

Situaci ohledně umožnění návštěv dětí ve věznici řešila více jak polovina rodičů, kdy více než třetině rodičů nebylo vyhověno, 19 % rodičů situaci ohledně umožnění návštěv dětí dosud řeší, více než třetina situaci neřešila a 9 % rodičů neví, kam se o pomoc obrátit. Nejvíce rodičů (41 %) se o pomoc k řešení situace obrátilo na svoji rodinu, 39 % rodičů na vězeňský personál, 14 % rodičů na orgán sociálně právní ochrany dětí a 6 % na soud, právního zástupce nebo advokáta.

S možností podat soudu návrh na úpravu styku s dětmi i během VT je obeznámeno 30 % rodičů, polovina rodičů o této možnosti neví, 20 % rodičů se o tuto možnost nezajímala. Žádost na úpravu styku s dětmi by podala třetina rodičů ve VT, druhá třetina rodičů nemá důvod žádost podat, neboť se s dětmi stýká. 17 % rodičů by žádost nepodalo a 17 % rodičů neví, zda by žádost podalo. Nejčastější důvod pro nepodání takové žádosti, který rodiče zmiňovali,

je velká vzdálenost, kterou by dítě muselo za rodičem absolvovat (79 %). 11 % rodičů nechce dětem přidělovat těžkosti a 10 % rodičů uvedlo jako důvod domov dítěte v zahraničí.

Téměř dvě třetiny rodičů jsou pravidelně informovány o záležitostech svých dětí, třetina rodičů je informována občas a 5 % rodičů není informováno vůbec. Nejčastější osobou podávající vězněnému rodiči informace o dětech je ve více jak třetině případů manžel/ka, partner/ka, v 28 % rodiče vězněné osoby, ve 26 % samotné děti, v 6 % jiná osoba (sourozenci, rodiče partnera, pěstouni) a ve 4 % sociální pracovník. Třetina rodičů se podílí na všech rozhodnutích týkajících se dětí, 42 % rodičů se podílí jen na důležitých rozhodnutích o dětech, více než čtvrtina rodičů uvádí, že se vůbec nepodílí na rozhodování o dětech.

Více než polovina rodičů vnímá podporu pracovníků státních orgánů pro udržení a rozvoj vztahu mezi vězněným rodičem a jeho dětmi jako dostatečnou, 37 % rodičů vnímá podporu jako nedostatečnou, 7 % rodičů se nechtělo k otázce vyjadřovat. Více jak třetina rodičů by uvítala změnu v přístupu pracovníků orgánů státní správy k jejich rodinné situaci, zejména v jejich skutečném zájmu a ochotě pomoci problematické situace řešit. Více jak třetina rodičů by si přála osobní a lidský přístup pracovníků, a to jak k nim samým, tak k jejich dětem během návštěv. Téměř třetina rodičů by si přála spolupráci na více úrovních a podávání informací ohledně možností řešení. Více jak dvě třetiny rodičů plánují po VT žít ve společné domácnosti se svými dětmi, 10 % rodičů nemá v plánu žít s dětmi po VT, 18 % rodičů uvedlo, že neví, co bude po VT.

8.3 Platnosti hypotéz

Hypotéza č. 1: Existuje souvislost mezi plánem vězněného rodiče žít s dítětem po ukončení trestu a návštěvností dítěte ve věznici?

H₀: Plán žít s dítětem po ukončení trestu nesouvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

H₁: Plán žít s dítětem po ukončení trestu souvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

Ke zjištění, zda existuje statisticky významná souvislost mezi plánem rodiče žít s dítětem po ukončení VT a návštěvností dítěte ve věznici, byl použit test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Z důvodu splnění předpokladů pro možnost použití uvedeného testu,¹⁷⁸ byly odpovědi v otázce plán žít s dítětem spojeny pouze do tří kategorií. Jedná se o kategorie ano, ne a nevím.

Výsledek testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku při zvolené hladině významnosti $\alpha=0,05$ a osmi stupni volnosti je: $\chi^2=30,817$. Tato hodnota testového kritéria byla srovnána s hodnotou kritickou: $\chi^2_{0,05}(8)=15,507$. Bylo zjištěno, že vypočítaná hodnota je vyšší než kritická hodnota, a proto je možno odmítnout nulovou hypotézu. To znamená, že **plán rodiče žít s dítětem po ukončení VT souvisí s návštěvností dítěte ve věznici**. Následně byl pomocí koeficientu kontingence C, který dosahuje hodnot v intervalu od 0 do +1, posouzen stupeň závislosti mezi těmito jevy. Byly zjištěny následující výsledky: $C=0,262$; $C_{\max}=0,816$; $C_{\text{norm}}=0,321$.

Vypočítaná hodnota $C_{\text{norm}}=0,321$ ukazuje, že vztah mezi oběma proměnnými není příliš těsný. **Mezi plánem rodiče žít s dítětem po ukončení VT a návštěvností dítěte ve věznici existuje nízká závislost.**

¹⁷⁸Test nezávislosti chí kvadrát nelze použít v případech, kdy ve více než 20% polí kontingenční tabulky jsou očekávané četnosti menší než 5 a v případě, že v některém poli je očekávaná četnost menší než 1.

Hypotéza č. 2: Existuje souvislost mezi pohlavím vězněného rodiče a návštěvností dítěte ve věznici?

H₀: Pohlaví vězněného rodiče nesouvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

H₁: Pohlaví vězněného rodiče souvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

K zjištění, zda existuje statisticky významná souvislost mezi návštěvností dítěte ve věznici u mužů a žen, byl použit test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku.

Výsledek testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku při zvolené hladině významnosti $\alpha=0,05$ a čtyřmi stupni volnosti je: $\chi^2=11,296$. Tato hodnota testového kritéria byla srovnána s hodnotou kritickou: $\chi^2_{0,05}(4)=9,488$. Bylo zjištěno, že vypočítaná hodnota je vyšší než kritická hodnota, a proto je možno odmítnout nulovou hypotézu. To znamená, že **pohlaví vězněného rodiče souvisí s návštěvností dítěte ve věznici**. Následně byl pomocí koeficientu kontingence C, který dosahuje hodnot v intervalu od 0 do +1, posouzen stupeň závislosti mezi těmito jevy. Byly zjištěny následující výsledky: $C=0,162$; $C_{\max}=0,707$; $C_{\text{norm}}=0,229$.

Vypočítaná hodnota $C_{\text{norm}}=0,229$ ukazuje, že rozdíl v pohlaví a návštěvností dítěte ve věznici není příliš těsný. **Mezi pohlavím vězněného rodiče a návštěvností dítěte ve věznici existuje nízká těsnost.**

Hypotéza č. 3: Existuje souvislost mezi vzdáleností místa bydliště dítěte od věznice a návštěvností dítěte ve věznici?

H₀: Vzdálenost místa bydliště dítěte od věznice nesouvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

H₁: Vzdálenost místa bydliště dítěte od věznice souvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

K zjištění, zda existuje statisticky významná souvislost mezi vzdáleností bydliště dítěte od věznice a návštěvností dítěte ve věznici, byl použit test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku.

Výsledek testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku při zvolené hladině významnosti $\alpha=0,05$ a dvanácti stupni volnosti je: $\chi^2=384,801$. Tato hodnota testového kritéria byla srovnána s hodnotou kritickou: $\chi^2_{0,05}(12)=21,026$. Bylo zjištěno, že vypočítaná hodnota je vyšší než kritická

hodnota, a proto je možno odmítnout nulovou hypotézu. To znamená, že **vzdálenost místa bydliště dítěte od věznice souvisí s návštěvností dítěte ve věznici**. Následně byl pomocí koeficientu kontingence C , který dosahuje hodnot v intervalu od 0 do +1, posouzen stupeň závislosti mezi těmito jevy. Byly zjištěny následující výsledky: $C=0,691$; $C_{\max}=0,866$; $C_{\text{norm}}=0,798$.

Vypočítaná hodnota $C_{\text{norm}}=0,798$ ukazuje, že vztah mezi oběma proměnnými je těsný. **Mezi vzdáleností místa bydliště dítěte od věznice a jeho návštěvností ve věznici je vysoká těsnost.**

9. Diskuse

Diplomová práce se v teoretické části zabývá obecně institutem rodičovské odpovědnosti dle platné právní úpravy občanského zákoníku, tedy výkonem práv a povinností rodičů k jejich nezletilým dětem. Tato práva a povinnosti posuzuje v konkrétní specifické situaci, jakou je výkon trestu odnětí svobody, kde jsou mnohá občanská a civilní práva omezena. Teoretická část práce poskytla podklad pro vypracování praktické části. Pro výzkum v praktické části bylo použito anonymní dotazníkové šetření, kterého se účastnili rodiče nezletilých dětí, t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody, ženy zařazené ve věznicích Opava a Nové Sedlo a muži zařazení ve věznicích Horní Slavkov, Kynšperk nad Ohří, Znojmo, Všehrady a Rýnovice.

Dotazník jako forma sběru dat byl použit pro praktickou část z důvodu rychlosti shromažďování velkého množství dat od velkého počtu respondentů. Snahou výzkumného šetření bylo rozptýlit obavy, které může tato forma sběru dat přinášet. Otázky byly formulovány jasně, stručně a srozumitelně tak, aby se předešlo jejich možnému nepochopení a nepochopení. Respondenti byli v dotazníku upozorněni, že šetření je anonymní, že výsledky budou použity pouze pro účely diplomové práce. Také byli obeznámeni s postupem po vyplnění dotazníku, kdy tento vhodí do předem připravené zapečetěné urny tak, aby byla co nejvíce zachována anonymita respondentů a důvěrnost vůči jejich odpovědím. Původním záměrem bylo provést výzkumné šetření ve věznicích s osobní účastí tazatelky, což ovšem nebylo ředitelstvím věznic tazatelce umožněno (kromě věznice Horní Slavkov). Spolupráce na výzkumném šetření byla proto navázána se sociálními pracovníky a duchovními věznic, prostřednictvím kterých bylo výzkumné šetření realizováno.

Výzkumným šetřením byla shromážděna a shrnuta nejdůležitější zjištěná fakta. V souvislosti s výzkumným úkolem č. 1 bylo zjištěno, že rodiče ve VT využívají ke kontaktování se se svými dětmi osobní návštěvy ve věznicích, telefonický a písemný kontakt. Pouze čtvrtinu rodičů navštěvují jejich děti pravidelně měsíčně. Alarmující je fakt, že více jak třetinu rodičů nenavštěvují jejich děti ve VT vůbec a 17 % rodičů pouze 1x za půl roku nebo za rok. Otázkou tedy je, proč nedochází k pravidelným osobním setkáním dětí a jejich rodičů ve věznici? Telefonický kontakt s dítětem je rodiči ve VT mnohem více upřednostňován než písemná forma komunikace. Telefonický kontakt téměř

denně nebo alespoň jednou týdně volí 77 % rodičů, oproti tomu písemnou formu komunikace alespoň 1x týdně volí 27 % rodičů. Tato zjištění nejsou nijak překvapující. Telefonická forma komunikace je jak pro rodiče, tak pro jejich děti snazší, rychlejší. Navíc pro malé děti, které ještě neumí číst a psát je to i vhodnější forma komunikace. Návštěvy dětí do věznice zajišťuje téměř vždy člen blízké rodiny odsouzeného. Je také s podivem, že pouze 8 rodičů ve VT je v kontaktu ohledně pomoci zajišťování kontaktů s dětmi a jejich doprovodem do věznice s občanským sdružením, přestože 144 rodičů (38 %) ve VT děti vůbec nenavštěvují. Zamýšlím se tedy nad otázkou, jak a komu se informace ohledně pomáhajících organizací v této oblasti dostanou, příp. proč se nedostávají?

Snahou úkolu č. 2 bylo zjistit, v jakém prostředí a kontextu se návštěvy dětí ve věznici odehrávají. Návštěvy obecně probíhají ve věznicích v návštěvních místnostech k tomuto účelu určených, pro návštěvy dětí nejsou vyhrazeny speciální prostory. Během návštěvy si dvě třetiny rodičů se svými dětmi povídají, 12 % rodičů uvádí, že mají možnost hrát hry či poslouchat hudbu a pohádky, pouze 2 % rodičů uvádí, že mohou jít během návštěvy ven na procházku, mimo vyhrazený prostor návštěvní místnosti. Možnosti, které rodiče během návštěvy s dětmi mají, hodnotí téměř dvě třetiny jako nedostatečné. Změny návštěvních prostor či průběhu návštěvy by rodiče uvítali, zejména pokud jde o možnosti vytvořit si soukromí s dětmi a navázat osobní kontakt s nimi. Dále by se jim líbily úpravy těchto prostor, zejména vhodnější vybavení a možnost zakoupit dětem občerstvení. Třetina rodičů by taktéž uvítala návštěvy s dětmi bez dozoru pracovníků vězeňské služby či možnost jít s dětmi ven mimo prostor návštěvní místnosti.

Ze zjištěných výsledků je zřejmé, že v různých věznicích je technické vybavení návštěvních prostor různé, stejně tak i možnosti, které mají rodiče ve VT při návštěvě svých dětí. Je tedy otázkou, proč všechny návštěvní místnosti nemají stejné technické možnosti a vybavení, stejně tak jako by měly být sjednoceny možnosti a činnosti, které rodiče s dětmi během návštěvy mohou realizovat.

Úkol č. 3 se snažil zjistit a objasnit, které faktory přispívají k podpoře vztahů mezi rodičem ve VT a jeho dětmi a které faktory naopak vzájemné vztahy oslabují. Oslabujícími faktory, ba dokonce faktory znemožňujícími setkávání a kontaktování rodičů ve VT s jejich dětmi, je vzdálenost bydliště dítěte a věznice, kde rodič vykonává VT, nevhodná doba a čas návštěv a jejich délka a dále skutečnost, že rodič pečující o dítě tomuto kontaktu brání. Snahou rodičů

ve VT, kteří nemají kontakt se svými dětmi, je tuto skutečnost řešit, ovšem ve třetině případů jim není vyhověno tak, aby kontakt mohl být navázán. Téměř v polovině případů se rodiče obrací s pomocí na svoji rodinu, nižší procento pak na vězeňský personál či OSPOD. Znepokojující je též fakt, že téměř polovina rodičů ve VT neví o možnosti podat soudu návrh na úpravu poměrů ke svým dětem, přitom více jak třetina z nich by takovou žádost podala. Nejčastěji uváděným důvodem, proč by rodiče takovou žádost nepodali, je opět vzdálenost, kterou by dítě za rodičem muselo pravidelně absolvovat.

Zamýšlím se tedy nad otázkou, proč rodiče nejsou informováni o této možnosti, neboť mám za to, že nálezy, které v této věci Ústavní soud v roce 2017 vynesl, dávají rodičům ve VT reálnou šanci pravidelných kontaktů s jejich dětmi a možnost podílet se na jejich výchově a péči. Více jak dvě třetiny rodičů ve VT je o dětech alespoň občas informováno, nejčastěji z kruhu nejbližší rodiny. Pouze třetina rodičů ve VT se podílí na všech rozhodnutích o dítěti, téměř dvě třetiny pak na důležitých rozhodnutích, čtvrtina rodičů se nepodílí žádným způsobem na rozhodnutích, které se dítěte týkají. Tato data dle mého zjištění přesně korespondují s informovaností o dítěti, pečující osobou a tím, jak rodiče hodnotí možnosti pro udržování kontaktu s dětmi během VT. Důležité je zjištění a uvědomění, že osoba, která má dítě v péči je velmi silným faktorem, který může důrazně ovlivnit vztahy mezi dětmi a druhým rodičem ve VT. Velmi výrazně záleží tedy i na vztazích mezi touto osobou a rodičem ve VT. Stejně tak blízká rodina odsouzeného je významným faktorem podílejícím se na udržování a upevňování sociálních vztahů mezi rodičem ve VT a dítětem. Na místě je také zamyšlení se nad tím, že více jak třetina rodičů ve VT hodnotí podporu pro udržení a rozvoj vztahů s dětmi ze strany pracovníků státních orgánů jako nedostatečnou. Vírali by skutečný zájem pracovníků o situace odsouzených a ochotu pomoci, lidský a osobní přístup nejen k odsouzeným, ale též k jejich dětem během návštěvy a spolupráci na více úrovních a podávání relevantních informací.

Z uvedeného vyplývá, že rodiče mají zájem řešit své problematické rodinné situace a volají po pomoci. Otázkou tedy je, jak napomoci lepší koordinaci v péči o odsouzené a jejich rodiny, jak zlepšit motivaci pracovníků vězeňské služby v péči o odsouzené rodiče. Počátek já osobně vnímám již v procesu trestního řízení, tedy v procesu s osobou obviněnou, kdy již informace o tom, zda tato osoba má nezletilé děti, o které se stará (příp. se kterými udržuje pravidelný kontakt), je informací důležitou pro soud, která by měla být zohledněna při rozhodování o umístění do konkrétní věznice.

Závěr

Ve své práci jsem dospěla k tomu, že rodič jako nositel a vykonavatel práv a povinností ke svým dětem je v době uvěznění na těchto právech a povinnostech výrazně krácen. Důkazem tohoto zjištění jsou výsledky výzkumného šetření, které bylo v rámci této práce realizováno mezi rodiči nezletilých dětí umístěných ve věznicích pro výkon trestu v ČR.

Odsouzený rodič ve VT fakticky kromě práva styku s dítětem, který může být přímý (osobní kontakt) a nepřímý (telefonický a písemný kontakt), může realizovat výkon ostatních práv a povinností pouze zprostředkovaně, prostřednictvím pečující osoby, dítěte, nejbližší rodiny nebo pracovníků OSPOD.¹⁷⁹ Výrazným způsobem tedy při VT dochází k potlačení rodičovské role. Avšak právě snaha o udržení a rozvoj vztahů odsouzeného rodiče s jeho dětmi ve VT je důležitým faktorem majícím vliv nejen během VT, ale také po jeho výkonu, kdy odsouzený rodič opustí brány věznice a vrátí se domů, ke své rodině a svým dětem.

Z výzkumného šetření bylo zjištěno, že dvě třetiny rodičů chtějí po výkonu trestu žít se svými dětmi. Těžko si lze ovšem představit navázání předchozích sociálních vztahů po např. pětiletém odloučení bez jakéhokoliv kontaktu.

Prvním důležitým předpokladem pro zachování a rozvoj vztahů mezi rodičem ve VT a jeho dětmi je uvědomění, že výkon trestu odnětí svobody, jak zdůraznil ve svých rozhodnutích Ústavní soud, nemůže být sám o sobě překážkou mezi odsouzeným rodičem a jeho dětmi. Tato skutečnost vyplývá již z legislativy a mezinárodních smluv, k jejichž dodržování se zavázala i Česká republika. Rodič má vůči svým dětem práva a povinnosti, na kterých může být omezen nebo jich zbaven pouze na základě rozhodnutí soudu. Tento fakt by si měli uvědomit nejprve sami rodiče. Povinností pečujícího rodiče je zajistit kontakt odsouzeného rodiče s jeho dětmi, stejně tak je jeho povinností informovat ho o záležitostech týkajících se dítěte, s tímto se radit a společně rozhodovat. Praxe je ovšem reálně zcela odlišná, a jak bylo i z výzkumného šetření zjištěno, rodič, který o dítě pečuje, mnohdy záměrně brání kontaktům vězněného rodiče s jeho dětmi. Jedná se o druhou nejčastěji uváděnou překážku znemožňující kontakt. Rodiče ve VT mají dle zmíněných nálezů Ústavního soudu fakticky zcela reálnou možnost zajistit si pravidelný nejen

¹⁷⁹ Vyjma speciálního oddělení ve Věznici Světlá nad Sázavou, která jako jediná v ČR zajišťuje od 1. 10. 2002 výkon trestu matek s nezletilými dětmi do zpravidla 3 let věku a od 1. 7. 2004 rovněž výkon vazby matek s nezletilými dětmi do jednoho roku věku dítěte.

přímý, ale i nepřímý kontakt se svými dětmi, a to prostřednictvím rozhodnutí soudů. Obecné soudy při rozhodování o styku s dětmi musí vzít tuto skutečnost vždy v potaz s přihlédnutím ke specifickým okolnostem každého konkrétního případu. Předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dítěte je vždy nejlepší zájem dítěte. Svůj závěr musí soud vždy řádně odůvodnit s odkazem na relevantní důvody. Mezi další systémové překážky znemožňující kontakt rodiče ve VT s jeho dětmi lze zařadit velkou vzdálenost mezi věznicí, kde rodič vykonává trest, a bydlištěm dítěte, dále organizaci návštěv, zejména jejich konání v nevhodnou dobu a čas, neinformovanost a nekoordinovaný postup na straně pracovníků vězeňské služby a dalších pracovníků pomáhajících udržovat a rozvíjet sociální vztahy v dané rodině.

Jako nejčastěji uváděné materiální překážky lze zmínit nepřipravenost věznic k návštěvám dětí, nejednotnost. Jedná se zejména o možnosti vybavení návštěvních místností vhodnými výchovnými a edukačními pomůckami, možnosti zajištění občerstvení pro děti, možnosti osobního kontaktu rodiče s dítětem během návštěv či celkově o úpravu možností pro návštěvy s dětmi. Materiální překážky na straně rodiny lze spatřovat zejména v nedostatku finančních prostředků, které je nutno vynaložit v souvislosti s dopravou do věznice. Mezi zákonné překážky lze zařadit zejména nedostatečně stanovenou dobu pro návštěvu s dítětem, stejně tak jako nejednotnost vnitřních řádů jednotlivých věznic týkající se rozložení doby a času návštěv nebo možností osobního kontaktu s dětmi. Veškeré tyto překážky by měly být soudy při rozhodování o styku rodiče s dětmi brány v potaz, mělo by tedy být rozhodováno vždy s ohledem na podmínky a možnosti jednotlivých věznic, dostupnost věznice od místa bydliště dítěte apod.

Problémů a překážek, se kterými se musí rodič ve VT společně se svými dětmi vyrovnat, je více než dost. Dokonce se neobávám říci, že výkonem trestu odnětí svobody dochází k sekundární viktimizaci odsouzeného rodiče, což je nepřijatelné. Je proto více než nutné usilovat o změny v českém vězeňském systému, pokusit se o větší vstřícnost a respekt vůči odsouzeným rodičům a jejich dětem.

Diplomová práce zjišťovala podmínky a možnosti, které mají rodiče ve výkonu trestu při naplňování a uplatňování práv a povinností, jež jim vyplývají z rodičovské odpovědnosti. Výzkumné šetření se však podařilo zrealizovat jen ve dvou ženských a v pěti mužských věznicích pro výkon trestu v České republice. Velkým přínosem by bylo zmapování daného tématu ve všech českých věznicích, a to nejen pro výkon trestu, ale také pro výkon vazby.

Použitá literatura a další zdroje

- Bajcura, L. *Práva vězně*. Praha: Grada Publishing, a.s., 1999. ISBN 80-7169-555-6
- Český helsinský výbor, z. s., Výroční zpráva 2018. [online] (cit. 11. 9. 2019). URL: <http://www.helcom.cz/cs/vyrocní-zprava-2018/>
- Český helsinský výbor, z. s., Projektová činnost. [online] (cit. 11. 9. 2019). URL: <http://www.helcom.cz/cs/co-delame/projektova-cinnost/deti-veznenych-rodicu/>
- Rada Evropy, Doporučení Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům. *České vězeňství 1/2006*. Příloha časopisu. Praha, 2006. ISSN 1213-9297. [online] (cit. 5. 8. 2019) URL: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/Evropsk%C3%A1-v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1-pravidla.pdf>
- Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Zpráva pro vládu České republiky, Štrasburk, 2014. [online] (cit. 5. 9. 2019). URL: <https://rm.coe.int/168069568d>
- Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Zpráva pro vládu České republiky, Štrasburk, 2018. [online] (cit. 5. 9. 2019). URL: <https://rm.coe.int/168095aeb2>
- General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) [online] (cit. 9. 4. 2019). URL: http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf
- Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, Organizační jednotky. [online] (cit. 15. 6. 2019). URL: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/>
- Haluzová, S. Všechno je v lidech. *České vězeňství 4/2017*. Praha, 2017. ISSN 1213-9297. [online] (cit. 15. 9. 2019). URL: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/03/CV_4_2017Kompr.pdf
- Hansen, G. Vold. Does Fatherhood Training in Prison Improve Fathering Skills and Reduce Family Challenges? *Child Care in Practice*. 2018, roč. 24, č. 2, s. 198-211. ISSN 13575279
- Hauptfleischová, I. Právo na styk dítěte s vězněným rodičem. *Jurisprudence*. 2018, č. 2. ISSN 1802-3843

- Hála, J., Jánský, P., Kabátová, G. *Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, 2017. ISBN 978-80-7394-628-9
- Hendl, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- Hendrych, D. a kolektiv. *Právní slovník*. 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1. In: Beck-online[právní informační systém]. (cit. 28. 5. 2019).
- Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II: komentář, Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-503-9.
- Chrástka, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- Kalvodová, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-3
- Koncepce vězeňství České republiky do roku 2025, Ministerstvo spravedlnosti 2015, bod 4.9 [online] (cit. 25. 8. 2019). URL: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>
- Koreneková, E. *Dlouhá cesta. České vězeňství 1/2019*. Praha, 2019. ISSN 1213-9297. [online] (cit. 15. 9. 2019). URL: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/ke-stazeni/ceske-vezenstvi/>
- Kroupová, A. *Děti v čase přeměn*. Praha: Evropské středisko UNESCO pro výchovu k lidským právům, 1992. ISBN 80-901221-1-6
- Lynn, H.(ed.) *Justice for Children of Prisoners: Prison Visits and Families – Impacts, Successes and Struggles*. 2013. Cope Newsletter. Retrieved on June 8, 2017. (cit. 20. 5. 2019). URL: <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2014/04/PrisonVisitsNewsletter.pdf>
- Matějček, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986, ISBN 08-011-86
- Matějček, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0398-8
- Matoulek, J., Sejkorová, H. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-89-9
- Matoušek, O., Pazlarová, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8
- Matoušek, O., Pazlarová, H. *Podpora rodiny*. 1. Vydání. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2

- Mezinárodní vězeňské společenství, z. s., Darujeme radost dětem, které mají rodiče ve vězení. [online] (cit. 11. 9. 2019)
 URL: <http://prisonfellowship.cz/projekty/program-andelsky-strom/>
- Mezinárodní vězeňské společenství, z. s., Projekt Den s dítětem. [online] (cit. 11. 9. 2019) UR: <http://prisonfellowship.cz/projekt-den-s-ditemem/>
- Motejl, O., Varvařovský, P. Sborník stanovisek veřejného ochrance práv: Vězeňství. Brno: Kancelář veřejného ochrance práv, 2010. [online] (cit.5.9.2019).URL:
http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf
- Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-X
- Národní strategie ochrany práv dětí. Právo na dětství MPSV 2012-2015. [online] (cit. 10. 9. 2019). URL:
http://www.vterinapote.cz/static/useruploads/files/narodni_strategie.pdf
- Nová šance z. s., Nová asociace v oblasti vězeňství. [online] (cit. 11. 9. 2019)
 URL:http://www.koblov.cz/aktuality_208.html
- Novotný, P. a kolektiv. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 2. aktualizované vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2017. ISBN 978-80-271-9638-8
- Parkes, A., Donson, F. Developing a Child's Right to Effective Contact with a Father in Prison—An Irish Perspective. *Child Care in Practice*. 2018, roč. 24, č. 2. ISSN 13575279
- Podané ruce o.p.s., Poslání služby. [online] (cit. 11. 9. 2019). URL:
<https://podaneruce.cz/centra-sluzby/>
- Raszková, T., Hoferková, S. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 987-80-7435-378-9
- Raszková, T., Hoferková, S., Vliv rodiny na jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. In. SOCIALIA 2012. *Rodina a sociálně patologické jevy*. Sborník abstraktů s plnými texty příspěvků na CD-ROMu z mezinárodní konference konané v Hradci Králové ve dnech 4. a 5. září 2012. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-232-4.
- Smith, P., Scharff. Children of Imprisoned Parents in Scandinavia: Their Problems, Treatment and the Role of Scandinavian Penal Culture. *Law in Context*. 2015, roč. 32. ISSN 08115796

Šabatová, A. Věznice. Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv, 2016. ISBN 978-80-87949-24-5. [online] (cit. 9. 9. 2019).

URL: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/14-2014-NZ-souhrnna_zprava_z_navstev_veznic.pdf

Šínová, R., Westphalová, L., Králíčková, Z a kolektiv. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-179-3

Šmíd, O., Demjanová, R. a kolektiv. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-195-3

Wagnerová, E., Šimíček V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6

Za branou, z. s., principy služby. [online] (cit. 11. 9. 2019). URL: <https://www.zabranou.cz/socialni-sluzby/>

Vnitrostátní úprava a mezinárodní smlouvy, doporučení

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku

Rady vlády ČR pro lidská práva, Usnesení Výboru proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání, ze dne 28. 8. 2019 [online] (cit. 25. 9. 2019)

URL:<http://www.helcom.cz/dokumenty/tiskove-zpravy/TZ-CHV-Usneseni-vyboru-proti-muceni-ze-dne-28-08-2019.pdf>

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních změn

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Všeobecný zákoník občanský č. 946/1811 Sb.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003, o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestání (publikována ve Sbírce zákonů pod č. 9/1996 Sb.)

Evropská vězeňská pravidla (Doporučení Výboru ministrů Rec (2006) 2 členským státům k Evropským vězeňským pravidlům)

Evropská vězeňská pravidla (Doporučení Výboru ministrů R (87) 3 členským státům k Evropským vězeňským pravidlům)

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (publikován ve Sbírce zákonů jako vyhláška Ministerstva zahraničních věcí Československé socialistické republiky č. 120/1976 Sb.)

Úmluva o styku s dětmi (publikovaná sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2005 Sb.)

Úmluva o právech dítěte (publikovaná sdělením Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.)

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů 3, 5 a 8 (publikována sdělením Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestání (publikována ve Sbírce zákonů jako vyhláška Ministerstva zahraničních věcí Československé socialistické republiky č. 143/1988 Sb.)

Vnitřní řád věznice Vinařice pro odsouzené muže

Vnitřní řád věznice Opava pro odsouzené ženy

Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou

Judikatura soudů ČR

- Nález Ústavního soudu ČR, ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 30. 8. 2019).
- Nález Ústavního soudu ČR, ze dne 16. 12. 2010, sp.zn. I.ÚS 2451/2010. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 30. 8. 2019).
- Nález Ústavního soudu ČR, ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. II. ÚS 3296/17. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 28. 9. 2019).
- Nález Ústavního soudu ČR, ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 22/17. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 28. 9. 2019).
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1376/2012. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 30. 8. 2019).
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, ze dne 26. 4. 2012, sp.zn. 30 Cdo 3430/2011. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 30. 8. 2019).
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, ze dne 29. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo1686/2011. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 30. 8. 2019).
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, ze dne 11. 6. 2012, sp. zn. 73 Co 286/2012 In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 30. 8. 2019).
- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové, ze dne 21. 6. 2017, sp. zn. 21 Co 361/2016-830. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 28. 9. 2019).
- Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 6. 10. 2016, sp. zn. 13 Co 165/2015. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 28. 9. 2019).
- Rozsudek Okresního soudu v Semilech, ze dne 28. 4. 2016, sp. zn. 0 Nc 304/2012-610. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 28. 9. 2019).
- Rozsudek Okresního soudu Brno-venkov ze dne 3. 3. 2015, sp. zn. Nc 121/2013-242. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR (cit. 28. 9. 2019).

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník	I
Příloha č. 2: Výsledky testů nezávislosti pro kontingenční tabulku	IX

Příloha č. 1: Dotazník

DOTAZNÍK

Vážení rodiče, touto cestou bych Vás velice ráda oslovila s žádostí o zapojení a Vaši účast na mém výzkumném projektu. Jsem studentkou Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy a v rámci své závěrečné diplomové práce na téma „Výkon rodičovské odpovědnosti osobami ve výkonu trestu odnětí svobody“ zpracovávám také výzkum, jehož cílem je získat informace přímo od Vás, rodičů, kteří jste v současné době ve výkonu trestu odnětí svobody a máte praktickou zkušenost s tím, jak jsou Vaše práva a povinnosti jako rodičů vůči Vaším dětem realizována a naplňována nyní, tedy v době Vašeho uvěznění.

Výzkum bude probíhat formou dotazníkového šetření. Dotazník je anonymní, aby bylo možno odpovídat pravdivě, bez obav z možného postihu za případnou kritiku. Prosím, označte vždy odpověď, která nejvíce vystihuje Vaši situaci. Pokud je takových odpovědí více, označte všechny vhodné. Nenaleznete-li variantu, se kterou souhlasíte, dopište prosím vlastní odpověď, i když pro ni není přímo vyhrazeno místo. Po vyplnění dotazník vhodte do připravené zapečetěné schránky, kterou Vám předloží pracovník věznice. Vyplnění dotazníku Vám zabere zhruba 30 minut Vašeho času.

Výsledky výzkumného šetření budou sloužit pouze pro potřeby mé diplomové práce. Předem děkuji za Vaši ochotu účastnit se tohoto výzkumu.

1) Kolik je Vám let? Uved'te číslo.

2) Kolik máte dětí? Uved'te číslo.

3) Kolik let je Vaším dětem? Uved'te jednotlivé věky za sebou.

4) Jak dlouho jste ve výkonu trestu odnětí svobody?

- do 6 měsíců
- do 1 roku
- do 3 let
- do 5 let
- více jak 5 let, uveďte jak dlouho:

5) Žil/a jste před Vaším nástupem do výkonu trestu ve společné domácnosti s Vaším dítětem/Vašimi dětmi?

- ano
- ne

6) Pokud jste nežili ve společné domácnosti, stýkal/a jste se s Vaším dítětem/Vašimi dětmi?

- ano, pravidelně
- ano, nepravidelně
- nestýkal/a jsem se s dětmi

7) Kdy jste naposledy viděl/a Vaše dítě/děti?

- tento měsíc
- minulý měsíc
- před více jak dvěma měsíci
- před půl rokem
- před rokem
- v případě jiné možnosti, uveďte:

8) Jak často Vás dítě/děti navštěvují ve výkonu trestu odnětí svobody?

- 1x měsíčně
- 1x za dva – tři měsíce
- 1x za půl roku
- nenavštěvují mne
- v případě jiné možnosti, uveďte:

9) Kdo zajišťuje návštěvu Vašich dětí do věznice?

- manžel/ka, partner/ka
- rodiče
- sourozenci
- sociální pracovníci
- neziskové organizace/občanská sdružení
- v případě jiné možnosti, uveďte:

10) Jaká je vzdálenost (orientačně) mezi bydlištěm dítěte a věznicí, ve které vykonáváte trest odnětí svobody?

- do 100 km
- 101 - 250 km
- 251 - 400 km
- 401 a více km

11) Pokud jste v kontaktu s neziskovou organizací či občanským sdružením, kteří pomáhají s návštěvami Vašich dětí do věznice, uveďte její název

12) Jak probíhají návštěvy s Vaším dítětem/Vašimi dětmi?

- povídáme si
- hrajeme různé hry, hrajeme si s hračkami
- posloucháme hudbu či pohádky
- máme možnost osobního kontaktu, pohlazení, objetí
- máme možnost jít na procházku
- v případě další možnosti, uveďte:

13) Jsou dle Vašeho názoru možnosti, které máte při návštěvě Vašeho dítěte/Vašich dětí dostatečné?

- ano
- ne

14) Jsou Vaše děti pravdivě seznámeny se skutečností, že jste ve výkonu trestu?

- ano, všechny děti vědí, že jsem ve výkonu trestu
- ano, pouze některé děti vědí, že jsem ve výkonu trestu
- ne, děti o této skutečnosti nevědí
- nevím, zda děti o této skutečnosti vědí

15) Pokud jste odpověděl/a v předchozí otázce NE, uveďte důvod.

- stydím se za to
- nevím, jak to dětem vysvětlit
- mám obavu, že se na mě budou zlobit
- osoba, která má dítě v péči, si nepřeje, aby to věděly
- myslím si, že by to nepochopily
- mám obavu, aby to dětem nezpůsobilo nějaké těžkosti
- v případě jiné možnosti, uveďte:

16) Jak často využíváte písemný kontakt se svými dětmi?

- alespoň 1x týdně
- alespoň 1x měsíčně
- méně často
- nevyžívám

17) Jak často využíváte telefonický kontakt se svými dětmi?

- denně nebo téměř denně
- alespoň 1x týdně
- alespoň 1x měsíčně
- méně často
- nevyužívám

18) Pokud byste měl/a oznámkovat jako ve škole možnosti pro udržování kontaktu s Vašimi dětmi během výkonu trestu, jakou známku byste je ohodnotil/a?

1 2 3 4 5

19) Pokud s dětmi neudržujete žádný kontakt, z jakého je to důvodu?

- děti nevědí o tom, že jsem ve výkonu trestu odnětí svobody
- velká vzdálenost věznice od bydliště
- nevhodná doba a čas návštěv
- pečující osoba, která má děti v péči, si to nepřeje jejich návštěvy ve věznici
- nepřeji si, aby mne děti ve věznici navštěvovaly
- děti nemá na návštěvu kdo dovézt
- v případě jiné možnosti, uveďte:

20) Řešil/a jste situaci, aby Vám byly návštěvy Vašich dětí umožněny?

- ano, je to v řešení
- ano, ale nebylo mi vyhověno
- nevím, na koho se mám obrátit
- ne, neřešil/a jsem to
- v případě jiné možnosti, uveďte:

21) Na koho jste se s žádostí o pomoc situaci řešit obrátil/a?

- na orgán sociálně právní ochrany dětí
- na vězeňský personál (sociální pracovník, duchovní ve věznici apod.)
- na soud, právního zástupce, advokáta
- na rodinu

22) Víte, že máte možnost i nyní v době, kdy jste ve výkonu trestu, podat soudu návrh na úpravu styku s Vašimi dětmi?

- ano, o této možnosti vím
- nevím o této možnosti
- nezajímám se o to

23) Uvažoval/a byste takovou žádost podat?

- rozhodně ano
- spíše ano
- ne
- nevím, nezajímá/a jsem se o to
- nemám důvod, s dětmi se stýkám

24) Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a NE, uveďte stručně důvod.

25) Jste informován/a o záležitostech týkajících se Vašich dětí? (např. jejich školní výsledky, zdravotní stav, koníčky a zájmy apod.)

- ano, pravidelně
- ano, občas
- ne

26) Kým jste informován/a o záležitostech týkajících se Vašich dětí?

- manželkou, partnerkou
- dítětem
- rodiči
- sociálním pracovníkem
- v případě jiné možnosti, uveďte:

27) Máte dojem, že můžete jako rodič ve výkonu trestu ovlivňovat záležitosti týkající se Vašich dětí, např. podílet se na různých rozhodnutích spolu s druhým rodičem apod.?

- rozhodně ano, podílím se na všech rozhodnutích týkajících se dítěte
- ano, podílím se jen na některých důležitých rozhodnutích týkajících se dítěte
- ne, nepodílím se na rozhodování týkající se dětí
- v případě jiné možnosti, uveďte:

28) Jsou dle Vašeho názoru podmínky a prostředí ve věznici vhodné pro návštěvy dětí? Ohodnoťte známkou jako ve škole.

1 2 3 4 5

29) Jak byste popsal/a návštěvní místnost ve věznici?

- je velká, prostorná
- máme zde každý svůj prostor a soukromí
- je uzpůsobena pro děti, jsou zde hračky, knížky, hry
- máme možnost osobního kontaktu, objetí, pohlazení
- návštěvě je přítomen pracovník vězeňské služby
- jiná možnost, uveďte:

30) Pokud Vám prostor návštěvní místnosti nevyhovuje, jak byste jej změnil/a, aby byl vhodný a uzpůsobený pro návštěvy dětí? Stručně popište.

31) Vnímáte přístup vězeňského personálu k Vašemu dítěti/Vašim dětem jako přijatelný, vyhovující?

- ano
- ne (uveďte, co vnímáte jako nepřijatelné, nevyhovující):

32) Jak byste hodnotil/a udržování vztahu s Vaším dítětem/Vašimi dětmi během výkonu trestu odnětí svobody?

- bezproblémové (se svými dětmi jsem v kontaktu, naše vztahy nebyly výkonem trestu nijak narušeny)
- problematické (se svými dětmi jsem v kontaktu, ale vnímám narušenost vztahu mezi námi)
- nemožné (se svými dětmi mám jen minimální nebo žádný kontakt)

33) Co vnímáte jako největší problém v udržování vztahu s Vaším dítětem/Vašimi dětmi?

- dítě se se mnou nechce stýkat
- pečující osoba brání kontaktu dítěte se mnou
- krátký čas vymezený pro návštěvy
- nevhodnost prostředí věznice pro návštěvy
- v případě jiné možnosti, uveďte:

34) Zamýšlíte po ukončení výkonu trestu žít s Vaším dítětem/Vašimi dětmi ve společné domácnosti?

- rozhodně ano
- spíše ano
- ne
- rozhodně ne
- nevím, co bude

35) Vnímáte podporu a pomoc ze strany pracovníků státních orgánů (vězeňského personálu, sociálních pracovníků, soudu) pro udržení a rozvoj Vašich vztahů s dětmi během výkonu trestu jako dostatečnou?

- rozhodně ano
- spíše ano
- ne
- rozhodně ne

36) V případě, že jste v předchozí otázce odpověděl/a spíše NE/ROZHODNĚ NE, stručně uveďte, co by se mělo změnit.

Ještě jednou velmi děkuji za Vaši ochotu účastnit se mého výzkumného šetření a děkuji za čas strávený vyplňováním dotazníku. Vašeho zájmu o věc si velmi vážím.

Se srdečným pozdravem
Ilona, studentka

Příloha č. 2: Výsledky testů nezávislosti pro kontingenční tabulku a koeficient kontingence

Hypotéza č. 1: Existuje souvislost mezi plánem vězněného rodiče žít s dítětem po ukončení trestu a návštěvností dítěte ve věznici?

H₀: Plán žít s dítětem po ukončení trestu nesouvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

H₁: Plán žít s dítětem po ukončení trestu souvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

Tabulka č. 1 Hodnoty pozorované a očekávané četnosti

Plán žít s dítětem			
Návštěvnost dítěte	94 (76,471)	3 (10,852)	9 (18,676)
	74 (71,421)	6 (10,136)	19 (17,443)
	37 (42,564)	12 (6,04)	10 (10,395)
	90 (103,886)	21 (14,473)	33 (25,371)
	8 (8,657)	1 (1,23)	3 (2,11)

Tabulka č. 2 Hodnoty (P-O)²/O

Plán žít s dítětem			
Návštěvnost dítěte	4,018	5,681	5,013
	0,093	1,688	0,139
	0,727	5,881	0,015
	1,856	2,944	2,294
	0,050	0,043	0,375

Tabulka č. 3 Výsledky

χ^2	30,817
$\chi^2_{0,05} (8)$	15,507
C	0,262
C_{max}	0,816
C_{norm}	0,321

Hypotéza č. 2: Existuje souvislost mezi pohlavím vězněného rodiče a návštěvností dítěte ve věznici?

H₀: Pohlaví vězněného rodiče nesouvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

H₁: Pohlaví vězněného rodiče souvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

Tabulka č. 4 Hodnoty pozorované a očekávané četnosti

Návštěvnost					
Ženy	48 (34,58)	30 (32,29)	16 (19,25)	41 (46,97)	2 (3,91)
Muži	58 (71,42)	69 (66,71)	43 (39,75)	103 (97,03)	10 (8,09)

Tabulka č. 5 Hodnoty (P-O)²/O

Návštěvnost					
Ženy	5,208	0,162	0,549	0,759	0,933
Muži	2,522	0,079	0,266	0,367	0,451

Tabulka č. 6 Výsledky

χ^2	11,296
$\chi^2_{0,05} (4)$	9,488
C	0,162
C _{max}	0,707
C _{norm}	0,229

Hypotéza č. 3: Existuje souvislost mezi vzdáleností místa bydliště dítěte od věznice a návštěvností dítěte ve věznici?

H₀: Vzdálenost místa bydliště dítěte od věznice nesouvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

H₁: Vzdálenost místa bydliště dítěte od věznice souvisí s návštěvností dítěte ve věznici.

Tabulka č. 7 Hodnoty pozorované a očekávané četnosti

Vzdálenost				
Návštěvnost dítěte	59 (20,89)	42 (29,30)	5 (34,39)	1 (22,42)
	21 (19,13)	53 (26,83)	23 (31,50)	1 (20,53)
	2 (11,52)	18 (16,15)	39 (18,96)	0 (12,36)
	0 (28,11)	2 (39,43)	67 (46,29)	75 (30,17)
	0 (2,34)	0 (3,29)	1 (3,86)	11 (2,51)

Tabulka č. 8 Hodnoty (P-O)²/O

Vzdálenost				
Návštěvnost dítěte	69,525	5,505	25,117	20,465
	0,183	25,526	2,294	18,579
	7,867	0,212	21,182	12,36
	28,11	35,531	9,266	66,613
	2,34	3,29	2,119	28,717

Tabulka č. 9 Výsledky

χ^2	384,801
$\chi^2_{0,05} (12)$	21,026
C	0,691
C _{max}	0,866
C _{norm}	0,798